

EDMOND ROSTAND

CYRANO Z BERGERACU

(přeložil Jaroslav Vrchlický)

OBSAH

SLOVO ÚVODNÍ

OSOBY

PRVNÍ JEDNÁNÍ

DRUHÉ JEDNÁNÍ

TŘETÍ JEDNÁNÍ

ČTVRTÉ JEDNÁNÍ

PÁTÉ JEDNÁNÍ

SLOVO ÚVODNÍ

Neobyčejný úspěch Rostandovy bohatýrské komedie „Cyrano de Bergerac“, a to nejenom na jevišti francouzském, nýbrž i na jiných scénách evropských, je skutečnou událostí v dějinách nejen literatury dramatické, nýbrž i v poezii vůbec na sklonku tohoto století.

Stejně ze stanoviska kulturně-historického, jakož i ryze poetického poskytuje práce Rostandova tolik zajímavosti, že neváhali jsme ji přeložiti pro naše divadlo, dobře jsouce si vědomi obtíží, jež kolorit časový ukládá i forma přímo virtuózní.

K snadnějšímu pochopení pro kruhy širší píšeme tyto řádky, aby postava a význam hlavního hrdiny této básnické skladby byly přístupnější diváku i čtenáři. Nebo s obojím musí počítati tato dramatická báseň. Ujduť snadno na scéně některé podrobnosti, které jsou přece nutny k pochopení celku, a naopak i při bedlivé lektuře leccos potřebuje objasnění a vysvětlení ze stanoviska literárně-historického a kulturního.

Hercules Savinien Cyrano de Bergerac, současník velkého Corneille a Molièra, neprávem upadl v zapomenutí, z něhož jej teprve bibliografické a literární studie v době romantismu vzkřísily. Tento gaskoňský zchudlý šlechtic byl obdařen od přírody nadáním skutečně geniálním a byl v nejednom ohledu nešťastným předchůdcem šťastnějších duchů, kteří po něm šli cestou již vyšlapanou. Sám na to naráží v komedii Rostandově v aktu posledním. Smutný jeho úděl byl, že vždy dal iniciativu, které se chopili a jíž využítkovali jiní. K jeho plnému rozvoji vždy něco scházelo, byl neúplný génius a to bylo jeho kletbou. Géniové světového jména a významu, jako Swift, Molière a Voltaire, těžili z jeho duchaplných nápadů, on zůstal v stínu, zrovna jak to líčí symbolicky Rostand ve svém dramatu.

K jeho neštěstí přispěly hlavně dvě věci, jeho gaskoňská povaha a jeho neobyčejně prý velký nos. Povaha v jádru ryzí a přímá, ale s jistou dosí chvástavostí a pózy, jižním Francouzům vrozené. Nos mu překážel i v lásce a byl zdrojem jeho mnohých srážek a scén. V tom komedie Rostandova nijak nepřepíná. Vedle Nodiera a P. L. Jacoba, bibliofila (Lacroix), psal o něm Théophile Gautier v duchaplné své knize „Les Grotesques“ (Paris, Levy 1873). Mužové tito osvěžili jeho památku, již nyní Edmond Rostand zpevnil dílem vysoce poetickým, které lze s radostí uvítati jako vlastovici návratu z všednosti a banálnosti moderního jeviště k dílům skutečně uměleckým a pečeť génia tvůrčího na čele svém nesoucím.

Hrdina náš narodil se dle výsledků nejnovějších bádání v Paříži 6. března 1619, a nikoliv – jak Gautier udává – na zámku Bergeracu roku 1620. Rodinné jméno bylo Cyrano a přívěsek „de Bergerac“ byl jen jako na rozdíl od jiných členů daleko rozvětvené rodiny.

Vychován byl až do svého třináctého roku v Paříži, kde uzavřel přátelství s Henrim Le Bretem, který se stal později prvním vydavatelem jeho děl básnických. Osmnáctiletý vstoupil do školy filosofa Gassendiho, již i velký Molière navštěvoval, a roku 1633 stal se členem gardy vojska královského, sestávající namnoze ze statných, ale většinou zchudlých šlechticů gaskoňských. Tito mladíci, jimž následkem práva dědičného zpravidla zbývala volba mezi talárem abbého a krunýřem vojáka – dědictví statku otcovského spadalo vždy na prvorozence – tvořili zvláštní kastu ve vojště francouzském. Záhy prosluli osobní neohrožeností a udatností i výcvikem v šermu, při tom i do jisté míry chvástavostí až příslovečnou. Cyrano stal se brzy typickým těmito vlastnostmi. Jeho nos hrál v tom vynikající úlohu a pro něj svedl soubojů tolik, že každý se ho bál a s ním si vůbec ničeho nezačínal. Jako kadet v šiku Gaskoňců zúčastnil se Cyrano boje proti Německu r. 1639, účastnil se obléhání Arrasu a všady dokázal svou neohroženost a ducha vskutku bohatýrského a svobodného.

Všecky hlavní motivy hry Rostandovy jsou historicky pověřeny, neb aspoň se nepříčí nijak historické možnosti. Od vypískání Montfleuryho ze scény hotelu burgundského až k obléhání Arrasu, ba až k tragické smrti Cyranově, vše má aspoň stopy bezpečného podkladu historického. Carbon de Castel-Jaloux i Roxana, choť Neuvilletova, po čtrnácti letech vdova jeho, a jiné detaily této bohatýrské hry kotví na půdě skutečnosti. Záslouhou básníkovou jest, že je spojil v tak malebný a úchvatný celek a že povaha Cyranova jím – polou groteskní a bizarní, polou tragická a komická, v jádru svém však čistě lidská a vysoce ideální – tak čistě a mohutně prokmitá.

Koncepce básníková zde skutečnosti neodporuje, naopak ji silně akcentuje a při tom ji v ideální sféru povznáší. Tento ošklivec, fanfarón, ješita na svůj kord, je v jádru člověk nejušlechtilejší. Všecko jeho snažení se nese k velkému ideálu a jen jeho nešťastný zevnějšek a nepřízeň doby v cestu se mu staví a nohy mu při všem podrážejí. A co tu jemností a detailů čistě historických a kulturních užito jest a rozházeno rukou přímo krésovskou! Vidíme jako v zrcadlo doby, které tak mistrně podal a ukázal již starý kouzelník Dumas ve svých proslavených „Mušketýrech“, znovu otřené z prachu zapomenutí. Ale díváme se doň ze stanoviska ovšem jiného, protože moderního.

A tento prototyp rvavých Gaskoňcův, hráč, rváč a žvásta, byl člověkem neobyčejného duševního vnitřního života, byl hudebník, mechanik, fyzik, filosof, básník, snílek svého způsobu jediný. Skromný žák Sokrata a Galileiho, ctitel Descartesův, byl strůjce celého žánru literárního, z něhož žili a tyli více méně satirické i fantastické dob pozdějších; od něho se neostýchal Molière – dle vlastního výroku „je prends mon bien où je le trouve“¹ – vzít nejúčinnější scénu pro svého Scapina, Voltaire motiv v svém „Micromégas“, ani Swift nápady své pro cesty Gulliverovy.

V třicátém šestém roce zemřel r. 1655 následkem úrazu – snad nezaviněného, snad nalíčeného četnými jeho odpůrci a nepřáteli. Brzy po své smrti upadl v zapomenutí. Budoucnost vzkřísila jeho památku. Z jeho tragédií a básní sotva co se přeneslo dál a také jeho fantastická „Cesta do měsíce“ (1648), překonána byvši umělejšími pokusy, nezmizela – ale základní rys jeho povahy, jak byl zachycen rukou Rostandovou, jest najisto dnes již vyrván jícnu zapomnění. A rys povahy této je přímota, volnost uměleckého tvoření, boj proti předsudkům a proti pokrytství, proti šosáctví a úzkoprsosti, ať již se halí v masky jakékoliv, idea sebeurčení poety a velký jeho

¹ Svůj majetek si vezmu, ať jej najdu kdekoli.

podstavec v životě společenském. Co v tomto charakteru nám, přísnějším Seveřanům, trochu překáží, ta buršikóznost, to fanfarónství, ta ješitnost osobní, spadá na povahu národní – jádro jest však zdravé a ryzí a stojí za vyloupenutí.

Myslím, že málokde byla samostatnost tvůrčího ducha proti davu tak vyzvednuta jako v této bohatýrské komedii. Tiráda Cyranova v II. jednání je přímo vyňata ze srdce všech potlačených a snažících se, a přec samostatných duchů tvůrčích. To jest krédo všech mladých a silných, jemuž i staří aplaudují z hloubi svého přesvědčení, pokud jsou básníky a umělci.

Vedle toho jest hra Rostandova vzkříšením celé doby. Zabíhá místy v umělkování a rafinerii konce století, ale od III. jednání propuká v ní cit a duše a tyto dominují až do konce. Co jest jemné ironie, i pro dnešek platící, v satíře na zkažený literární vkus doby, vycítí ovšem jen znalec – ale i širší obecnstvo pochopí, proč je to psáno a že to nadarmo psáno není.

Lze-li rehabilitovat historickou komedii, aby byla dílem uměleckým – to Rostand svrchovaně dokázal.

V Praze 13. listopadu 1898.

J. Vrchlický

OSOBY

CYRANO DE BERGERAC

KRISTIAN DE NEUVILLETTE

HRABĚ DE GUICHE

RAGUENEAU

LE BRET

KAPITÁN CARBON DE CASTEL-JALOUX

Sedm **KADETŮ**

LIGNIÈRE

DE VALVERT

Tři MARKÝZOVÉ

MONTFLEURY

BELLEROSE

JODELET

CUIGY

BRISSAILLE

NESPOKOJENEC

Dva **MUŠKETÝŘI**

ŠPANĚLSKÝ DŮSTOJNÍK

ŠVALIŠER

VRÁTNÝ

MĚŠŤÁK

Jeho **SYN**

DLOUHOPRSTÁK

DIVÁK

STRÁŽ

BERTRANDOU, dudák

KAPUCÍN

Dva **HUDEBNÍCI**

Tři **BÁSNÍCI**

Tři **PAŠTIKÁŘI**

ROXANA

SESTRA MARTA

LISA, žena Ragueneaua

DÁMA Z BUFETU

MATKA MARKÉTA DE JÉSUS

DUEŇA

SESTRA KLÁRA

HEREČKA

SOUBRETA

Tři PÁŽATA

KVĚTINÁŘKA

Dav. Měšťané, markýzové, mušketýři, zloději, paštikáři, básníci, kadeti, herci, houslisté, pážata, děti, vojáci španělští, diváci, precieusky, herečky, měštky a jeptišky.

První čtyry akty r. 1640, pátý r. 1655.

PRVNÍ JEDNÁNÍ

Představení v hotelu Burgundském

Scéna:

Sál hotelu Burgundského; druh míčovny zařízené a okrášlené k účelům divadelním.

Síň jest obdélník, lze viděti průřez jeho tak, že jedna z jeho stran tvoří pozadí táhnoucí se od první kulisy napravo a jdoucí až k poslední kulise nalevo a tvořící úhel s jevištěm.

Toto jest naplněno po obou stranách podél kulis lavicemi. Oponu tvoří dva čalouny, které lze rozhrnouti. Nad drapérií znak královský. Široké schody spojují hlediště s jevištěm, po každé straně těchto schodů místo pro houslisty. Na rampě řada svíček.

Dvě řady postranních galerií nad sebou; řada hořejší jest na lóže rozdělena. V parteru není sedadel, toto jest vlastním jevištěm hry. V hloubí parteru napravo v první kulise jest několik stupňovitě se zvedajících lavic a pod schodištěm, vedoucím k vyšším místnostem, jehož však lze pouze začátek viděti, jest bufet, ozdobený drobnými lustry, vázami s květinami, křišťálovými sklenicemi, talíři s ovocem, flakóny atd.

V hloubi v prostředku pod galerií lóží vchod do divadla. Velká vrata, jež se otvírají divákům. Na veřejích těchto vrat, jakož i v mnohých koutech a nad bufetem visí červené plakáty, na nichž čísti „Clorise“.

Při vyhrnutí opony je sál v poloutemnu a prázdný ještě. Lustry jsou skloněny až k podlaze parteru, aby mohly býti rozsvíceny.

I. 1

Obecenstvo pomalu se schází. Kavalíři, měšťáci, lokajové, pážata, dlouhoprstáci, vrátný atd., později markýzové Cuigy, Brissaille, dáma z bufetu, hudebníci atd.

Lze slyšeti zvenčí směs hlasů, pak vstoupí prudce kavalír. Vrátný za ním.

VRÁTNÝ:

Hej, prosím, patnáct sous!

KAVALÍR:

Vstup volný!

VRÁTNÝ:

Pročpak ale?

KAVALÍR:

Což nevidíte přec, že patřím k dvoru krále?

VRÁTNÝ: *(k jinému kavalíru, který chce vstupovati)*

Vy? Platit!

DRUHÝ KAVALÍR:

Neplatím!

VRÁTNÝ:

Jak?

DRUHÝ KAVALÍR:

Mušketýr já jsem.

PRVNÍ KAVALÍR: *(k druhému)*

Až v dvě se začíná, jen pohled' parterem,
jen prázdný zeje, pojd', zašermujem si trochu!

Šermují kordy, jež si přinesli.

PRVNÍ LOKAJ: *(vstoupí)*

Pst!

DRUHÝ LOKAJ: *(již na scéně)*

Nuže?

PRVNÍ LOKAJ: *(ukazuje hry, které vyndává ze svého kabátce: karty a kostky)*

V karty snad?

Usedne na zem.

Pojd'! Hrajme!

DRUHÝ LOKAJ: *(též si sedne)*

Ano, hochu!

PRVNÍ LOKAJ: *(vytáhne z kapsy oharek svíčky, který zapálí a přilepí na zem)*

Já svému pánu včera oharek ten vzal.

GARDISTA: *(ku květinářce přicházející)*

To pěkné, přijít, pokud jest temný sál.

Chytne ji kol pasu.

JEDEN Z ŠERMUJÍCÍCH: *(raněn)*

Tak!

JEDEN Z HRÁČŮ:

Eso!

GARDISTA: *(pronásledující květinářku)*

Pusu!

KVĚTINÁŘKA: *(se mu brání)*

Ne!

GARDISTA: *(táhna ji do tmavého kouta)*

Kdo tady zřel by nás?

MUŽ: *(usedne na zem v středu jiných, již rovněž své zásoby přinesli)*

Lze dobře najíst se, když přijdem dřív než včas.

MĚŠŤÁK: *(uváděje svého syna)*

Sem, hochu, usedněm.

JEDEN Z HRÁČŮ:

Trumf!

MUŽ: *(vytáhne z pláště láhev a posadí se těž)*

A burgundské sem, snad napít smíme se *(Pije)* v hotelu Burgundském!

MĚŠŤÁK: *(k svému synu)*

Zda, hochu, neřek bys, že krčma to zde jest?

Ukazuje svou holí na jednoho opilce.

Pijáci!

Chce se uhnouti a vrazí do něho jeden ze šermujících.

Rváči!

Padne mezi hráče.

Hráči!

GARDISTA: *(za ním dívku stále škádlící)*

Pusu!

MĚŠŤÁK: *(rychle svého syna odstraňuje)*

Na mou čest!

A teď si pomysli, můj hochu, že sál taký je scénou Rotroua!

HOCH:

A Corneillovou taky!

DAV PÁŽAT: *(vstoupí, drží se za ruce, tančí farandolu a zpívají)*

Tra la, la la, la la, la la, la lère...

VRÁTNÝ: *(přísně k pážatům)*

Vy, žádné hlouposti!

PRVNÍ PÁŽE: *(uražen v své hodnosti)*

To podezření raní.

Sotva vrátný se obrátil, k druhému pážeti.

Nu, zdali šňůru máš?

DRUHÉ PÁŽE:

Ba, udici mám na ní.

PRVNÍ PÁŽE:

Lze z výše vylovit tu mnohou paruku.

DLOUHOPRSTÁK: *(seskupiv kolem sebe zástup lidí podezřelých)*

Sem, mladí taškáři, mou slyšte nauku,
to první pokus váš, jen s chutí beze strachu!

DRUHÉ PÁŽE: *(křičí na druhá pážata na vyšších galeriích)*

Hej, máte fukače?

TŘETÍ PÁŽE: *(shora)*

A dosti také hrachu!

Foukne a zasype je hrachem.

HOCH: *(k svému otci)*

Co hrají?

MĚŠŤÁK:

Clorisu.

HOCH:

Kdo, otče, psal kus ten?

MĚŠŤÁK:

Pan Baro Baltazar – to kus – nu, počkej jen...

Odchází se synem výš.

DLOUHOPRSTÁK: *(ku svým lidem)*

Zvlášť krajky stříhejte, jak podá se to v šere.

DIVÁK: *(k druhému, ukazuje mu na vyvýšené místo)*

Hleď, tady seděl jsem při Cida premiéře.

DLOUHOPRSTÁK: *(s příslušným posunkem)*

Hodinky!

MĚŠŤÁK: *(sestupuje, k hochovi)*

Výborné dnes herce uvidíš!

DLOUHOPRSTÁK: *(s posunkem, jak brátí z kapes v rychlých přestávkách)*

A šátky...

MĚŠŤÁK:

Montfleury!

KDOSI: *(křičí s hořejší galerie)*

Rozsvěťte lustry již!

MĚŠŤÁK:

Tu Bellerose, Epy, hled', a šlechty celá řada!

PÁŽE: *(v parteru)*

Aj, dáma z bufetu!

DÁMA Z BUFETU: *(objeví se v bufetu)*

Oranže, limonáda,
a malinovka, mléko!

Křik u vchodu.

HLAS FISTULOVÝ:

Z cesty, chlapi, ven!

LOKAJ: *(s údivem)*

Pan markýz v parteru?

JINÝ LOKAJ:

Ach, na pár minut jen!

Vstoupí družina drobné šlechty.

MARKÝZ: *(vida sál z polovice prázdný)*

Co vidím? Přišli jsme sem jako čalouníci?

Komu lze šlápnouti na nohu v tlačnici?

Fi, fi!

Setká se s jinými šlechtici, kteří právě vstoupili.

Cuigy, Brissaille!

Slavnostní obejmutí.

CUIGY:

Jsme věrní stále,
a vždycky přijdem dřív, než rozžhnou světla v sále.

MARKÝZ:

Ach, prosím, spořte slov, jsem v psím dnes humoru...

JINÝ:

Zde rozsvěcovač již a dosti hovoru!

CELÝ SÁL: *(pozdravuje vstup rozsvěcovače)*

Ach!

Všecko se skupí kolem lustrů, jež rozsvěcují. Několik osob usedlo si na galerie. Lignière vstoupí do parteru, dává paže Kristianovi z Neuville. Lignière nedbale oblečen, distingovaný opilec, Kristian jest elegantně oblečen, ale poněkud z módy, jest roztržit a prohlíží lóže.

I. 2

Předešli, Lignière, Kristian, pak Ragueneau a Le Bret.

CUIGY:

Lignière!

BRISSAILLE: *(směje se)*

Střízlivý?

LIGNIÈRE: *(tiše ke Kristianovi)*

Smím představití vás?

Kristian souhlasí.

Pan baron z Neuville.

Zdraví se.

CELÝ SÁL: *(pozdravuje rozsvícení prvního lustru)*

Ach!

CUIGY: *(k Brissaillovi, dívá se na Kristiana)*

Hlava ta má ráz!

PRVNÍ MARKÝZ: *(jenž to zaslechl)*

Pah!

LIGNIÈRE: *(představuje pány Kristianovi)*

Cuigy, de Brissaille!

KRISTIAN: *(se kloní)*

Jsem věru okouzlen!

PRVNÍ MARKÝZ: *(k druhému)*

Nu, celkem prošel by, však není ošacen
dle módy poslední...

LIGNIÈRE: *(ke Cuigymu)*

Z Touraine on přijel sem.

KRISTIAN:

Tak, teprv dvacet dnů, co v Paříži zde jsem,
a zítra v kadetů sbor vstoupím.

PRVNÍ MARKÝZ: *(prohlíží osoby, vstupující do lóží)*

Ejhle, viz,
pan Aubry, prezident!

DÁMA Z BUFETU:

Zde oranže!

HOUSLISTÉ: *(ladi)*

Ce, cis!

CUIGY: *(ukazuje Kristianovi plnící se sál)*

Co lidí!

KRISTIAN:

Ano, dost!

PRVNÍ MARKÝZ:

Svět našich krásků celý!

Jmenují ženy dle toho, jak vstupují do lóží. Dámy jsou velmi vyšňořené. Pozdravy a úsměvy vzájemné.

DRUHÝ MARKÝZ:

Guéménée...

CUIGY:

De Bois...

PRVNÍ MARKÝZ:

Které jsme rádi měli.

BRISSAILLE:

Chavigny!

DRUHÝ MARKÝZ:

S našimi ta srdci hraje teď.

LIGNIÈRE:

Pan Corneille z Rouanu přichází právě, hled'!

HOCH: (*k otci*)

Což Akademie?

MĚŠŤÁK:

Ba, vidím zde jich dosti:
tu Boudu, Boissat v Porchèra společnosti,
tam Cureau, Colomby, tam Bourdon, Arbaud jest
a nesmrtelní jsou, ó věru, to je čest!

PRVNÍ MARKÝZ:

Pst! Precieusky: jdou a naplňují řady,
tam Barthenoida a Cassandace zřím tady,
Félixérie též...

DRUHÝ MARKÝZ:

To žas můj vybízí.
A ty je všecky znáš?

PRVNÍ MARKÝZ:

Znám všecky, markýzi!

LIGNIÈRE: (*bera stranou Kristiana*)

Můj milý, kvůli vám zde drahý svůj čas tratím,
tu dámu nevidím, tož k číši své se vrátím.

KRISTIAN: *(prosí jej)*

Ne, opěváte přec dvůr, ba i město celé,
vy přec mi povíte, pro koho plám tak vřele.

KAPELNÍK: *(klepe smyčcem na pult)*

Nuž, housle!

Zvedne smyčec.

DÁMA Z BUFETU:

Zde, prosím, citronáda!

KRISTIAN:

Mám strach, je prohnaná a koketuje ráda.
Jak mluvíti mám s ní? Má duchaplnost mizí,
řeč, jež zde mluví se a píše, jest mi cizí,
jsem prostý voják jen – a plachost je můj osud.
Zde bývá, napravo – ta lóž je prázdná dosud.

LIGNIÈRE: *(chce odejít)*

Jdu!

KRISTIAN: *(zadržuje ho)*

Prosím, zůstaňte!

LIGNIÈRE:

Nemohu, to mne trýzní,
já v krčmě slovo dal a zde umírám žízni.

DÁMA Z BUFETU: *(jde kolem nich s podnosem)*

Zde šťáva?

LIGNIÈRE:

Fi!

DÁMA Z BUFETU:

Či mléko?

LIGNIÈRE:

Pah!

DÁMA Z BUFETU:

Či muškát snad?

LIGNIÈRE: *(ke Kristianovi)*

Nu, chvílku zůstanu. – Okusím muškát rád.

Sedne k bufetu, dáma mu naleje muškátu.

HLASY V OBECENSTVU: *(při vstupu tlust'oučkého a veselého mužička)*

Ach, Ragueneau!

LIGNIÈRE: *(ke Kristianovi)*

To náš paštikář Ragueneau!

RAGUENEAU: *(v cukrářském kostýmu svátečním, živě postoupí k Lignièrovi)*

Ach, prosím, neviděl jste pána z Cyrano?

LIGNIÈRE: *(představuje Ragueneaua Kristianovi)*

To cukrář básníků, herecké tlupy naší!

RAGUENEAU: *(v rozpacích)*

To příliš mnoho cti...

LIGNIÈRE:

Mlčte, vy mecenáši!

RAGUENEAU:

Nu navštěvují mne...

LIGNIÈRE:

Však na dluh, jen ne skromně...
on sám je básníkem.

RAGUENEAU:

Nu, říkají to o mně.

LIGNIÈRE:

Do veršů blázen jest!

RAGUENEAU:

Za malou písničku...

LIGNIÈRE:

Dost dáte básníku...

RAGUENEAU:

Ne, pouze paštičku!

LIGNIÈRE:

Dobrák, se vmlouvá! A za triolet, pane,
co dáte?

RAGUENEAU:

Chlebičky!

LIGNIÈRE: *(přísně)*

Jen v mlíce zadělané.
Divadlo máte rád?

RAGUENEAU:

Ach, z všeho nejradši!

LIGNIÈRE:

A místo svoje v něm platíte koláči.

Co stálo místo dnes, kam jste si, pane, sed?

Jen mezi námi, nu?

RAGUENEAU:

Tré koblih, paštik pět.

Dívá se kolem.

Zde není Cyrano? Ach, v tom je jakýs blud.

LIGNIÈRE:

Proč?

RAGUENEAU:

Hraje Montfleury!

LIGNIÈRE:

Ba právě, tento sud
má v roli Fédonu dnes večer vystoupit.

Co po tom Cyranu?

RAGUENEAU:

Můž vás to tajno být?

Na Montfleuryho on si, páni, zálusk vzal
a nechce dovolit, by celý měsíc hrál.

LIGNIÈRE: *(který pije již čtvrtou číšku)*

Nu?

RAGUENEAU:

Hraje Montfleury.

CUIGY: *(který se přiblížil se svou družinou)*

Však on to nepřekazí.

RAGUENEAU:

To vidět chci!

PRVNÍ MARKÝZ:

Kdo jest ten Cyrano, mí draží?

CUIGY:

Hoch, který každému dá vždycky odvetu.

DRUHÝ MARKÝZ:

Je šlechtic?

CUIGY:

Zajisté, je z gardy kadetů.

Ukazuje na šlechtice, který obchází sálem, jako by hledal někoho.

Tam jeho přítel Bret! *(Volá)* He, Brete, pojd'te sem!

Le Bret k nim sestoupí.

CUIGY:

Hledáte Cyrana?

LE BRET:

Ba, znepokojen jsem!

CUIGY:

Nu, nemám pravdu snad? Ten člověk všední není.

LE BRET: *(vřele)*

Ba věru, nejlepší z lidského pokolení.

RAGUENEAU:

To básník!

BRISSAILLE:

Učenec!

CUIGY:

Rváč!

LE BRET:

Ba i v hudbě zná se!

LIGNIÈRE:

A jeho vzezření, ach, k čemu podobá se!

RAGUENEAU:

Ba skoro, pánové, bych o tom pochyboval,
pan Filip z Champagne že jej by vymaloval,
jak divoch, zkroucenec, bizarní kol se motá
a výstřednosti pln, nu takhle pro Callota,
do jeho mask jak rváč on výborně se hodí.
Vždy s trojím chocholem a šesti šosy chodí,
plášť zezadu mu kord ve plné slávě zdvihá,
jak drzý kohout svým když ohonem se míhá
nad Artabany vše, jichž vlastní odjakživa
to staré Gaskoňsko, máť mluvků, rváčů bývá,
on provádí svůj nos, ve límci Pulcinelly
nos není, pánové, jak jeho nos tak skvělý!
Jej z dálky uzříte při prvním setkání
a vzkřiknout musíte: „Pah, ten to přehání!“
Pak usmějete se: „On sundá si jej!“ – ale
Cyrano nesundá jej, klidně jde s ním dále.

LE BRET: *(potřásaje hlavou)*

Jen nosu všimnout si a již vás vyzve v seč.

RAGUENEAU: *(hrdě)*

Půl nůžek Sudičky jest hbitý jeho meč.

PRVNÍ MARKÝZ: *(krčí rameny)*

Dnes jistě nepřijde!

RAGUENEAU:

O kuře, na mou čest
à la Ragueneau!

MARKÝZ: *(se směje)*

Bud'si!

Ruch obdivu v sále. Roxana objeví se ve své lóži. Posadí se dopředu, její dueña si sedne v pozadí. Kristian platí dámě z bufetu a Roxanu nevidí.

DRUHÝ MARKÝZ: *(s výkřiky strojeného obdivu)*

Pánové, ta jest
rozkošná! K zbláznění!

PRVNÍ MARKÝZ:

Jak broskev, hled
v úsměvu s jahodou!

DRUHÝ MARKÝZ:

A tak má svěží pleť,
má srdce rýmu hned, když sotva k ní se blíží!

Kristian zvedne hlavu, uzří Roxanu a chopí prudce Lignièra za rámě.

KRISTIAN:

To ona!

LIGNIÈRE: *(dívaje se)*

Ona?

KRISTIAN:

Ach, jen mluvte, strach mne tíží!

LIGNIÈRE: *(pomalu srkaje muškát)*

Ta zve se Roxana – Madlena Robinová
a precieuska jest.

KRISTIAN:

Ach!

LIGNIÈRE:

A neť Cyranova,
svobodná, sirotek...

V tom okamžiku vstoupí do lóže velmi elegantní kavalír s modrou stuhou řádovou a stoje hovoří chvíli s Roxanou.

KRISTIAN: *(zachvěje se)*

Ten muž?

LIGNIÈRE: *(začíná být opilý, přimhuřuje oči)*

He, he, de Guiche,
je hrabě, má ji rád, však ženatý jest již,
neť Richelieua má, však Roxanu chce vdáti
za pana de Valvert... ten má mu pomáhati;
to smutný patron jest, však nejspíš říci dá si,
ač ona zdráhá se, Guiche moc má, ona asi
se bojí jeho lsti jsouc pouhá měštka, hochu.
V ty kličky jeho jsem já brzy vnikl trochu,
vše vrazil do písňě. Hoj, ten jak hněvem vzplane!
Konec jest jízlivý... Nu slyšte!

Vstane potáčeje se, zvedne sklenici a chce zpívat.

KRISTIAN:

S Bohem, pane!

LIGNIÈRE:

Vy jdete?

KRISTIAN:

K hraběti de Valvert!

LIGNIÈRE:

Pozor tam!

At' nezabije vás!

Mrknutím oka mu na Roxanu ukazuje.

Zůstaňte, hledí k vám.

KRISTIAN:

Je pravda.

Zůstane stát u vytržení. Společnost dlouhoprstáků, jak jej tak vidí s hlavou zvednutou a ústy otevřenými, přiblíží se k němu.

LIGNIÈRE:

Půjdu, já mám žízeň a mám chvat,
mne v krčmě čekají...

Vyjde motaje se.

LE BRET: *(který prošel sálem, vrací se k Ragueneauovi a praví určitě)*

On nejde...

RAGUENEAU: *(nevěří)*

Přece snad...

LE BRET:

To nejspíš bude tak, nepohleď na afiš.

CELÝ SÁL:

Začněte! Začněte!

I. 3

Předešli bez Lignièra; de Guiche, Valvert, pak Montfleury.

PRVNÍ MARKÝZ: *(uzří de Guiche, jak vychází z lóže Roxany, projde parter obklopen uctivou družinou pánů, mezi nimiž hrabě de Valvert)*

Ký dvůr má ten de Guiche!

JINÝ:

F! Také Gaskoněc!

PRVNÍ MARKÝZ:

Však pružný a jak led
nejdál to přivede... Pojď, pozdravit jej hned.

Jdou k hraběti de Guiche.

DRUHÝ MARKÝZ:

Jak skvostné fábory! Jsou barvy, hrabě milý,
„maličká, polib mne!“ či spíš „břich laně bílý“?

DE GUICHE:

To „Španěl nemocný“.

PRVNÍ MARKÝZ:

To barva vhodná dosti
a nelže, co nejdřív, díky vaší statečnosti,
ve Flandřích Španělům zle bude...

DE GUICHE:

Nepůjdem
na scénu, pánové?

Směřuje provázen všemi markýzi a šlechtici k jevišti, náhle se obrátí a zvolá.

Valverte!

KRISTIAN: *(jenž je pozoroval a vše slyšel, zachví se uslyšev to jméno)*

 Řas mne vem!
Chci vrhnouti mu v tvář a obořit se naň.

Strčí ruku do kapsy, setká se tam s rukou zloděje, který chtěl jej obírat, obrátí se.

DLOUHOPRSTĚÁK:

Aj!

KRISTIAN: *(nepustí jeho ruku)*

Rukavičku chci...

DLOUHOPRŠŤÁK: *(se smutným úsměvem)*

A nalézáte dlaň!

Změní tón tiše a rychle.

Pusťte mne, tajemství vám svěřím...

KRISTIAN:

Jaké?

DLOUHOPRŠŤÁK:

Pán,
jenž teď vás opustil...

KRISTIAN:

Nu?

DLOUHOPRŠŤÁK:

Má být v brzku sklán,
jakéhos „hlaváče“ urazil písni svojí
a mužů sto, jsem z nich, již pohotově stojí.

KRISTIAN:

V čí rozkaz?

DLOUHOPRŠŤÁK: *(s důstojností)*

Tajemství! Věc cti to, jak jsem děl.

KRISTIAN:

Kde budou číhati?

DLOUHOPRŠŤÁK:

Kde? U brány de Nesle.
Za ním! Jej varujte!

KRISTIAN: *(ted' mu teprv pustí ruku)*

Leč kde jej mohu najít?

DLOUHOPRSTÁK:

To, pane, musíte již do všech krčem zajít,
ku „Lisu“, ku „Šišce“, k „Pochodním“ třeba spěchat,
neb ku „Třem nálevkám“ a všady dlužno nechat
jen malé psaníčko, by rozuměl vše z toho.

KRISTIAN:

Již běžím, lotrové! Sto mužů na jednoho!

Vrhne láskyplný pohled na Roxanu.

Ji opustiti mám? – Jej spasit?

(S pohledem na Valverta) On zde též!

*Odkvapí. – De Guiche, hrabě, markýzové zmizeli za oponou, aby usedli na lavice na scéně.
Parter jest plný. Ani místa prázdného na galeriích a v lóžích.*

CELÝ SÁL:

Nuž začít! Začítí!

MĚŠŤÁK: *(jemuž se vznesla paruka do výše na šňůře vylovena pážetem z hořejší galerie)*

Má paruka!

VÝKŘIKY VESELÍ:

Má pleš!

Výborně, pážata!

Smích.

MĚŠŤÁK: *(zuřivě hrozí pěstí)*

Jen počkej, lotříku!

KŘIK A SMÍCH: *(roste silně a opět zaniká)*

Ha ha!

Úplné ticho.

LE BRET: *(udiven)*

Co znamená to ticho ve mžiku?

Jeden divák šeptá Bretovi něco do ucha.

Je vskutku tomu tak?

DIVÁK:

Mně zjištěná to věc.

HLASY DIVÁKŮ SÁLEM:

Pst! – Přišel. – Nikoli. – Ba je to pravda přec, v té lóži s mřížkami! – Kardinál? – Kardinál!

PÁŽE:

U čerta? Žerty teď? To by si člověk dal!

Rány za scénou. Všichni čekají bez hnutí.

HLAS JEDNOHO MARKÝZE: *(do ticha za scénou)*

Tu svíčku utřete!

JINÝ MARKÝZ: *(prostrčí hlavu otvorem opony)*

Sem židli!

Podávají židli přes hlavy z ruky do ruky, markýz ji vezme a rozesílaje do lóží hubičky opět zmizí.

DIVÁK:

Ticho teď!

Tři rány za scénou. Opona se rozhrne. Obraz. Markýzové sedí na lavici po stranách, v nedbalých pózách. Pozadí představuje modravý prospekt hry pastýřské. Čtyři malé křišťálové lustry osvěcují scénu. Housle ztlumeně hrají.

LE BRET: *(k Ragueneauovi tiše)*

Montfleury začíná?

RAGUENEAU: *(rovněž tiše)*

Má první náповěď!

LE BRET:

Cyrana není tu!

RAGUENEAU:

Já ztratil sázku hry.

LE BRET:

Tím lépe!

Nápěv; na dudy. Montfleury objeví se na scéně, tělnatý v obleku pastýře, klobouk ověččený růžemi na stranu a hraje na opentlené dudy.

PARTER:

Výborně! Montfleury! Montfleury!

MONTFLEURY: *(poděkovav se hraje v úloze Fédona)*

„Bláh, kdo dál od dvorů kdes v lesích, mezi poli
sám sladké vyhnanství si dobrovolně zvolí,
co Zefýr dýchaje na lesy plné vnaď...“

HLAS: *(ze středu parteru)*

Zapomněls, ničemo, že nesmíš měsíc hrát?

Úžas, všecko se obrací. Hlučení.

RŮZNÉ HLASY:

Pst! – Co to? Kdo je to?

Vstávají v lóžích, by lépe viděli.

CUIGY:

On!

LE BRET: *(zděšen)*

Cyrano!

HLAS:

Jen domů běž,
ty králi kejklířů!

CELÝ SÁL: *(rozhorlen)*

Oho!

MONTFLEURY:

Však...

HLAS:

Vzdoruješ?

RŮZNÉ HLASY: *(z parteru a z lóži)*

Jen hrajte, Montfleury, jsme s vámi, parter, lóže!

MONTFLEURY: *(hlasem nejistým)*

„Blah, kdo dál od dvorů, kdes v lesích... mezi...“

HLAS: *(hrozivěji)*

Cože?

Ty králi šaškám – slyš, dej si radit!

Či mám ti na záda svou holí ran pár vsadit?

Ruka ozbrojená holí vznáší se nad hlavami obecenstva.

MONTFLEURY: *(hlasem stále slabším)*

„Blah, kdo...“

HLAS:

Tak táhni přec!

PARTER:

Oho!

MONTFLEURY: (*zajíká se*)

„Kdes v lesích nebo v pláni.“

CYRANO: (*vynoří se z parteru stoje na židli, ruce má zkřížené, klobouk bojovně nasazený, kníry zježené, nos naběhlý*)

Teď toho mám již dost!

Senzace v publiku.

I. 4

Předešlí, Cyrano, pak Bellerose, Jodelet.

MONTFLEURY: (*k markýzům*)

Mně ku pomoci, páni!

JEDEN MARKÝZ: (*nonchalantně*)

Tak hrajte!

CYRANO:

 Tloustouši, dál jestli budeš hrát,
já budu přinucen tě notně zfackovat!

MARKÝZ:

Dost!

CYRANO: (*k markýzům*)

 Na svých lavicích již ztište hovory,
neb holí proklepu ty vaše fábory!

VŠICHNI MARKÝZOVÉ: (*vstanou*)

To příliš!... Montfleury!

CYRANO:

 Ať táhne, jak se sluší,
nebo jej vykuchám a vytrhám mu uši!

HLAS:

Snad přece...

CYRANO:

Ven s ním!

JINÝ HLAS:

Nu...

CYRANO:

Chceš, chlape, odvetu?

Tak, scénu proměním v druh jakýs bufetu,
kde v kusy rozsekám tu vlaskou mortadelu!

MONTFLEURY: *(s veškerou důstojností)*

Ta slina ve mou tvář Thálie patří čelu!

CYRANO: *(velmi zdvořile)*

Ta Múza, pane můj, ta kdyby znala vás!
Jste v tváři její nic a pravdu dí můj hlas,
v té tloušťce, hlouposti kdyby vás zřela tady,
svůj koturn s vašimi by seznámila zády.

PARTER:

Montfleury! Montfleury! – My chceme Bara kus!

CYRANO: *(k těm, kteří kolem něho křičí)*

Vás prosím, pánové, můj nestupňujte hnus,
neb jinak zvalčuje vás meč můj dosyta.

DAV: *(couvá)*

Ha, ho!

CYRANO: *(k Montfleurymu)*

Již táhněte!

Dav se blíží a hlučí.

CYRANO: *(živě se obrátí)*

Kdo cos tu namítá?

HLAS: *(zpívá v pozadí)*

Pan Cyrano má vztek
a dělá tyrana,
však co chce tyránek?
Hra bude sehrána!

CELÝ SÁL: *(zpívá)*

Clorise sehrána!

CYRANO:

Tu píseň uslyším-li s tímto refrémem,
vás všechny pomlátím...

MĚŠŤÁK:

Přec nejste Samsonem?

CYRANO:

Svou jestli, pane můj, půjčíte čelist k tomu?

JEDNA DÁMA: *(v lóži)*

To neslýchané jest!

PÁN:

To skandál!

MĚŠŤÁK:

U sta hromů?

PÁŽE:

Nu, to je zábava!

PARTER:

Montfleury! – Cyrano!

CYRANO:

Chci ticho!

PARTER:

He he ha, bú, bú, kokoriko!

CYRANO:

Já vás...

PÁŽE:

Mňau!

CYRANO:

Poroučím, byste se odmlčeli,
neb jinak na souboj hned vyzvu parter celý!
Sem, mladý hrdino, jména si znamenám,
by došlo na všecky, každému číslo dám! –
Nu, kdo chce začít? Otvírám listinu...
Vy, pane, ne? Vy též? Za jednu vteřinu
každého do nebe s vší poctou provodím!
Nuž, kdo chce umřít, ať pohne prstem svým!

Ticho.

Či snad vám brání stud můj kord viděti nahý?
Ni jeden? – Ani prst? – Dál pokračuji záhy.

Obrátí se k scéně, kde Montfleury v úzkosti čeká.

Chci čisté divadlo mít od tohoto vředu,
a ne-li (*Ruku na kordu*), s jistotou své bistouri já vedu.

MONTFLEURY:

Já...

CYRANO: (*sestoupí se židle, posadí se doprostřed kruhu, který se kol něho byl utvořil, a rozloží se jako doma*)

Třikrát zatleskám, vy plná luno bědná,
po třetí zmizíte...

PARTER: *(se baví)*

Ah!

CYRANO: *(tleskne)*

Neslyšel jste, jedna!

MONTFLEURY:

Já...

HLAS: *(z lóží)*

Zůstat!

PARTER:

Zůstane? Ne, raději ať letí!

MONTFLEURY:

Já myslím, pánové...

CYRANO: *(tleskne)*

Dvě!

MONTFLEURY:

Lépe snad...

CYRANO: *(tleskne)*

A třetí!

Montfleury zmizí jako v propadlišti. Bouře smíchu, pískání, sykotu, křiku.

CELÝ SÁL:

Zpět, babo!

CYRANO: *(spokojeně zkříží nohy a roztáhne se na židli)*

Zkus to jen, a já ti povím cos.

MĚŠŤÁK:

Hle, tlupy režisér!

Bellerose postoupí a pozdravuje.

LÓŽE:

Ah, to je Bellerose!

BELLEROSE: *(s elegancí)*

Ctní páni!

PARTER:

Jodelet!

JODELET: *(postoupí a huhňá)*

Ó hromado ty telat!

PARTER:

Ah! Bravo! Výborně!

JODELET:

Nač taký halas dělat?

Ten tragéd, jehož břich tak račte milovati,
se cítí...

PARTER:

Sketa jest!

JODELET:

Pryč musil!

PARTER:

Ať se vrátí!

JEDNI:

Ne!

JINÍ:

Ano!

MLADÍK: *(k Cyranovi)*

Konečně, ký důvod, pane, máte
proti Montfleurymu?

CYRANO: *(s grácií, stále sedě)*

Ó, mladé house zlaté!

Já dva mám důvody a na každém z nich dosti:
pro primo verše řve a dře je bez lítosti,
jak vody roznášec je pracně k výši vznáší,
kam lítat měly by! Secundo k prosbě vaší,
toť moje tajemství...

STARÝ MĚŠŤÁK: *(za ním)*

Však Clorisu chcem vidět!

CYRANO: *(otočí se s židli k měšťanovi a praví s úctou)*

Za vkus ten, pane můj, již moh byste se stydět,
verš Barův pleva jest – ten přeruším již rád.

PRECIEUSKY: *(v lóžích)*

Náš Baro! – Nebesa! Zda slyšely jste snad?

Má drahá! – Možno to?

CYRANO: *(otočí se na židli k lóžím)*

Mé přespanilé dámy,
ó kveťte, plaňte dál, snů buďte vidinami,
svým sladkým úsměvem okouzlete i rov,
nám verše vdechněte, však soudit – škoda slov!

BELLEROSE:

Však vstupné vrátiti!

CYRANO: *(otočí se židlí k scéně)*

To slovo na mou duši
je tady rozumné, je vyslovit se sluší!
Do pláště Thespidy já nechci dělat díru.

Vstane a hodí váček na scénu.

Ten váček chytněte a mlčte, jděte v míru!

CELÝ SÁL:*(udiven)*

Ah, oh!

JODELET: *(rychle sebere váček a potězkává jej)*

Za cenu tu chci dovolit vám rád
„Clorisu“ každý den nám třeba zakázat.

CELÝ SÁL:

Hu, hu!

JODELET:

Nám vysmáti se můžete, jak chcete!

BELLEROSE:

Sál třeba vyprázdnit!

JODELET:

Nuž, tak jej vyprázdněte!

Začínají odcházet, Cyrano se kol spokojeně rozhlíží, ale dav se náhle zastaví upozorněn následujícím výstupem a přestane se rozcházet. Dámy, které již v lóžích stály s pláští na ramenou, zastaví se a naslouchají a konečně usednou.

LE BRET: *(k Cyranovi)*

Tot' šílenství!

NESPOKOJENEC: *(přistoupí k Cyranovi)*

A to Montfleurymu? To skandál!
Však jeho ochráncem jest pan vévoda Candal!
Máte vy ochrance?

CYRANO:

Ne!

NESPOKOJENEC:

Jakže?

CYRANO:

Jak jsem děl.

NESPOKOJENEC:

Velkého šlechtice, jenž chránit by vás chtěl?

CYRANO:

Ne, pane, dvakrát ne! A dosti na tom nyní,
já nemám ochránce.

Ruku na meči.

Však zde mám ochrankyni!

NESPOKOJENEC:

Tož hleďte co nejdříve ven z města –

CYRANO:

Podle toho.

NESPOKOJENEC:

Má Candal dlouhou paž.

CYRANO:

To asi ne o mnoho
než moje, zvláště když (*Ukazuje meč*) ji o to prodloužím!

NESPOKOJENEC:

Vy myslil byste snad?

CYRANO:

Co myslit mám, to vím.

NESPOKOJENEC:

Však...

CYRANO:

Jděte po svých teď!

NESPOKOJENEC:

Však...

CYRANO:

Jděte! – Prosím ale,
dřív rcete, na můj nos že zříte neustále?

NESPOKOJENEC: *(pomaten)*

Já...

CYRANO: *(pokročí k němu)*

Co divného tam?

NESPOKOJENEC: *(ustupuje)*

To mýlka!

CYRANO:

Což snad cloní
mé rty a třese se tak jako rypák sloní?

NESPOKOJENEC:

Já nevím...

CYRANO:

Křivý je snad jako zobák sovy?

NESPOKOJENEC:

Já...

CYRANO:

Zříte na špičce snad na něm nádor nový?

NESPOKOJENEC:

Však...

CYRANO:

Moucha nějaká tam zvolna prochází se?

Co na něm zvláštního?

NESPOKOJENEC:

Ach!

CYRANO:

Div je snad, jak rdí se?

NESPOKOJENEC:

Já k němu vzhlednouti jsem opravdu se bál.

CYRANO:

A proč, ptát smím-li se, jste naň se nedíval?

NESPOKOJENEC:

Já...

CYRANO:

Hnusí se vám snad?

NESPOKOJENEC:

Ó, pane!

CYRANO:

Málo zdravá
je barva jeho snad?

NESPOKOJENEC:

Óh!

CYRANO:

Forma není pravá?

NESPOKOJENEC:

Ni za mák...

CYRANO:

Tedy proč váš zrak tam pozvedá se?
Nejspíš že, pane můj, vám příliš velký zdá se.

NESPOKOJENEC: (*koktaje*)

Ne, zřím jej maličký, ba malý, nepatrný!

CYRANO:

Jak, mám snad směšný být, ó nesnesu té skvrny,
já malý že mám nos?

NESPOKOJENEC:

Ó nebe!

CYRANO:

Hrozný mám!
Tys ploskonosý blb, slyš, co ti povídám,
na taký přívěsek, jenž zdobiti mne ráčí,
jsem hrdý, velký nos velkého ducha značí
a srdce dobrotu a zdvořilost a cit
a ráznou odvahu, čím jsem, čím nesmíš být,
ni domýšleti se, že budeš, tvář tvá podlá,

a kterou ruka má teď spoličkovat hodlá,
jest rovněž zbavena...

Políčkuje jej.

NESPOKOJENEC:

Ach!

CYRANO:

Hrdosti a síly
a vzletu, lyrismu, zkad jiskry by se lily,
a každé nádhery a nosu konečně,

Obrátí jej za ramena a gestem slovo provází.

jak zadní tvoje tvář, do které bezděčně
má bota bezcitná své píše povržení!

NESPOKOJENEC: *(utíká)*

Ach pomoc, strážte sem!

CYRANO:

Všem hlupcům naučení,
již chtějí posmívat se mému obličejí!
Když šaškář šlechtic jest, tu mívám v obličejí,
svůj hněv mu vraziti, a dřív než prchnout může,
hned zpředu, trochu výš, a z železa, ne z kůže!

DE GUICHE: *(který sestoupil z jeviště s markýzy)*

Ba, to již nudí nás!

DE VALVERT: *(krčí rameny)*

Ba, fanfarón je řádný!

DE GUICHE:

Což nemůž opravdu jej sprážiti z vás žádny?

DE VALVERT:

Mám něco, počkejte, šíp vlastní této šelmy.

Pokročí k Cyranovi, jež dlouho pozoruje, pak se drze před něj postaví.

Vy, pane, máte nos... nos velký...

CYRANO: *(vážně)*

Ano, velmi!

DE VALVERT: *(směje se)*

Ha...

CYRANO: *(klidně)*

A to je všecko?

DE VALVERT:

Ne!

CYRANO:

To málo, muži mladý!

Spíš byste říci moh zde věcí nahromady

a při tom měnit tón – hned já vám příklad dám:

Výbojně: „Pane můj, když tak velký nos mám,

na místě bylo by jej sobě amputovat!“

Přátelsky: „Ve vašem jej vidím šálku plovat,

pro pití měl byste mít korbek, kam by vnik!“

Popisně: „To je tes! To předhoří! Ba pik!

Co pravím předhoří, to' poloostrov jest!“

Zvědavě: „Futrál ten nač musíte vy nést?

Pro psací náčiní, na nůžky skříň to snad?“

S grácií: „Pane můj, máte tak ptáky rád,

že o ně otcovsky tak starostliv jste stále,

jím bidlo skýtáte pro drápky jejich malé?“

Dotěrně: „Pane můj, když kouříte, snad jím

tak stoupá k obloze váš tabákový dým,

že křičí sousedi: To v komínu kdes hoří?“

S výstrahou: „Pozor jen, pod jeho tíhou noří
se vaše hlava v zem, div o něj nepadnete!“

Něžně: „Jak parasol jej malý roztáhněte
ze strachu, slunce že by snad jej strávil pal?“

Učeně: „Potvora, již Aristofan zval
prý kdys Hippocampelephantocamelos,
na spoustě kostí svých takový nesla nos!“

Rytířsky: „Příteli, když módní taký hák,
k věšení klobouku jest pohodlný pak!“

S emfází: „Obrovský ty nose, vítr žádný
nastudit nemůž tě severák vyjma chladný!“

Tragicky: „Červené to moře, jaká záře!“

S obdivem: „Jaký štít pro krám to voňavkáře!“

Lyricky: „Škeble to, jste jejím tritonem?“

Naivně: „Monument! Kdy na něj vylezem?“

Uctivě: „Pane, smím vám stisknout pravici?
Vy máte, co my zvem balkónek v ulici!“

Venkovsky: „To že nos? Pa, pa, to plachý křik,
obrovská ředkvička či meloun trpaslík!“

Vojensky: „Namiřte jej proti jízdě v ráz!“

Prakticky: „V lutrii jej chcete vsadit as,
to, pane, potáhne, to bude velký los!“

Či v stylu Pyrama a s vzdechem: „Ach ten nos,
on souzvuk porušil v miláčka tváři svůdné
a zrádce hanebný teď v studu nad tím rudne!“

To byste přibližně byl řekl, milý hochu,
kdybyste ducha měl a vzdělanosti trochu.
Však ducha, nejchudší vy ze všech bytostí,
jste neměl atomu a z lidské moudrosti
tři znáte písmena, jež v slovo „blb“ se svíjí.
A kdybyste byl měl jen onu fantazii,
že byste mohl zde, před tímto slavným sborem,
mně se vším posloužit, jak já vám, věřte skorem
ni čtvrtku z šprýmů těch neudal byste tady;

ni z půlky začátku, neb vězte, pane mladý,
neb těch sám užívám, dle chuti si je volím,
však jimi obsloužit se jiným nedovolím.

DE GUICHE: *(chce zdrceného hraběte odváděti)*

Jej nechte, vikomte!

DE VALVERT: *(udýchán)*

Ten arogantní tón!

On, prostý kobylník... rukavic nemá on!
Vychází bez mašlí, bez třapců, bez manšet!

CYRANO:

Já nosím v nitru svém své elegance květ,
jak švihák moderní se ovšem neparádím,
ač miň jsem koketní, svůj úbor v souzvuk ladím,
já neměl smělost bych vyjítí mezi lidi,
urážku nesmytou když na čele mi vidí,
s ospalým svědomím, jež mrká v koutku oka
jak ohadřená čest, která se bojí soka.

Já kráčím bez cetek, svou zářím volností,
můj chochol pýcha jest s života radostí,
svou taili nespínám jak jiní v údiv světu,
jen duši bujarou tu spínám do korzetu,
kryt svými výboji, a to jsou mašle moje,
jen ducha kroutím výš tak jako kníry svoje,
tak davy procházím i společnost, jež hlučí,
a jako ostruhy, tak moje pravdy zvučí.

DE VALVERT:

Nu...

CYRANO:

Nemám rukavic? Ach, ty jsou pro maškaru!
Však jednu přece mám, ze starého jest páru,

ta druhá, nevím kde, mi dávno překážela,
tož metl jsem jí kdys v střed nestoudného čela!

DE VALVERT:

Tys taškář, ničema a blátošlap a pes!

CYRANO: *(sundá klobouk a pozdraví, jako by se mu hrabě představoval)*

A já jsem Cyrano, Savinien, Herkules de Bergerac...

Smích.

DE VALVERT: *(zoufale)*

Ty šašku!

CYRANO: *(vzkřikne, jako by byl křečí schvácen)*

Ha!

DE VALVERT: *(který ustoupil, se obrátí)*

Co pravil ještě?

CYRANO: *(s posunky bolesti)*

Je třeba mečem hnout, jej rdousí pochvy kleště,
to z toho člověk má, když nevodí jej v seč.

DE VALVERT:

Ha! Co jste povídal?

CYRANO:

Má šimrání můj meč!

DE VALVERT: *(tasí)*

Tak buďsi!

CYRANO:

Malou vám, však pěknou ránu dám.

DE VALVERT: *(potupně)*

Básníku!

CYRANO:

Básník jsem, a než vás okovám,
hop s body souboje a hezky v souladu
vám složím baladu.

DE VALVERT:

Jak, pane, baladu?

CYRANO:

Co je to, doufám přec, že dobře ví můj sok?

DE VALVERT:

Jak?

CYRANO: *(odříkává školským tónem)*

Ano, balada se skládá ze tří slok
po osmi verších...

DE VALVERT:

Oh!

CYRANO: *(pokračuje)*

A poslání má čtyři.

DE VALVERT:

Vy...

CYRANO:

Chci vám ji skládati již v tom, co kord můj míří,
při verši posledním vás bodnu!

DE VALVERT:

Ne!

CYRANO:

Nuže sem!

(Deklamuje) „Balada souboje v hotelu Burgundském,
jejž měl pan Bergerac s lumpem, jenž neměl čest.“

DE VALVERT:

A co má tohle být?

CYRANO:

To, pane, titul jest!

CELÝ SÁL: *(rozčilen do nejvyšší míry)*

Nu, to je zábavné! – Sedněte! – Ticho jen!

Obraz: Kruh zvědavých v parteru, markýzové a důstojníci v směsi měšťáků a lidu, pážata lezou jiným na ramena, aby lépe viděla. Všecky ženy stojí v lóžích. Napravo de Guiche a jeho šlechticové, nalevo Le Bret, Ragueneau, Cuigy atd.

CYRANO: *(zavře na chvíli oči)*

Tak, rýmy své již mám... zde stojím připraven!

Provází vše, co říká, přiměřenými posunků.

Svůj širák odhazuji v dáli

a s grácií, tam leží on!

Plášť zvolna spouštím, jenž mne halí,

a tasím – luzný těla sklon,

elegantně jak Celadon!

A hbitě, jako Scaramouche,

dej pozor, tys mi Myrmidon!

Při poslání tě bodnu juž.

První zkřížení se zbraní.

Tak klidný jsi a k ráně stálý?

Tě prošpikovat zlý mám shon,

do boku, jater, v srdce zda-li

aneb tvůj modrý pod kordon?

Jak pochvy cinkají din, don!

Hrot kordu mého, jen se tuž,
jak muška lítá, rým jak zvon,
při poslání tě bodnu juž!
Mně chybí rým a to mne pálí...
ty couváš, sníh jak v zimy skon?
Sám dáš mi rým; zrak se ti kalí,
já odrazím kord v dobrý tón,
chtěls ranit mne? Jen žádný ston!
Teď výpad! Ukaž, jsi-li muž,
toč rožeň svůj, tys Laridon!
Při poslání tě bodnu juž!

Ohlašuje slavnostně.

Poslání.

Teď Boha žádej o pardon,
teď kvarta; lehký sek a nuž
teď útok, kryt. (*Doráží naň.*) Tys fanfarón!

De Valvert se kácí, Cyrano pozdravuje.

Při poslání tě bodnu juž!

Aklamace. Potlesk v lóžích. Květy a šátky lítají dolů, důstojníci obklíčí Cyrana a gratulují mu. Ragueneau tančí nadšením. Le Bret je šťastný a unesen, přátelé hraběte podpírají a odvádějí.

ZÁSTUP: (*dlouhým křikem*)

Ah!

JEDEN ŠVALIŠER:

Skvostné!

DÁMA:

Rozkošné!

RAGUENEAU:

Báječné!

MARKÝZ:

Neslýchané!

LE BRET:

K zbláznění!

Tlačénice kol Cyrana, je slyšeti hlasy.

Výborně! – Mé blahopřání, pane!

HLAS ŽENY:

To věru bohatýr!

MUŠKETÝR: (*postoupí živě k Cyranovi a ruku mu podává*)

Vy, pane, dovolíte,
to bylo výborné, já vyznám se v tom, víte,
já skoro skákal jsem tak dojat, rozplesán.

Vzdálí se.

CYRANO: (*ke Cuigyemu*)

Jak sluje tento pán?

CUIGY:

Jej neznáš? D'Artagnan.

LE BRET: (*podáváje paž Cyranovi*)

Pojď, trochu hovořme!

CYRANO:

Nech vyjít ty davy.
(*K Bellerosovi*) Smím zůstat?

BELLEROSE: (*uctivé*)

S radostí!

Je slyšeti z venku povyk.

JODELET: *(který se díval)*

Montfleury oběť vřavy.

BELLEROSE: *(slavnostně)*

Sic transit!

Změní tón k vrátnému a zhasínači světél.

Vymet'te a zavřete, je čas.

Však světla nechte plát, my po večeři zas
sem přijdem na zítřek kus nastudovat nový.

Jodelet a Bellerose: odcházejí, uctivě Cyrana pozdravujíce.

VRÁTNÝ: *(k Cyranovi)*

Vy nebudete jíst?

CYRANO:

Ne!

Vrátný odejde.

LE BRET:

Proč?

CYRANO: *(hrdě)*

Jak říci to slovy?

Změní tón po odchodu vrátného.

Jsem krátce bez vindry.

LE BRET: *(napodobí posun, jímž hodil váček)*

A co ten váček tam?

CYRANO:

Můj důchod od otce, jsem hotov, viděls sám!

LE BRET:

A celý měsíc teď?

CYRANO:

Jdu oškubaný domů.

LE BRET:

To byla pitomost!

CYRANO:

Však jaké gesto k tomu!

DÁMA Z BUFETU: (*zakašle za svým malým stolkem*)

Hm!

Cyrano a Le Bret: se obrátí, ona plaše předstoupí.

Pán má míti hlad... mám srdce... okamžitě

Ukazuje na bufet.

vším ráda posloužím... (*Nadšeně*) Jen berte!

CYRANO: (*odkryje hlavu*)

Drahé dítě,
ač pýcha Gaskoňce mi šmahem zapovídá
vzíti to nejmenší, co ručka vaše hlídá,
přec zarmoutiti vás, mně byl by pocit hrozný,
tož přijmu...

Jde k bufetu a vybírá.

maličkost, zde vidím, máte hrozny,
jen zrnko!

Ona mu chce dávatí celý hrozen, on vezme jen zrnko.

Jediné... a sklenku vody...

Ona mu chce nalévati vína, on odmítá.

čisté!

A makaronu půl...

Vrátí druhou polovičku.

LE BRET:

To bláznění jest jisté!

DÁMA Z BUFETU:

Ó prosím, berte jen!

CYRANO:

Ba, ručku k políbení!

Políbí jako princezně ruku, již mu ona podává.

DÁMA Z BUFETU:

Dík, pane! (*Ukloní se*) Dobrou noc!

Odejde.

I. 5

Cyrano, Le Bret, později vrátný.

CYRANO: (*k Le Bretovi*)

Teď čas máš k hovoření.

Postaví se před bufet a položí před sebe makaron.

Jíst!

Sklenici vody.

Pít!

Zrnko révy.

A zákusek!

Sedne si.

Teď k stolu sednu rád.

Ach, nevíš, příteli, jak děsný měl jsem hlad!

Jí.

Tys děl?

LE BRET:

Ti hejskové s tím bohatýrským hledem,
když budeš na ně dbát, ti ducha zkalí jedem,
jdi, ptej se lidí jen, kdo zdrav a není slepý,
na výsledek své hry...

CYRANO: *(dojídá makaron)*

Ten byl přec velkolepý!

LE BRET:

Sám kardinál...

CYRANO: *(se zadostiučiněním)*

Jakže? Sám kardinál tam byl?

LE BRET:

To shledal...

CYRANO:

Původní! A to se nemýlil!

LE BRET:

Přec...

CYRANO:

Sám je autorem, tak po chuti mu není,
že měl pan kolega zkažené představení.

LE BRET:

Ty děláš zbytečně si mnoho nepřátel!

CYRANO: *(pouští se do zrnka)*

Kolik jich přibylo dnes, to bych vědět chtěl.

LE BRET:

Osm a čtyřicet – to bez dam.

CYRANO:

Počítejme!

LE BRET:

Montfleury, měšťáci, de Guiche a k tomu dejme, že Akademie i Baro...

CYRANO:

Dosti již!

LE BRET:

Však kam tě zavede ten život, uvážíš?

Rci, jaký systém v tom?

CYRANO:

Já bloudil sem a tam,
měl mnoho závazků, teď jeden princip mám.

LE BRET:

A jaký?

CYRANO:

Nejprostší, jej sledovat mne nech, chci úžas buditi ve všem a podiv všech!

LE BRET: (*krče rameny*)

Nu buďsi – ale v zášť proč duch tvůj rozňatý
na Montfleuryho jest?

CYRANO: (*vstane*)

Ten Silen břichatý,
prst jehož nestačí ku pupku jeho břicha,
má zálusk na ženy, když hraje, viz, jak vzdychá,

mní, nebezpečný jest, a žabí svoje oči,
jak kapr přihlouplý do lóží, když řve, točí.
Já nenávidím jej od večera, když na ní
svým utkvěl pohledem, ó, já měl tenkrát zdání
jak tučný slimák by květ zářný poslinal!...

LE BRET: (*udiven*)

Je možno, příteli?

CYRANO: (*s trpkým úsměvem*)

Já že bych miloval?

Ba pravda! Miluju!

LE BRET:

Nic neřeks. Koho jen?

CYRANO:

Jen moudrou rozvahu! Mně zakázán jest sen
být někdy milován i od ošklivé ženy,
s tím nosem, na loket jenž napřed vystrčený.
Co zbývá? Miluji – co rezignace zkusím,
mám nejhezčí z všech rád a proto jen, že musím!

LE BRET:

Ty díš tu nejhezčí?

CYRANO:

Jest všeho světa krása,
plá duchem, grácií (*Zkrušen*) jsouc nejvíc zlatovlasá!

LE BRET:

A kdo jest pro Boha ta žena?

CYRANO:

Nebezpečí

ji nechtít smrtelné, nesníti o ní, větší.
To přírody je past', to muškátová růže,
do které v zálohu se láska skrýti může!
Kdo její úsměv zná, ví, co jest dokonalé,
z ničeho grácii, kam hne se, tvoří stále,
v posunu jediném zná božství objímati.
Venuše nemůže tak v škebli vstupovati,
Diana v zkvetlý hvozd se takto nepohříží,
jak vstoupá do vozu a chodí po Paříži!

LE BRET:

Sapristi! Chápu vše.

CYRANO:

To pravda poznaná!

LE BRET:

Sestřenka Madleina?

CYRANO:

Díš pravdu. Roxana!

LE BRET:

Tím líp! Ty máš ji rád? Zvol k tomu chvíli pravou,
teď lásku vyznej svou, zahrnut před ní slávou!

CYRANO:

Jen pohled', příteli, a sám rci, naděj jakou
mít mohu, na nose s protuberancí takou!
Já nemám iluzí! U d'ábla! Častokráte
jest v snivém večeru mé srdce něhou jaté,
já zajdu do sadu, kdy vůní všecko dýše,
tím nosem potvorným též máj vdechuji tiše,
též vidím milence, jak chodí při měsíci,

jak zavěšeni jdou, on švarný, ona snící.
Tak v svitu stříbrném drobnými krůčky jíti
bych s jednou také chtěl a v objetí ji míti...
Já šílím – mizí vše – až náhle na zdi zřím,
stín svého profilu s tím nosem obrovským!

LE BRET: (*dojat*)

Můj drahý!

CYRANO:

Chvíle mám, kdy sotva ústa stačí.
Ach být tak ošklivým! Tak sám! Ach, to je...

LE BRET: (*živě chytí jej za ruce*)

K pláči?

CYRANO:

Ne, k pláči nikdy ne! Věc ohyzdná by byla,
by kol té nestvůry se slza rozperlila!
Co mohu, zamezím, by slzí božský skvost
nestékal na hrůznou té stvůry ošklivost!
Co vznešenější jest než slza v lidskou líc,
to jmenuj, příteli, a věř, já neznám nic,
a věř, za největší bych počítal si z hříchů,
by slza jediná mnou byla předmět smíchu!

LE BRET:

Kam láska padne, věř, o to se nestará!

CYRANO:

Mám Kleopatru rád: mám tvář snad Caesara?
Mám Bereniku rád: rci, vypadám jak Tit?

LE BRET:

Však ty máš odvahu a ducha, ty máš cit,
ta dívka z bufetu, jež večeri ti dala,
zrak její zradil to, by tebou nezhrdala.

CYRANO: *(dojat)*

To pravda!

LE BRET:

Tak co chceš? Vždyť sama Roxana
tvým zbledla soubojem...

CYRANO:

Jak, byla zlekána?

LE BRET:

Duch, srdce jaty jsou, teď věru pramalá
jest obtíž, promluv s ní...

CYRANO:

By se mi vysmála?
Ne, věc to jediná, před níž se v světě chvějí.

VRÁTNÝ: *(uváděje dámu k Cyranovi)*

Ta dáma hledá vás!

CYRANO: *(uzří dueňu)*

Ach, dueňa to její!

I. 6

Cyrano, Le Bret, dueňa.

DUEŇA: *(s obřadným pozdravem)*

Má paní posílá s tou otázkou mne k vám,
kde strýčka vidět lze?

CYRANO: *(pomaten)*

Mne?

DUEŇA: *(s úklonou)*

Vás, jak povídám.

Chce něco říci vám.

CYRANO:

Mně?

DUEŇA: *(s úklonou)*

Ano, moje paní.

CYRANO: *(vrávoraje)*

Ach, Bože!

DUEŇA:

Půjdeme hned ráno za svítání
k svatému Rochu na mši...

CYRANO: *(podpírá se o Le Breta)*

Ach, můj Bože milý!

DUEŇA:

Pak lze se potkati a mluvit malou chvílí?

CYRANO: *(zblázněn)*

Kde? Bože, jenom kde?

DUEŇA:

Nuž rychle!

CYRANO:

Kam, jen kam?

DUEŇA:

Kde?

CYRANO:

Cukrář – Ragueneau.

DUEŇA:

Kde bydlí?

CYRANO:

Má svůj krám
u... u Saint-Honoré... Ach Bože!

DUEŇA:

Na tom místě
se sejdem. O sedmé. Vy budete tam.

Odchází.

CYRANO:

Jistě!

I. 7

Cyrano, Le Bret, pak herci, herečky, Cuigy, Brissaille, Lignière, vrátný, houslisté.

CYRANO: *(klesne v náruč Le Breta)*

Mám od ní rendez-vous!

LE BRET:

A tvář tvou stíny kryjí.

CYRANO:

Ach, dělej co dělej, ví aspoň, že já žiji!

LE BRET:

Teď klidný budeš snad?

CYRANO: *(bez sebe)*

Ba divější než vzdychky
ted' budu drtící a hrozný, frenetický,
ted' chtěl bych potlouci celičkou armádu
a deset srdcí mít a ramen hromadu,
ne trpaslíky víc – *(křičí hlasitě)* ted' probodat chci obry!

*Již chvíli v hloubi na scéně mihají se stíny herců a hereček, šeptají, agirují, začíná zkouška.
Houslisté zaujali svá místa.*

HLAS: *(na scéně)*

Pst! Mlčte, zkouška je! Buďte prosím tak dobrý...

CYRANO: *(směje se)*

My půjdem!

*Chce odejít, hlavními vraty; vstoupí Cuigy, Brissaille a několik důstojníků podporujících
Lignièra, který jest úplně zpilý.*

CUIGY:

Cyrano!

CYRANO:

Co?

CUIGY:

Hejla ohromného

ti vedem...

CYRANO: *(pozná jej)*

Lignière... Mluv, co se stalo zlého?

CUIGY:

Hledá tě...

BRISSAILLE:

Nemůže spát domů!

CYRANO:

Nevím věru...

LIGNIÈRE: *(hlasem nejistým ukazuje lístek celý roztrhaný)*

Ten lístek – výstraha – sto mužů čeká v šeru
pro píseň – teď je noc – a nebezpečí všudy,
u Nelské brány tam – já musím jít tudy...
mne nechte přespat zde u vás... nelze státi...

CYRANO:

Sto lidí, povídáš? Ty budeš doma spát!

LIGNIÈRE: *(poděšen)*

Však...

CYRANO: *(děsným hlasem, ukazuje na rozžatou svítilnu, již houpá vrátný v ruce, naslouchaje zvědavě této scéně)*

Svítilnu tu chyt!

Lignière prudce ji vezme.

A jdi! Já přísahám,
že dnešní noci chci stráž obstarat ti sám!
(K důstojníkům) Vy račte za námi, abyste svědky byli

CUIGY:

Sto chlapů, uvaž jen...

CYRANO:

Dnes na víc já mám síly!

Herci a herečky sestoupili s jeviště a přiblížili se k nim ve svých kostýmech.

LE BRET:

A k čemu chránit jej?

CYRANO:

Snad nehněváš se přec?

LE BRET:

Tak všední opilec!

CYRANO: (*uhodí Lignièrovi na rameno*)

Ten všední opilec,
ta tůně muškátu, ten soudek alkoholu,
cos proved pěkného, co nesvedete spolu,
šel od mše a tu zřel, jak bývá obyčej,
že chtěla milenka si kropit obličej,
(moh vodou spasit se, teď se to nedovtípil!)
i běžel ke dveřím, kropenku celou vypil.

HEREČKA: (*v kostýmu subrety*)

To přece rozkošné!

CYRANO:

Že, subreto má milá?

HEREČKA:

Ach, básník ubohý. Sto lidí, jaká síla!

CYRANO:

Nuž vzhůru! (*K důstojníkům*) V řeži té až obklopí mne vrazi,
nechoďte v pomoc mi, vás prosím, páni drazí!

JINÁ HEREČKA: (*skočí se scény*)

To viděti chci též!

CYRANO:

Tak jděm!

JINÁ HEREČKA: (*skočí rovněž dolů k starému herci*)

Pojď, Kassandře!

CYRANO:

Vy všichni, doktore, pojd', Iso, Leandře,
ku drámě španělské, vy zlaté včelky hbité,
tak frašku italskou vesele připojíte,
do jeho soptění, ve fantastický vztek
váš vpadniž s rolničkou baskický bubínek!

VŠECKY ŽENSKÉ: *(skáčí radostí)*

Plášť, rychle! – Kapuci!

JODELET:

To švanda zajisté!

CYRANO: *(k hudebníkům)*

A v pochod zahrají nám páni houslisté!

Houslisté se přidají k průvodu, který se tvoří. Zmocní se svíček na rampě rozsvícených a podělují sebe jimi. Pochodňový průvod.

Tak, důstojníci sem a celý průvod dám
o dvacet kroků vpřed!

Postaví se za ně.

Já v prostředku jdu vám
pod slávy chocholem, mne pýcha proniká,
jsem jako Scipio a třikrát Nasica!
Mně nikdo na pomoc ať v boji nepřichvátá!
Jest všecko sjednáno! – Otevřete, vrátný, vrata!

Vrátný otevře obě křídla vrat, kus staré a malebné Paříže objeví se ve svitu měsíčním.

Tu Paříž míhá se, a na všem mlhy dech;
svit luny chvěje se po štítech modrých střech.
To rámeček zvláštní je pro tuto noční scénu.
Pod mlhy závojem vidíte v dálce Seinů,
zrcadlo mystické a v šeru stínu skryté.
Již pojd'te viděti, co právě uvidíte.

VŠICHNI:

Nuž ku bráně de Nesle!

CYRANO: *(vzpřímen na prahu)*

Nuž ano, k bráně Nesle!

Obrátí se před odchodem k subretě:

Vám ještě, slečinko, bych odpověď dát chtěl,
proč rýmař jediný má této noci čest
se rváti s chlapů stem?

Tasí meč a klidně:

To, že můj přítel jest!

*Odejde. Průvod. Lignièere vrávoraje v čele, pak herečky vedoucí se s důstojníky, pak herci
křepčící, dá se na pochod při zvuku houslí a při míhavém světle svíček.*

Opona.

DRUHÉ JEDNÁNÍ

Paštikárna básníků

Scéna:

*Krám Ragueneaua, cukráře a paštikáře, rozlehlá dílna na rohu ulic Saint-Honoré a de
l'Arbre-Sec, které lze viděti v hloubi prospektu skrze skleněné dvěře; ulice jsou šedé prvním
úsvitem jitra.*

*Nalevo v první kulise jest nad kontoárem železný baldachýn tepaný, na jehož hácích visí husy,
kachny a bílí pávi. Ve fajáncoových vázách vysoké polní kytice, hlavně slunečnice. Na téže
straně v druhé kulise veliký krb, na kterém na mohutných trojnožích, kde stojí na každém malý
hrnec, pečeně se v pánvích pekou a smaží.*

Napravo první kulisa: dvěře; druhá ukazuje točité schody k malé jídelně v podkroví, jejíž vnitřek jest polootevřenými dveřmi viditelný; tam jest postaven stůl, na němž hoří malý flámský korunní svícen. Dřevěná galerie za schody vede k jiným menším salónkům podobným.

V středu kuchyně železný kruh, který lze spustiti pomocí provazu a na němž jsou napíchané veliké kusy zvěře.

Pece v stínu pod schody žhnou. Měd' se leskne. Rožně se točí, velké dorty se kupí, šunky visí. Doba snídaně. Směs chvátajících sluhů, tlustých kuchařů a drobných kuchtíků. Mnozí mají za klobouky peří kuřat neb z křídel perliček. Na tácech plechových i v koších z vrbového proutí snášejí se valné zásoby drobného zboží s rožňů a ploten.

Stoly jsou pokryty koláči a talíři. Jiné obklíčené židlemi pro hosty. Malý stolek v koutě mizí v hromadě papíru. Ragueneau tam sedí při vyhrnutí opony a píše.

II. 1

Ragueneau, paštikáři, pak Lisa. Ragueneau sedí za stolem, píše s tváří nadšenou a počítá na prstech.

PRVNÍ PAŠTIKÁŘ:

Závary!

Přináší vysoký podnos.

DRUHÝ PAŠTIKÁŘ: (přináší talíř)

Koblihy!

TŘETÍ PAŠTIKÁŘ: (přináší mísu s pečením květinami ozdobenou)

Páv!

ČTVRTÝ PAŠTIKÁŘ: (s talířem pečivá)

Piškot!

PÁTÝ PAŠTIKÁŘ: (taktéž)

Paštiky!

RAGUENEAU: *(přestane psát a zvedne hlavu)*

Svit jitra stříbrný již zlatí rendlíky!
Již Boha, v srdci tvém jenž zpívá, potlač přece,
čas lyry přijde zas – teď volají tě pece!

Vstane, k jednomu kuchaři:

Na této omáčce pár chybí ještě slok!

KUCHARĚ

A mnoho?

RAGUENEAU:

Asi tři...

Jde dále.

KUCHARĚ:

Co chceš?

PRVNÍ PAŠTIKÁŘ:

Krém!

DRUHÝ PAŠTIKÁŘ:

Samotok!

RAGUENEAU: *(před kamny)*

Ó vzdal se, Múzo má, tvé oči zpité rýmy,
tvé oči rozkošné, by nezarudly dýmy!

K jednomu paštikáři, ukazuje mu na pečivo:

Na těchto žemličkách je rýha křivá, lichá,
v střed padá cézura vždy na dvě hemisticha!

K druhému, ukazuje mu nedokončenou paštiku:

Je třeba střechy též na palác paštiky.

K mladému učni, který sedě na zemi, napichuje drůbež na rožeň:

Ty, hochu, napíchat na rožeň veliký
krocana pyšného s kuřátkem skromným spěš,
je střídej rozumně jak starý Malherbe též
verš velký střídával s malými nadšeně,
nad ohněm točiti hled' sloky pečeně.

JINÝ UČEŇ: (*předstoupí s talířem pokrytým ubrusem*)

V myšlénkách na vás jen, můj mistře, a mám víru,
že zavděčím se vám, jsem upek –

Odkryje talíř, je viděti velkou paštiku ve formě lyry.

RAGUENEAU:

Ejhle, lyru!

UČEŇ:

Je z máslového těsta.

RAGUENEAU:

Ovoce v cukru kolem.

UČEŇ:

A struny z cukru též se táhnou těsta palem.

RAGUENEAU: (*dává mu spropitné*)

Jdi, na mé zdraví pij!

Zpozoruje Lisu, jak vstoupila.

Má žena, táhni ven
a schovej spropitné!

Hoch odskočí.

K ženě, již lyru ukazuje v rozpacích:

To krásné?

LISA:

Směšné jen!

Položí na kontoár hromadu papírových kornoutů.

RAGUENEAU:

Kornouty? Dobrá. Dík!

Dívá se na ně.

Mé knihy zbožňované
a verše přátel mých sedrané, roztrhané
na obal pro mandle! Tak druhdy s Orfeem,
jak, ženo, s knihami též dělal maenad sněm.

LISA: *(suše)*

Jsem v právu užívat papíru na kornouty,
jímž místo placení vám plní všechny kouty
ti bídí škrabáci těch řádků nestejných!

RAGUENEAU:

Ty z božských cikád si, mravenče, netrop smích!

LISA:

Než tuto chasu sem, můj příteli, jste zval,
mně jméno bakchantky, ne mravence jste dával!

RAGUENEAU:

To z veršů dělati!

LISA:

Zaslouží víc ten brak?

RAGUENEAU:

A co as děláte, má paní, s prózou pak?

II. 2

Předešlí, dvě děti vstupují do krámu.

RAGUENEAU:

Co chcete, děti?

PRVNÍ DÍTĚ:

Tři paštiky.

RAGUENEAU: *(je obsluhuje)*

Hned je dám,
jsou právě čerstvé... Tak!

DRUHÉ DÍTĚ:

A zabalte je nám.

RAGUENEAU: *(vzrušen, stranou)*

Do nových pytlíků! *(K dětem)* Já mám je zabalit?

Vezme jeden pytlík, v tom, co chce baliti paštiky, čte na něm.

„V den Penelopu když chtěl Ulyss opustit.“

Ne!

Položí pytlík stranou a vezme jiný, ale v tom čte na něm.

„Plavý Fébus“ *(Táž hra)* Ne, ni tento, moje dítě!

LISA: *(netrpělivě)*

Nu, bude-li to pak?

RAGUENEAU:

Hned, počkej, okamžitě!

Vezme třetí, rezignovaně:

Ach, sonet na Filis! – To těžká rezignace!

LISA: *(krčíc rameny)*

Nu, že se rozhodnul, však byla to též práce!

Vystoupí na židli a pořádá talíře na kredenci.

RAGUENEAU: (*užije okamžiku, kdy byla k němu zády obrácena, zavolá děti, které jsou již u dveří, zpět*)

Ten sonet na Filis mi vraťte, děťátka,
já ku třem paštikám vám přidám cukrátko.

Děti mu vrátí pytlík, seberou paštiky a cukroví a odejdou, Ragueneau: rozloží papír a čte pateticky.

„Filis!“ – Ó, čarovně – a na všem másle sledy!

Ach!

Cyrano náhle vstoupí.

II. 3

Ragueneau, Lisa, Cyrano, později mušketýr.

CYRANO:

Kolik hodin jest?

RAGUENEAU: (*úslužně jej pozdravuje*)

Šest!

CYRANO: (*dojat*)

Tak za hodinu tedy!

Prochází se krámem.

RAGUENEAU: (*za ním*)

Já viděl, výborně!

CYRANO:

Co?

RAGUENEAU:

Váš souboj!

CYRANO:

Který pak?

RAGUENEAU:

V hotelu Burgundském.

CYRANO: *(pohrdavě)*

V hotelu – ten? – Ach, tak!

RAGUENEAU:

Ten souboj ve verších.

LISA:

Je říká, kde jen muž.

CYRANO:

Žert pouhý!

RAGUENEAU: *(chopí rožeň a rozžene se jím)*

Při poslední tě bodnu juž!

„Při poslání tě bodnu juž!“ – To krásné jest!

Šermuje v nadšení.

„Při poslání...“ Ó, ó...

CYRANO:

Kolik že hodin?

RAGUENEAU: *(rozpřáhnut stát dívaje se na hodiny)*

Šest,

pět minut... *(Vzpřímí se)* Čarovná balada, pravím vám.

LISA: *(k Cyranovi, který jda kolem kontoáru stiskl jí roztržitě ruku)*

Co máte na ruce?

CYRANO:

Nic, nepatrný šrám.

RAGUENEAU:

To as šlo do tuha...

CYRANO:

No, to bych sotva řek...

LISA: *(hrozí mu)*

Vy lžete!

CYRANO:

Zkuste jen, jestliže nos mi změk,
při obrovské prý lži nos mívá taký cit.
(Změní tón) Já čekám někoho, zde, může-li to být,
nás samy necháte.

RAGUENEAU:

Žel, to mi možno není,
mí přijdou básníci.

LISA: *(ironicky)*

Ba, první na krmení.

CYRANO:

Však ty je odstraníš na moje kynutí.
Teď jest?

RAGUENEAU:

Šest, deset!

CYRANO: *(nervózně usedne za stůl Ragueneaua a vezme papír)*

Tak? Chci péro!

RAGUENEAU: *(podává mu své, které má za uchem)*

Labutí!

MUŠKETÝR: *(s nádhernými kníry vstoupí a mluví hlasem stentorským)*

Zdař Bůh!

Lisa živě mu jde vstříc.

CYRANO: *(se obrátí)*

Kdo je?

RAGUENEAU:

Kýs rváč a přítel paní mojí.

CYRANO: *(chopí se péra a posunkem odstraní Ragueneaua)*

Pst! *(Píše)* Ano, nejlíp tak – již napsáno to stojí.

Jí dát a prehnouti.

Odhodí péro.

Ach, umřít na mou čest,
než řek bych slůvko jí. *(Nahlas)* Kolik teď hodin jest?

RAGUENEAU:

Čtvrť na sedm.

CYRANO: *(tluče se v prsa)*

Stý díl ze všeho, co zde hostím!

Však psáti, jde to líp.

Chopí se opět péra.

Ba, tak se toho sprostím,
list lásky napíšu, jenž v duchu stokrát psán
a stokrát předělán, jí můž být odevzdán,
je dávno hotový, co papír ti, má duše?
Mně stačí tento list jí opsat jednoduše.

Píše, za skleněnými dveřmi objeví a mihají se hubené a zdráhavé siluety.

II. 4

Ragueneau, Lisa, mušketýr; Cyrano píše u stolku, básníci v černém oděvu, punčochy jim visí a jsou blátem postříkané.

LISA: *(k Ragueneauovi)*

Zde vaši smolaři!

PRVNÍ BÁSNÍK: *(taktěž)*

Ó bratře!

DRUHÝ BÁSNÍK: *(taktěž)*

Milý druhu!

TŘETÍ BÁSNÍK:

Ty orle cukrářů! *(Čenichá)* Jak voní to v tvém kruhu!

ČTVRTÝ BÁSNÍK:

Ó Fébe-kuchaři!

PÁTÝ BÁSNÍK:

Apolle, paštikáři!

RAGUENEAU: *(obklíčen, objímán, pozdravován)*

Jak doma cítím se v jich středu, jak duch září!

PRVNÍ BÁSNÍK:

Nás množství sročené dál pustit nechtělo
u Nesleské brány...

DRUHÝ BÁSNÍK:

Tam jich osm leželo
na dlažbě ve krvi a všickni mečem sklání!

CYRANO: *(zvedne na mžik hlavu)*

Ne, myslím sedm jen.

Píše dál.

RAGUENEAU: *(k Cyranovi)*

A máte, prosím, zdání,
kdo rekem souboje?

CYRANO:

Já – Ne!

LISA: *(k mušketýrovi)*

A vy?

MUŠKETÝR: *(hladí si kníry)*

Já snad!

CYRANO: *(píše, stranou, občas zašeptá před sebe)*

„Ó láske!“...

PRVNÍ BÁSNÍK:

Jediný jak mohl v útěk hnát
celý dav ničemů!

DRUHÝ BÁSNÍK:

Kam zrak se stočí,
tam hole na zemi a píky!

CYRANO: *(píše)*

„Ach, ty oči!“

TŘETÍ BÁSNÍK:

Ba, zdrané klobouky našli až na nábřeží.

PRVNÍ BÁSNÍK:

Sapristi, ten to znal!

CYRANO: *(píše)*

„Ach, vaši rtové svěží!“

PRVNÍ BÁSNÍK:

To obr strašlivý, jenž toto všecko sved!

CYRANO: *(píše)*

„Já strachem omdlévám, jen sotva jsem vás zhled.“

DRUHÝ BÁSNÍK: *(k Ragueneauovi)*

Cos napsal nového?

CYRANO: *(píše)*

„Ó kterak rád tě mám!“

Zastaví se při podpisu, vstane a zastrčí list do svého kabátce.

Netřeba podpisu, sám jí to odevzdám!

RAGUENEAU: *(k druhému básníku)*

Já recept zveršoval.

TŘETÍ BÁSNÍK: *(usedne vedle mísy krémových svitků)*

Ta báseň budiž čtena!

ČTVRTÝ BÁSNÍK: *(pozoruje dlouho jednu pastičku, pak ji vezme)*

Hm, tato pastička se nezdá podařená.

Kousne do ní.

PRVNÍ BÁSNÍK:

Ten perník za mnou zří, kam jen se otočím,
a pohledem mandlí svých s andělským obočím.

Sebere kus perníku.

DRUHÝ BÁSNÍK:

My posloucháme již!

TŘETÍ BÁSNÍK: *(drží lehce krémový svitek mezi prsty)*

Ten crême se směje, divy!

DRUHÝ BÁSNÍK: *(kousá do velké lyry z paštiky)*

Aj, vizte, básníka zde poprv lyra živí!

RAGUENEAU: *(připraven k recitaci, zakašlal, upevnil si čepičku na hlavě a postavil se do pózy)*

To recept ve verších...

DRUHÝ BÁSNÍK: *(k prvnímu, jež loktem šťouchnul)*

Ty snídáš?

PRVNÍ BÁSNÍK: *(k druhému)*

Obědváš?

RAGUENEAU:

„Recept, jak mandlové paštičky dělat máš.“

Utluč v pěny bílý var,
vajec pár,
do té pěny šumné čile
citrónovou šťávu dej,
pak tam vlej,
sladkých mandlí mléko bílé.

Koblihové těsto vem,
vraž ho sem,
na paštičky do formičky,
prstem ucpi těsta bok,
sladký mok,
pak tam vkapej do kapičky.

V těchto rourkách bílý sníh,
jak se míh,
do pece s tím, brzy plavé
šiky jich se vyhnou,
a to jsou
mandlové paštičky pravé!

BÁSNÍCI: *(s plnými ústy)*

To skvostné! – Rozkošné!

JEDEN BÁSNÍK: *(se dusí)*

Hm!

Ustoupí dozadu, kde jedí. Cyrano postoupí, dlouho je dříve pozorovav, k Ragueneauovi.

CYRANO:

Zpiti hlasem tvým
jak cpou se, nevidíš?

RAGUENEAU: *(šeptem)*

Ach ovšem, vše to zřím.
Však nechtě rušit jich, dělám, že nezřím nic,
své verše takto číst já radosti mám víc,
svou slabost ukojím, jsa tomu z duše rád,
že nechám najíst se ty, kteří mají hlad.

CYRANO: *(uhodí jej na rameno)*

Ty líbíš se mi!

Ragueneau odejde k svým přátelům. Cyrano zrakem jej sleduje, pak prudce:

He, Liso!

Lisa v něžném hovoru s mušketýrem se zachvěje a postoupí k Cyranovi.

Ten kapitán
vás obléhá?

LISA: *(uražena)*

Můj zrak, tak hodně z výše slán,
v prach srazí každého, kdo tkne se mojí ctnosti.

CYRANO:

Na oči vítěze jsou ve prachu již dosti.

LISA: *(potlačujíc hněv)*

Oh!

CYRANO: *(stručně)*

Ragueneau chlapík jest a, paní Liso, věz,
nestrpím, aby mu do zelí někdo lez.

LISA:

Já...

CYRANO: *(hlasitěji, aby byl slyšen)*

Rozumíme si...

Pozdraví mušketýra a postaví se ke dveřím, podívav se na hodiny.

LISA: *(k mušketýrovi, který prostě pozdrav Cyranův opakoval)*

Nu, řekněte mu cos
o jeho nose přec...

MUŠKETÝR:

Ach jeho nos... ach nos!

Prudce odejde, Lisa: za ním.

CYRANO: *(v pozadí, dává znamení Ragueneauovi, aby odvedl básníky)*

Pst!

RAGUENEAU: *(ukazuje básníkům na dvěře vpravo)*

Tam nám bude líp.

CYRANO: *(netrpělivě)*

Pst! Pst!

RAGUENEAU: *(je odvádí)*

Tam líp lze číst.

PRVNÍ BÁSNÍK: *(zoufale s plnými ústy)*

Však moje koláče...

DRUHÝ BÁSNÍK:

Ty odnesem!

Odejdou za Ragueneauem v průvodu, sebravše co mohli pečiva.

II. 5

Cyrano, Roxana, dueňa.

CYRANO:

Svůj list

jí odevzdati chci jen při nejmenším vzplání
jiskřičky naděje!

Objeví se Roxana maskovaná s dvěma dueňami za skleněnými dveřmi. Cyrano jí prudce otevře.

Jen dál! *(K dueňě)* Na slovo, paní!

DUEŇA:

I čtyři.

CYRANO:

Mlsáte?

DUEŇA:

Ach, Bože, k smrti ráda.

CYRANO: *(vezme hbitě jeden pytlík s kontoáru)*

Tak, zde dva sonety od pana Benserada.

DUEŇA:

Hu!

CYRANO:

Které naplním broskvovým dortem.

DUEŇA: *(změnic tón)*

Jděte!

CYRANO:

Či raděj zívítky plněné crêmem chcete?

DUEŇA:

Ach s crêmem zívítky! To pravá rozkoš jest!

CYRANO:

Saint-Aman poem psal, hle, sem jich vložím šest
do veršů Chapelaina – sám před nimi mám hnus –
sem vzdušný položím lepšího dortu kus –
či radši koláčky?

DUEŇA:

Po těch mám zimnici!

CYRANO: *(naplní jí náruč pytlíky)*

Tak, jděte snísti to vše někam v ulici!

DUEŇA:

Však...

CYRANO: *(strká ji ven)*

Nevraťte se dřív, až konec všemu – dík!

Zavře dvěře, vrátí se k Roxaně, zastaví se s odkrytou hlavou v uctivé vzdálenosti.

II. 6

Cyrano, Roxana, dueňa na chvíli.

CYRANO:

Ó, budiž požehnán ten mezi všemi mžik!
Já myslil, docela jste mne již zapomněla,
a zatím za mnou sem... co jste mi říci chtěla?

ROXANA: *(se demaskuje)*

Přicházím především vám vřelé díky vzdát,
ten švihák, jež váš kord udělal včera mat,
to on, jež velký pán... který chce sám mne mít...

CYRANO:

De Guiche?

ROXANA: (*sklopí zrak*)

Chtěl za chotě mi dát...

CYRANO:

As vývěsní jak štít.

Pozdraví ji.

A já se tedy bil a lépe, paní, tak
ne pro svůj hnusný nos, leč pro váš krásný zrak.

ROXANA:

Pak chtěla jsem – však dřív než ozve se můj hlas,
já chtěla vidět bych jak svého bratra vás,
s kterým jsem hrávala kdys v parku léta celá!...

CYRANO:

Ach ano, každý rok k nám ven jste přicházela.

ROXANA:

Z třtin dělali jste meče –

CYRANO:

 Vy zas z kukuřice
pro svoje panenky jste pletly plavé kšticе!

ROXANA:

To byla doba her!

CYRANO:

A malin nezralých!

ROXANA:

Kdy vždy jste dělával, co zřel jste v očích mých!

CYRANO:

Byla jste Madelainou a v krátkých šatečkách...

ROXANA:

A hezká byla jsem?

CYRANO:

Ach, o to nebyl strach.

ROXANA:

Vy s dlaní krvavou jste často příběh ke mně,
vy po zdích lézal jste – Na matku hrajíc jemně
já hlasem výčitky jsem říkala k vám:

Vezme jej za ruku.

„Co nového to zas, odkud máš tento šrám?“

Zarazí se udivená.

Ne, to je přílišné!

Cyrano chce jí ruku odtrhnouti.

Kde jste to opět vzal?

Tak stár již, příteli, cos si to udělal?

CYRANO:

Nu, včera na bránu de Nesle jsem trochu lez.

ROXANA: *(usedne ke stolu a namočí svůj šátek do sklenice vody)*

Sem ruku!

CYRANO: *(sedne taky)*

Děkuji. – Jak matka – jaký ples!

ROXANA:

A nyní dovolu, bych krev vám utřela...

A kolik bylo jich?

CYRANO:

Nu sto, ne docela.

ROXANA:

Tak vypravujte!

CYRANO:

Ne! – Před krátkou chtěla chvílí
jste sama povídat...

ROXANA: (*nepustí jeho ruku*)

Ach; teď mám k tomu síly,
tak okouzila mne vzpomínkou léta mladá!
Teď mohu. Slyšte mne. Já někoho mám ráda.

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Neví o tom sám!

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Ano, posud neví.

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Neví-li to teď, to brzy se mu zjeví.

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Ubohý to hoch a srdce samý strach,
zří na mne z dálky jen a neřekne nic –

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Jen prosím ruku svou mi nechte ve dlani. –
Já zřela chvěti se na rtech mu vyznání.

CYRANO:

Ach!

ROXANA: *(udělá mu obvazek ze svého šátku)*

Pomyslete si, on, po němž srdce touží,
můj drahý bratráčku, ve vašem pluku slouží.

CYRANO:

Ach!

ROXANA: *(smějíc se)*

Kadetem jest on v setnině právě vaší.

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Jemu nad čelem se duchaplnost vznáší,
jest hrdý, bez bázně a krásný je a mladý.

CYRANO: *(zbledna, vstane)*

Je krásný?

ROXANA:

Co jest vám?

CYRANO:

Mně nic –

Ukazuje na ruku s úsměvem.

To trochu bolí tady.

ROXANA:

A já ho miluji, to nestačí mé touze,
až dosud viděla jsem v divadle jej pouze.

CYRANO:

A nemluvili jste vy spolu?

ROXANA:

Oči samy.

CYRANO:

Jak tedy víte vše?

ROXANA:

Z hovoru pod lipami
tam na „place Royal“ z ženského štěbetu
to vím.

CYRANO:

Že kadet jest?

ROXANA:

Ba, z gardy kadetů.

CYRANO:

A sluje?

ROXANA:

Baron jest, Kristian z Neuville.

CYRANO:

Aj? – Ten není kadetem.

ROXANA:

Však pochopíte hned.

Dnes teprv od rána a jeho setník jest

Carbon Castel-Jaloux –

CYRANO:

To nová pro mne zvěst!

(K sobě) Jak moh jsem doufati – mám všechno prohráno,

ó s jakou rychlostí je srdce zadáno!

DUEŇA: *(otevře dvěře v pozadí)*

Hotova s koláči jsem, drahý pane, v mžiku.

CYRANO:

Pak verše můžete si čisti na pytlíku!

Dueňa zmizí.

Mé dítě ubohé! Váš duch tak sličný, smavý,

jste dítě doby své – on barbar, divoch pravý!

ROXANA:

Jak héros d'Urféúv má zkadeřený vlas!

CYRANO:

Jak dobře zkadeřen je duchem planý as.

ROXANA:

Ó duchaplný jest, mám pevnou o tom víru!

CYRANO:

Řeč jeho vtipná jest, když měřena dle kníru.

Což, je-li hlupák přec?...

ROXANA: *(dupajíc)*

O věřte, umru spíš!

CYRANO:

To jste mi přišla říci! *(K sobě)* Ó srdce, jen se ztiš!

(Nahlas) Zde důvod nevidím a též ne prostředek...

ROXANA:

Smrt do duše mi sil ten, kdo mi včera řek,

že všickni Gaskoňci jste v oné setnině.

CYRANO:

Že vyzvem na souboj ve jedné vteřině

šviháka, který chce se vetřít mezi nás,

a není z Gaskoně!

ROXANA:

Tož pochopíte as,

že strach mne zachvátil.

CYRANO: *(ztlumené)*

A právem docela.

ROXANA:

Když taký rek jak vy – já sobě myslela –

jenž včera potrestal, a jak, bídáka toho,

se ujme barona, u přátel zmůže mnoho,

ó kdybyste jen chtěl, neb všickni se vás bojí!

CYRANO:

Váš, paní, baronek, pod stráží mou teď stojí!

ROXANA:

Že ochráníte jej proti všem pohanám,
já něžné přátelství jsem vždycky měla k vám!

CYRANO:

Tak!

ROXANA:

Budete mu druh?

CYRANO:

Nu ano, má se státi.

ROXANA:

On vyzván nebude?

CYRANO:

Chci vám to přísahati!

ROXANA:

Ó jak vás ráda mám! – Však nyní musím jíti.

Zakuklí se do své masky, krajky přes čelo, roztržitě.

Však neřek jste mi nic o rvačce té, tom bití
dnes v noci, musil to být zázrak nad zázrak!
Rcete, ať píše mi. – Vás ráda mám!

Posílá mu rukou hubičky.

CYRANO:

Tak! Tak!

ROXANA:

Sto chlapů proti vám? – Teď s Bohem! – Přátelé
jsme ode dneška?

CYRANO:

Tak!

ROXANA:

To bylo veselé,
sto chlapů proti vám! Ať píše! – Nyní s Bohem!
To byla odvaha!

CYRANO: *(pozdraví ji)*

Ted' vím o větší mnohem!

Odejde. Cyrano zůstane bez pohnutí, oči upjaté k zemi. Pauza. Dvěře napravo se otevrou, Ragueneau prostrčí jimi hlavu.

II. 7

Cyrano, Ragueneau, básníci, Carbon de Castel-Jaloux, kadeti, dav atd., pak de Guiche.

RAGUENEAU:

Lze vstoupit?

CYRANO: *(bez hnutí)*

Lze.

Ragueneau kyne básníkům a tito se navrátí, v též chvíli objeví se ve dveřích Carbon de Castel-Jaloux v kostýmu gardového kapitána; jak uzří Cyrana, dělá velká gesta.

CARBON:

Tu jest!

CYRANO: *(zvedne hlavu)*

Můj drahý kapitáne!

CARBON: *(nadšeně)*

Náš rek! My víme vše. Kadetů třicet plane,
vám úctu vzdáti...

CYRANO: *(ustupuje)*

Však –

CARBON: *(jej za sebou táhna)*

Vás chtějí pozdraviti!

CYRANO:

Dík!

CARBON:

Sešli „U kříže“ se na zdraví vám pít!

CYRANO:

Já...

CARBON: *(vrátí se ke dveřím a křičí přes ulici hromovým hlasem)*

Rek nám odpírá. Jest v špatné náladě!

HLAS: *(z venčí)*

U čerta!

Povyk venku, třesk mečů, ruch kroků se blížících.

CARBON: *(mne si ruce)*

Táhnou sem a v celé hromadě!

KADETI: *(vrazí do krámu)*

Sta hromů! – Dáblů sta! – Mordie, už jsme tady!

RAGUENEAU: *(couvá zděšeně)*

A všichni Gaskoňci?

KADETI:

Ba všichni dohromady!

PRVNÍ KADET: *(k Cyranovi)*

Zdar!

DRUHÝ KADET:

Sláva!

Potřásá mu rukou.

CYRANO:

Barone!

TŘETÍ KADET:

Tak, jen ho objímejte!

CYRANO:

Ach, prosím...

KADETI:

Marná řeč!

CYRANO: *(nevěda, co má odpovědět)*

Ach, soucit se mnou mějte!

RAGUENEAU:

Jste všichni baroni?

KADETI:

Jsme všichni!

RAGUENEAU:

Tak?

PRVNÍ KADET:

Já taky!

JINÝ KADET:

Ba vystavět lze věž a jen s našimi znaky!

LE BRET: *(vstoupí a běží k Cyranovi)*

Jsou zde, tě hledají, dav je to, plesem šílí
a těmi veden jest, kdo s tebou v noci byli.

CYRANO: *(polekán)*

A tys jim řek, kde jsem?

LE BRET: *(mne si ruce)*

To řekl jsem!

MĚŠŤÁK: *(vstoupí provázen davem)*

Ach pane, celá čtvrť se valí v křiku sem!

Zvenku se plní ulice lidem. Nosítka a vozy se zastavují.

LE BRET: *(tiše s úsměvem k Cyranovi)*

A Roxana?

CYRANO: *(živě)*

Jen mlč!

DAV: *(křičí venku)*

Cyrano, sláva vám!

Zástup a tlačence před krámem, dav dovnitř vniká. Pokřiky.

RAGUENEAU: *(vyskočí na židli)*

Zde jsou, vše potlukou a rozbijí mi krám!

DAV: *(kolem Cyrana)*

Můj bratře! Příteli!

CYRANO:

Ach, tolik přátel záhy!

LE BRET: *(unesen)*

To úspěch báječný!

MARKÝZ: *(běží k Cyranovi s nataženýma rukama)*

Jen kdybys věděl, drahý!

CYRANO:

Ty? – Což jsme chodili kdys za jedněmi stády?

JINÝ:

Mám dámy v kočáře a ty by, pane, rády
se představily vám...

CYRANO: (*chladne*)

Kdo představí mně vás?

LE BRET: (*udiven*)

Co šílíš, příteli, co chceš?

CYRANO:

Jdi, vem vás d'as!

SPISOVATEL: (*s pérem v ruce*)

Smím zvědět detaily?

CYRANO:

Ne!

LE BRET: (*šťouchne jej*)

Neznáš Théophrasta,

Renaudot, novinář!

CYRANO:

Já neznám jej a basta!

LE BRET:

Jak řek bych časopis, vše poví události,
a mínění jest všech, to věc je budoucnosti!

BÁSNÍK: (*postoupí*)

Můj pane?

CYRANO:

Copak zas? Ach, to jest přespříliš!

BÁSNÍK:

Chci opěvati vás!

JINÝ

Já též!

Hnutí v davu. Utvoří se šik, de Guiche vstoupí s četou důstojníků, Cuigy, Brissaille a jiní, kteří odešli s Cyranem v prvním jednání, Cuigy: postoupí živě k Cyranovi.

CUIGY: *(k Cyranovi)*

Pan hrabě Guiche!

Šepty, dav se rozstoupí.

Pan maršál Gassion jej poslal bez prodlení...

DE GUICHE: *(pozdraví Cyrana)*

A vyříditi mám vám jeho pozdravení!

Váš kousek rekovský, kterým se Paříž vlní...

DAV:

Bud' zdar vám!

CYRANO: *(kloní se)*

Úřad svůj pan maršál dobře plní.

DE GUICHE:

To nechtěl věřiti, však páni přísahali,
že sami zřeli to...

CUIGY:

Ba, při tom jsme my stáli.

LE BRET: *(k Cyranovi, který neposlouchá)*

Nu?

CYRANO:

Prosím, mlč!

LE BRET:

Ty trpíš?

CYRANO: *(zachvěje se a živě se vztyčí)*

Před tím davem?

Jeho knír se zježí, on se tluče do prsou.

Já trpět? Uvidíš!

DE GUICHE: *(jemuž Cuigy šeptal něco do ucha)*

Rekovských skutků splavem
se pyšní postup váš a v Paříži je známý,
u bláznů Gaskoňců jste v šiku?

CYRANO:

Ano!

JEDEN KADET: *(strašlivým hlasem)*

S námi!

DE GUICHE: *(pozoruje Gaskoňce seřaděné kolem Cyrana)*

Ach, tito pánové, jimž zpupnost z tváří plane,
to jsou ti pověstní?

CARBON:

Cyrano!

CYRANO:

Kapitáne?

CARBON:

Můj pluk jest úplný, jej panu hraběti
Cyrano představí a za něj odvětl!

CYRANO: *(postoupí o dva kroky k de Guichovi a představuje kadety)*

To gaskoňští kadeti jsou,
Castel-Jaloux jich kapitán,
bez studu hrají, rvou se, lhou,
to gaskoňští kadeti jsou,
z nich každý svého erbu pán,
však nemůže být šelma zván,
to gaskoňští kadeti jsou,
Castel-Jaloux jich kapitán!

Jak čápi s orlím zrakem jdou,
zub vlčí a knír načechrán,
jim luzu rozprášit je hrou,
jak čápi s orlím zrakem jdou
a necht' jich baret rozedrán,
jej chochol kryje nad něj vtkán;
jak čápi s orlím zrakem jdou,
zub vlčí a knír načechrán!

Necht' Perce-Bedaine, Casse-Trogne je zvou,
to nejlepší jim název dán,
jsou zpiti slávy nádherou,
ať Perce-Bedaine, Casse-Trogne je zvou,
jsou všady známi, ze všech stran,
kde k rendez-vous kdo povolán...
Necht' Perce-Bedaine, Casse-Trogne je zvou,
to nejlepší jim název dán!

To gaskoňští kadeti jsou,
muž každý jimi oklamán!
Ó, ženy, k vám se všady vtrou,
to gaskoňští kadeti jsou!
Choť starý ať je d'ábly štván!

Ó, zněte trouby, v hvozd i lán!

To gaskoňští kadeti jsou,
muž každý jimi oklamán!

DE GUICHE: *(který usedl nedbale do fauteuilu, jež mu přinesl Ragueneau)*

Dnes básník luxus je a patří ku domu.

Nu chcete sloužit mně?

CYRANO:

Ne, pane, nikomu!

DE GUICHE:

Vy včera pobavil jste kardinála, strýce,
chci vás mu představit...

LE BRET: *(oslněn ku Cyranovi)*

Můj Bože, co chceš více?

DE GUICHE:

Napsal jste truchlohru a v rýmech – Je to lež?

LE BRET: *(do ucha Cyranovi)*

Ty Agrippinu svou přec sehranou mít chceš?

DE GUICHE:

Ten kus mu přineste!

CYRANO: *(trochu dojat)*

Smím?

DE GUICHE:

Vyzná se v tom, vím,
sem tam vám opraví verš nějaký a rým.

CYRANO: *(jehož obličej se ihned zakalil)*

To, pane, nemožno, krev by mi stydla vráz,
kdyby chtěl opravit mi čárku jen a vlas.

DE GUICHE:

Když verš mu po chuti, on zlatem jej vám vrátí.

CYRANO:

Ó, pane, věřte mi, tak mi jej nezaplátí
jak sobě já, když verš, jenž poved se, rád mám,
a drahý tento verš pro sebe zazpívám!

DE GUICHE:

Jste hrdý!

CYRANO:

Teprv teď to víte? Nuže, ano!

KADET: *(vstoupí nese na kordu napíchané klobouky s rozedranými chocholy a plné děr a pomačkané)*

To všecko našli jsme dnes na nábřeží, ráno
to zvláštní kořist je, zvěřina pernatá,
klobouky ničemů...

CARBON:

To kořist bohatá!

Všichni se smějí.

CUIGY:

Ten asi zuří dnes, kdo včera postavil
tam ony dareby!

BRISSAILLE:

Kdož ví to?

DE GUICHE:

Já to byl!

Smích se zarazí.

Já jim to uložil – a podle práva všeho,
mne nelze ztrestat přec rýmaře opilého.

Trapné ticho.

KADET:*(polohlasem k Cyranovi, ukazuje na klobouky)*

Co mám s tím dělati? Tuk samý! Salám snad?

CYRANO: *(vezme meč, kam jsou nabodány, ukloní se a spustí všechny de Guicheovi k nohám)*

Snad byste přátelům svým navrátil je rád?

DE GUICHE: *(vstane)*

Nosítka moje sem, chci odejíti již!

(K Cyranovi, prudce) Vy pane!

HLAS: *(křičí na ulici)*

Nosítka pro hraběte de Guiche!

DE GUICHE: *(který se opanoval, s úsměvem)*

Zda Dona Quijota jste, milý pane, čet?

CYRANO:

Čet a před bláznem tím obnažím hlavu hned.

DE GUICHE:

Pak přemýšlejte jen!

NOSIČ: *(objeví se vzadu)*

Zde jsme, jak Milost volá.

DE GUICHE:

O mlýnech odstavec...

CYRANO: *(pozdraví je)*

Třináctá kapitola!

DE GUICHE:

Na mlýny útočit se vždycky nevyplácí.

CYRANO:

Jsem s někým v boji, kdo se každým větrem zvrací?

DE GUICHE:

Mlýn svými rameny, a to se stane vám,
vás vrhne do bláta!...

CYRANO:

A možná – ku hvězdám!

De Guiche odejde, je vidět, jak vstoupá do nosítek, páni se vzdalují hovoříce, Le Bret je provází. Dav se rozptyluje.

II. 8

Cyrano, Le Bret, kadeti, kteří se usadili napravo a nalevo a jimž se podává jídlo a pití.

CYRANO: *(pozdravuje ironicky kavalíry, kteří neměli odvahy jej pozdraviti)*

Má služba, pánové!

LE BRET: *(vrátí se zoufalý a lomí rukama)*

Teď sedíš! Pěkná věc!

CYRANO:

Co kohoutíš se zas?

LE BRET:

Na konec uznáš přec,
že vraždit Štěstěnu, kde chytat bys ji měl,
je holé šílenství.

CYRANO:

Já ovšem přeháněl!

LE BRET: (*vítězně*)

Nu!

CYRANO:

Ale z principu, že dobře příklad dáti,
já uznal za dobré jsem takto přepínati.

LE BRET:

Na chvílku pustit jen svou mušketýrskou duši,
mohs čest a slávu mít!

CYRANO:

A co se dělat sluší?

Snad hledat patrona? To otázka jest jiná
a nízký břechtán být, kmen, který obepíná
a příznivce když má, jen líže jemu kůru?
Ne vlastní silou svou, jen lstí se dostat vzhůru?
Dík! Finančníkům snad mám verše dedikovat,
na šaška změnit se a ve všech vodách plovat?
V té podlé naději, v tom horším zklamání,
že na rtech ministra se zjeví usmání?
Den každý ropuchu přec nelze snídat muži!
Mám splasklý míti břich, mám vidět svoji kůži,
tam, kde jsou kolena, jak úžasně se špiní?
Mám ohýbati hřbet, jako to davy činí?
Mám rukou pochlebnou mečící kozu kojit,
by nehýkala tak, a druhou mám ji dojit?
Mám velkých na průjmy si rebarboru chovat,
kdejaký dlouhý vous, mám snad jej podkuřovat?
Dík! Z kroužku do kroužku se točit, dělat sluhu,
a vposled velkým být ve malých lidí kruhu,
za vesla plavby své mám vzítí madrigaly,
mých aby do plachet jen staré dámy lkaly?
Dík! Mám jít k Sercymu, by verše moje vydal,

na jejich vydání že rád bych něco přidal?
Mám býti papežem ve schůzkách, které v taji,
po krčmách hlupáci a blbci odbývají?
Dík! Chceš snad, za sonet abych si pomník vzpjal
a jméno, na místo bych další, jiné psal?
Mám talent objevit u pouhých příštipkářů,
a terorizován být od novin a jich lhářů?
Mám stále říkat si: kdy verš můj nadšený
v Merкуру francouzském as bude tištěný?
Dík! Stále počítat a svou tvář nevyjasnit,
a dělat návštěvy, kde raděj měl bych básnit?
Psát listy prosebné? Se představovat, kývat?
Ó, díky, díky, dík! A tisíckrát... Chci zpívat!
Chci smáti se, chci snít, být volný v každý čas
a bystrý míti zrak a pružný míti hlas,
a kdy je libo mi, si klobouk stranou dáti,
pro „ano“, „ne“ se bít a dobré verše psáti!
A co je sláva mi, co úsměv Fortuny,
chci raděj cestovat, jak s ním již, do luny!
A nechci psáti nic, co nejde z plných ňader.
„Dost květů všady máš a plodů, dosti jader,“
si skromně říkat, „když ne, i listí máš,
to hlavní, v zahradě když své je natrháš!“
A jestli zdaří se – dík losu rozmaru –
nemusit děkovat žádnému cézarů;
jen k sobě úctu mít, se cenit pravý básník
a zhrdat břechtanem, jenž pouhý cizopásník,
a třeba ne jak dub či lípa k výšinám
se vznést, ale být svým vždycky a vždy sám!

LE BRET:

Sám! Však ne proti všem, ký, pověz, satanáš
tě k tomu dohání, že mánii ty máš,
si dělat odpůrce dnem každým napořád?

CYRANO:

Tím, že jsem rozpoznal, co vám je kamarád,
jich máte zástupy, tož přátel, kam se hnete,
však stranou samý klep a všem se vysmějete!
Já nechci, kam hnu krok, zřít samé pozdravy,
já o soka mít víc, mám ples, ne obavy!

LE BRET:

To veliký je blud!

CYRANO:

Má chyba to, mně stačí,
líbiti nechci se; já nenávist mám radši.
Ty nevíš, líp se jde po ulicích pln síly,
když záštím zjitřené kol oči na tě střílí!
Ó, mně jest zábavou zřít na kabátci špínu
od podlých závistí, od ničemníků slinu!
To měkké přátelství, jež v taký kruh vás spíná
mi velké, italské ty límce připomíná,
jež volně vlní se, krk zženští v nich, snad více
si pohověti můž – leč výraz ztrácí líce,
neb hlava nemajíc opory v šíji klade
se na stranu tam, sem a povoluje všade.
Mne záští každý den jen podpírá a tuží,
kol krku límec můj, že jak se patří muži
skrání hrdě povznáším, že víc o nepřítele,
o překážku mám víc i o zář na svém čele;
jak límec španělský jest moje záští k všem,
neb září stává se, když nejvíc bývá jhem.

LE BRET: *(po chvíli mlčení vezme jej pod paží)*

Bud' pýchou zahořklý, ret křivi, ústa němá,
jen prostě vyznej se. Ona tě ráda nemá!

CYRANO: *(prudce)*

Mlč!

Mezitím vstoupil Kristian a vmísil se mezi kadety. Z těchto jej nikdo neosloví, on si usedne k malému stolku, kde jej Lisa obsluhuje.

II. 9

Cyrano, Le Bret, kadeti, Kristian: de Neuville.

KADET: *(sedí u stolu v pozadí, sklenici v ruce)*

Cyrano!

Ten se obrátí.

Povídej o včírku!

CYRANO:

Okamžitě!

Vrátí se s Le Bretem v tichém hovoru.

KADET: *(vstane a sestoupí)*

To lekce zábavná pro panské bude dítě;

Zastaví se před stolkem, kde sedí Kristian.

pro učně plachého!

KRISTIAN: *(zvedne hlavu)*

Pro učně?

JINÝ KADET:

Od severu,
pro churavého též!

KRISTIAN:

Já za slovo vás беру.

PRVNÍ KADET: *(vysmívavě)*

Vám něco povím rád a prosím, bez příkoří:

Jest u nás maličkost, o níž se nehovoří

tak jak o provaze ve oběšence domu!

KRISTIAN:

Co to?

JINÝ KADET: *(děsným hlasem)*

Sem pohleďte!

Položí se třikrát tajuplně prst na nos.

Chápete u sta hromů?

KRISTIAN:

Ah, to...

JINÝ:

Pst, slovo to se nevysloví tady!

Ukazuje na Cyrana, který se v pozadí s Le Bretem prochází.

S tím jinak moh byste zle přijít dohromady.

TŘETÍ KADET: *(mezitím co byl obrácen k prvnímu, usedl si bez hluku ke stolu Kristiana za jeho záda)*

Dva zabil huhňaly a chlapy plné síly,

je snést nemohl, že nosem hovořili!

ČTVRTÝ KADET: *(hlasem hrobovým, vyleze zpod stola, kam skryl se po čtyrech)*

Kdo nechce před časem se s žitím rozloučiti,

nejmenší narážku si nesmí dovoliti!

PÁTÝ KADET: *(klade mu ruku na rameno)*

Ni slovo – co to dím, ni gesto, brachu! Váháš?

Mniš, taháš kapesník, svůj rubáš ven to taháš!

Ticho. Všichni kolem něho skříží ruce a dívají se naň. On vstane a jde klidně ke Carbonovi de Castel-Jaloux, který v hovoru s jedním důstojníkem dělá, jako by ničeho nepozoroval.

KRISTIAN:

Můj kapitáne?

CARBON: *(se obrátí a jej změří)*

Nu?

KRISTIAN:

Co dělati nám zbývá,
když Francouz od jihu jest jedna chloubá lživá?

CARBON:

Nu, pane, dokázat, že severan se nedá!

Obrátí se.

KRISTIAN:

Dík!

PRVNÍ KADET:

Cyrano, vypravuj!

VŠICHNI:

Ba vypravuj!

CYRANO: *(sestoupí mezi ně)*

Nu teda!

Všichni přiblíží své židle a seskupí se kol něho krky natahující. Kristian sedl si koňmo na židli.

Tak v noci sám a sám jsem proti té šel chase,
jak velké hodinky plál plný měsíc v jase,
v tom opatrný kys nebeský hodinář
ve sáčku z oblaku utlumil jasnou zář,

tam vstrčiv stříbrné kulaté hodinky
I nastala tu noc, svět ztmavěl celinký,
v té tmě se vyznati to moh jen virtuos,
neb v dálce neviděls nic dál.

KRISTIAN:

Než vlastní nos.

*Ticho. Všichni rázem vstanou a dívají se zděšeni na Cyrana, tento se zarazil udivený.
Očekávání.*

CYRANO:

Kdo pak je tento pán?

KADET:*(polohlasem)*

Dnes teprv přišel ráno.

CYRANO: *(pokročí ke Kristianovi)*

Dnes ráno?

CARBON: *(polohlasem)*

Jmenuje se de Neuvi...

CYRANO: *(živě, zarazí se)*

Ach, ano!

Zbledne, začervená se, má ještě záchvat vrhnouti se na Kristiana.

Tak to mi postačí.

Opanuje se a dí klidně:

Já nechtěl vědět víc!

Pokračuje ve svém vypravování.

Já děl jsem...

(S výbuchem vzteku) Mordious...

Pokračuje klidně.

Nebylo vidět nic.

Údiv, všichni opět usednou.

Dál šel jsem dumaje, co mne to jenom láká,
od pána velkého pro zájem ubožáka
že jistě dostanu –

KRISTIAN:

Do nosu šňupku!

Všichni se zvednou, Kristian se houpá na židli.

CYRANO:

Mýlka!

Trest řádný – slabá však to byla moje chvílka,
proč strkám do toho –

KRISTIAN:

Nos!

CYRANO:

Prsty, pane milý,
neb tento velký pán má prostředků i síly
mně jednu –

KRISTIAN:

Přes nos dát...

CYRANO: *(utře si pot)*

Ne, přes prsty, můj pane!
Však děl jsem: Gaskoňče, co stát se má, se stane!
Cyrano, kupředu! Jen rozvahu měj chladnou!
Tu v stínu dostanu vám náhle –

KRISTIAN:

Šňupku řádnou.

CYRANO:

Ji vrátím. Náhle v tom –

KRISTIAN:

Nos proti nosu stojí...

CYRANO: *(skočí naň)*

Ventre Saint-Gris!

Všichni Gaskoňci se řítí blíž, aby viděli, co bude; Cyrano postoupil ke Kristianovi, ale opanoval se a pokračuje.

Sto ničemů se rojí,
že z dálky cítil...

KRISTIAN:

Nos –

CYRANO: *(bledý, ale usmívá se)*

Cibuli s česnekem!
Já skočím, skloním skráň...

KRISTIAN:

Nos vzhůru!

CYRANO:

Se vztekem
se vrhnu mezi ně, dva skolím, ano tři –
Kdos chce mi pomoci. Paf! Já odpovím –

KRISTIAN: *(kýchne)*

Pši!

CYRANO: *(vybuchne)*

Sta hromů! Všickni ven!

Všichni kadeti se řítí ke dveřím.

PRVNÍ KADET:

Toť tygra probuzení!

CYRANO:

Chci sám být s pánem tím!

DRUHÝ KADET:

 Za malé okamžení
z něj hašé udělá...

RAGUENEAU:

Jak, hašé?

TŘETÍ KADET:

 Ano, pane,
pro vaše paštky!

RAGUENEAU:

 Pot hrůzou již mi kane,
já blednu, měknu již jak bílý ubrousek!

CARBON:

Ven!

ČTVRTÝ KADET:

Sotva drobečku z něj nechá jeho vztek!

PÁTÝ KADET:

Já hrůzou umírám, co zde se stane teď!

ŠESTÝ KADET: *(zavíraje dvěře napravo)*

To bude strašlivé...

Odešli všichni, buď pozadím, buď po stranách, někteří schody. Cyrano a Kristian stojí proti sobě a dívají se chvíli na sebe.

II. 10

Cyrano, Kristian.

CYRANO:

Sem, na mé srdce leť!

KRISTIAN:

Ach, pane! –

CYRANO:

Statnýs hoch!

KRISTIAN:

Já nevím...

CYRANO:

Mám tě rád!

KRISTIAN:

Co díte?

CYRANO:

Polib mne, jsem přece její brat!

KRISTIAN:

Čí?

CYRANO:

Její! Roxany!

KRISTIAN: *(běží k němu)*

To zázrak přec!

Vy její bratr jste?

CYRANO:

Ba skoro, bratranec!

KRISTIAN:

A ona?

CYRANO:

Všecko vím!

KRISTIAN:

Mne miluje?

CYRANO:

Ba snad!

KRISTIAN: (*chopí jej za ruce*)

Že moh jsem poznat vás, jsem z celé duše rád!

CYRANO:

V tom citu výbuchu přec podíl duše má!

KRISTIAN:

Promiňte!

CYRANO: (*položí mu ruku na rameno a dívá se naň*)

Hezký hoch: je tento ničema!

KRISTIAN:

Ó byste věděl jen, jak rád mám vskutku vás!

CYRANO:

Až na ty nosy, co? –

KRISTIAN:

Ty nazpět беру zas!

CYRANO:

Chce psaní od tebe...

KRISTIAN:

Ach!

CYRANO:

K čemu tento vzdech?

KRISTIAN:

To moje neštěstí, to poslední můj dech!

CYRANO:

Jak?

KRISTIAN:

Příliš hloupý jsem, spíš zabil bych se studem!

CYRANO:

Když toho vědom jsi, již potkáváš se s bludem,
když na mne dorážels, tu nebyls hloupý již!

KRISTIAN:

Ach, v boje útoku se najdou slova, víš,
duch lehký, vojenský na pomoc přijde ti,
však před ženou když jsem, tu musím mlčeti.
Nevíš, co lásky má, když kol jde, v očích skryté!

CYRANO:

A srdce neví to, když vy se zastavíte?

KRISTIAN:

Ne, vím to, patřím k těm – kteří se koří kráse,
však mluvit o lásce mi nelze –

CYRANO:

 Mlč, mně zdá se,
já kdybych přírodě se byl jen lépe poved,
o lásce hovořit a pěkně že bych doved.

KRISTIAN:

Povědít s grácií, co hlavou letí vírem.

CYRANO:

Nu, k tomu dostačí být malým mušketýrem!

KRISTIAN:

Ach, precieuska jest, zklame se ve mně záhy!

CYRANO: (*dívaje se na Kristiana*)

Já kdybych mohl mít pro duši svou, můj drahý,
ten zevnějšek, jež máš!

KRISTIAN: (*zoufale*)

Mně třeba výmluvnosti!

CYRANO: (*prudce*)

Ach, o to je-li zle – té, brachu, věř, mám dosti!
Tu rád ti zapůjčím, ty půjč mi těla vnady
a reka románu dělejme dohromady!

KRISTIAN:

Co myslíš?

CYRANO:

Dovedeš přec opakovat věci,
jimž tebe naučím.

KRISTIAN:

Ty nezamýšlíš přeci...

CYRANO:

Zklamání Roxanu, věř, při tom nezachvátí,
když budem společně ji oba dobývati,

chceš cítit, duše má z kabátce z prosté kůže
že v tkaný hedbáv tvůj, když chci, se přelít může?

KRISTIAN:

Jen považ, Cyrano!

CYRANO:

Chceš?

KRISTIAN:

Já se bázní chvěji!

CYRANO:

Jestli se obáváš, že zmrazíš srdce její,
chceš, bychom smíchali – a tvojí bude snáze –
tvé roztoužené rty a hladké moje fráze?

KRISTIAN:

Tvé oči žhnou...

CYRANO:

Nu, chceš?

KRISTIAN:

Ó, jestli tě to baví –

CYRANO: (*opojen*)

Ba věru –

Vzpamatuje se a mluví jak umělec.

to by moh být formy turnaj pravý,
to pokus odvážný pro básníka, ví nebe!
Chceš ty mne doplnit, jak doplním já tebe?
Ty půjdeš, ve stínu můj verš při tobě stojí,
já budu duchem tvým, ty budeš krásou mojí!

KRISTIAN:

Však psaní, které mám jí brzy odevzdati?

To nikdy nesvedu...

CYRANO: *(vytáhne z kabátce list, jež dříve psal)*

Zde, netřeba je psáti!

KRISTIAN:

Jak?

CYRANO:

Chybí adresa – vše ostatní jest v něm.

KRISTIAN:

Já?

CYRANO:

Odešli ten list, je dobře psán, jej vem!

KRISTIAN:

Tys měl?

CYRANO:

My máme vždy v svých kapsách jakés psaní
pro Chloris nějakou, jež přijde znenadání.

Neb to si pamatuj, básníků vyvolená
jest vdechnutý jen sen do hravé pěny jména.

Vem, v pravdu proměníš ty všecky liché hříčky,

já pro náhodu psal ty vzdechy, sliby, kličky,

sám k hnízdu zavedeš ty ptáky přeletavé

a z listu rozpoznáš, co v duši touhy žhavé

se kryje výmluvně, třeba v tom nebyl cit.

List vem a skončeme!

KRISTIAN:

Nic třeba zaměnit?

Zda hodí Roxaně se tato frází hříčka?

Tak psána nazdařbůh?

CYRANO:

Ba, jako rukavička!

KRISTIAN:

Však...

CYRANO:

Láska věří vždy a k důvěře se kloní,
Roxana uvěří, že psán byl ten list pro ni!

KRISTIAN:

Můj drahý příteli!

Vrhne se v náruč Cyranovu; setrvají v objetí.

II. 11

Cyrano, Kristian, Gaskoňci, mušketýr, Lisa.

KADET: *(pootevře dvěře)*

Nic, ticho smrti tam!
Strach mám se dívat dál!

Prostrčí hlavu

Aj!

VŠICHNI KADETI: *(vstoupí a vidí Cyrana v objetí s Kristianem)*

Ha!

KADET:

To věru klam!

Úžas.

MUŠKETÝR: *(ironicky)*

Jé...

CARBON:

Zkrotl démon náš? Když dostal ránu tuhou
do jedné nozdry své, že nastavuje druhou?

MUŠKETÝR:

O jeho nosu řeč víc nebezpečná není?

Volá Lisu vítězně.

Pojď, Liso, sem a viz!

Čenichá demonstrativně.

Óh, oh, to překvapení!

Pospíší k Cyranovi.

Pán voněl ku květu, ach jaký jen to byl,
že taká vůně zde?

CYRANO: *(dá mu políček)*

Prosím, jen rozrazil!

Výkřik radosti. Kadeti poznali opět starého Cyrana, dělají kotrmelce.

Opona.

TŘETÍ JEDNÁNÍ

Polibek Roxany

Malé náměstí v staré Marais. Staré domy. Perspektivy uliček. Napravo dům Roxany a zeď její zahrady pokrytá hustým břečtanem. Nade dveřmi okno s balkónem. Lavice před vchodem.

Břečtan leze po zdi, jasmín rozkvetlý objímá balkón, kvítky se chvějí a opadávají. Po lavici a kamenech ve zdi vyčnívajících lze lehce vylézt na balkón.

Naproti rovněž starý dům téhož slohu z cihel a kamení s hlavním vchodem.

Klepátko těchto dveří jest otočeno plátnem jako nemocný palec. Při vyhrnutí opony sedí dueña: na lavici, okno jest otevřeno na balkon Roxanin.

Vedle dueni stojí Ragueneau oblečen v livreji: dokončuje své vypravování, oči si utíraje.

III. 1

Ragueneau, dueña, pak Roxana, Cyrano a dvě pážata.

RAGUENEAU:

A s mušketyrem tím utekla naposled!
Já pak se oběsil, neb zhnusil se mi svět.
V tom vstoupil Cyrano a ze skoby mne sňal
a u své sestřenky mne správcem udělal.

DUEŇA:

Leč jak lze vysvětlit váš bankrot veliký?

RAGUENEAU:

Držela s vojáky, já rád měl básníky.
Mars snědl koláče, jež nechal Apoll stát,
že šlo to s kopce pak, to lze se dohádat.

DUEŇA: *(vstane a volá do otevřeného okna)*

Roxano, hotova? Ať na nás nečekají!

HLAS ROXANY: *(oknem)*

Jen plášť si přehodím! –

DUEŇA: *(k Ragueneauovi, ukazujíc mu na dvéře protějšího domu)*

Naproti schůzku mají,
má Clomira svůj den a v této společnosti
dnes bude přednáška a hovor „o Něžnosti“.

RAGUENEAU:

I jděte!

DUEŇA: *(stydělavě)*

Nu ovšem! (*křičí do okna*) Moc času nemáme,
a nepůjdete-li, tu „Něžnost“ zmeškáme!

HLAS ROXANY:

Vždyť jdu již!

Je slyšeti blížící se zvuk smyčcových nástrojů.

HLAS CYRANA: (*zpívá za scénou*)

La, la, la!

DUEŇA: (*překvapena*)

Těž hudby bude trochu!

CYRANO: (*za ním dvě pážata nesou theorby*)

Ty noty s křížkem jsou, já řekl ti přec, hochu.

PRVNÍ PÁŽE: (*ironicky*)

Tak vida, pane můj, i notám rozumíte?

CYRANO:

Jsem Gassendiho žák – a všichni ti, jak víte,
se v hudbě vyznají...

PÁŽE: (*hraje a zpívá*)

La, la!

CYRANO: (*vytrhne mu theorbu a pokračuje v nápěvu*)

Dovedu pokračovat.

La, la, la, la, la, la!

ROXANA: (*objeví se na balkóně*)

To vy?

CYRANO: (*zpívá*)

Přicházím pozdravovat
vše vaše lilie, hold vašim růžím vzdá – ati.

ROXANA:

Již jdu!

Opustí balkón.

DUEŇA: *(ukazujíc na pážata)*

A co ti dva zde hoši, smím se ptáti?

CYRANO:

Ty v sázce vyhrál jsem. O gramatice směle
spor vznikl urputný nedávno u přítele.

Ne, ano, ne! Tu on na tyto dva kýv klacky,
(dost dobře drnkají o struny jejich pracky,
a všady chodí s ním) řka ke mně: „Příteli,
když prohrám, hudby den máš míti veselý!“

A prohrál. Pokud Féb se neroznítí v nach,
dva tito loutnaři jsou vždy mi na patách,
vše zří, co podnikám, a kol to úžas budí,
zprv bavilo mne to – však pomalu to nudí.

(K hochům) Vy jděte s vzkazem mým a hrajte pavany Montfleurymu!

Pážata odejdou.

(K dueně) Jsem zde, bych ptal se Roxany,
tak jako večer vždy... *(Volá za pážaty)* A břínejte a řvete!

(K dueně) Zda láska miláčka jí posud čistá kvete?

ROXANA: *(vystoupí z domu)*

Je krásný, důvtipný! Ó jak jej ráda mám!

CYRANO: *(usmívá se)*

Kristian ducha má?

ROXANA:

Ba, více než vy sám!

CYRANO:

Aj, vida!

ROXANA:

Nelze kdo dle mého vkusu slovy,
jež v podstatě jsou nic, z nichž každé všecko poví,
říc více jako on. – Sní někdy roztržitý,
však jakby vzbudil se, zas hýří vtipem hbitý.

CYRANO: (*nedůvěřivě*)

Ne!

ROXANA:

To jest přespříliš pln předsudků tak být,
že krásný je to hoch, již nesmí ducha mít?

CYRANO:

O lásce mluvíti zda umí zkušeně?

ROXANA:

To málo hovoří, on káže nadšeně!

CYRANO:

A píše?

ROXANA:

Ještě líp! – Chtěl byste poslouchat?

Deklamuje:

„Víc srdce mám, co bereš mi je.“ (*Vítězně*) Krásné?

CYRANO:

Snad!

ROXANA:

A tyto: „Trpět mám, ó prosím, poslouchejte,
když máte srdce mé, tu vlastní své mi dejte!“

CYRANO:

Hned srdce příliš má a hned ho nemá dost,
co jen s tím srdcem chce?

ROXANA:

Z vás mluví žárlivost.

Mne škádlíte!

CYRANO:

Já vás?

ROXANA:

Autorská nejspíš zášť?

A cožpak verše ty zda nejsou krásné zvlášť?

„Jen výkřik ztlumočí, čím srdce mé k vám plane,
a kdyby polibky se posílaly psané,
vy, madame, psaní mé čtla byste pouze rety!“

CYRANO: *(proti vůli se usmívá)*

Ha, ha, co slyším, jsou –

(Opanuje se, s pohrdáním) dost všední, fádni věty!

ROXANA:

A tyto...

CYRANO: *(unesen)*

Zpaměti což jeho verše znáte?

ROXANA:

Ba všechny!

CYRANO:

Pochlebník že jest, z nich poznáváte.

ROXANA:

Toť mistr!

CYRANO: *(skromně)*

Ó!

ROXANA: *(určitě)*

Ba mistr!

CYRANO:

Přát mu to chci rád!

DUEŇA: *(která byla v pozadí, rychle k předu postoupí)*

De Guiche!

K Cyranovi strkajíc jej do domu.

Jen vstupte dál, to lépe bude snad,
když neužří zde vás, on moh by stopu najít.

ROXANA: *(Cyranovi)*

Ach, mého tajemství, jež věčně chci si hájit.
Mne miluje, moc má, mít o tom nemá zvěsti,
on rázem jediným by zdrtit moh mé štěstí!

CYRANO: *(vchází do domu)*

Tak!

De Guiche vstoupí.

III. 2

Roxana, de Guiche, dueňa (stranou).

ROXANA: *(kloníc se hraběti)*

Chtěla vyjít jsem.

DE GUICHE:

Já chtěl vám sbohem dáti.

ROXANA:

Vy jdete?

DE GUICHE:

Do války!

ROXANA:

Ach!

DE GUICHE:

Dnes!

ROXANA:

Ach!

DE GUICHE:

Obléhati

jdu Arras. Rozkaz mám a třeba táhnouti.

ROXANA:

Do války?

DE GUICHE:

Odchod můj vás příliš nermoutí!

ROXANA:

Ach!

DE GUICHE:

Zničen jsem, kdy zas vás uzřím? Víte-li,
stal jsem se maršálem!

ROXANA: *(lhostejně)*

Výborně, příteli!

DE GUICHE:

U pluku gardistů!

ROXANA: *(dojata)*

U gardy?

DE GUICHE:

Tam, kde slouží
ten mluvka, cousin váš! Ó čest má dávno touží
se na něm pomstít!

ROXANA: *(s úzkostí)*

A v nebezpečí boje
jsou také gardisté?

DE GUICHE: *(směje se)*

Vždyť je to četa moje!

ROXANA: *(sklesne na lavičku; k sobě)*

Můj Bože, Kristian!

DE GUICHE:

Co díte?

ROXANA: *(dojata)*

Ten odjezd nenadálý,
mít, koho milujem, v nebezpečí a v dáli!

DE GUICHE: *(překvapen a okouzlen)*

V den mého odjezdu – ó jaký sladký cit
to od vás slyšeti!

ROXANA: *(změnic tón, ovívá se vějířem)*

Tak – vy se chcete mstít
na cousinovi mém?

DE GUICHE: *(usmívá se)*

Jste při něm?

ROXANA:

Naopak!

DE GUICHE:

Jej často vídáte?

ROXANA:

Jen zřídka!

DE GUICHE:

Jak jen, jak se kadet jmenuje, jenž chodí stále s ním?

Vzpomíná.

Ten Neu... kterak jen, ach Neuville, již vím!

ROXANA:

Ten dlouhý?

DE GUICHE:

Blondýn jest!

ROXANA:

Ne, spíše rudovlasý.

DE GUICHE:

Je hezký...

ROXANA:

Projde to.

DE GUICHE:

Však hloupý!

ROXANA:

Zdá se asi!

(Změní tón) À propos Cyrana! To msta má být a trest,
jej hnáti do boje, toť jeho živel jest!
O lepší pomstě vím, jež by jej stihla krutě.

DE GUICHE:

Vy?

ROXANA:

Když váš celý pluk vytáhne v pole chutě,
s druhými kadety po celou dobu války
jej nechat v Paříži, ať na boj patří z dálky,
on vztekem pukne již! To pomsta a trest větší,
jej vrhnout v nečinnost, jej zbavit nebezpečí!

DE GUICHE:

To může vymyslet jen žena, žena pouze!

ROXANA:

On se zde unudí a jeho druzi v touze
si pěstě okouší, nemoci rvát se v boji.
Vy pomstěn budete!

DE GUICHE: *(se přiblíží k ní)*

Jste přece trochu mojí?

Ona se usmívá.

Mne chápat v hněvu mém, Roxano, na mou čest,
že milujete mne, je důkazem.

ROXANA:

Tak jest!

DE GUICHE: *(ukazuje několik zapečetěných listů)*

Zde zříté rozkazy, mají být odevzdány
pro každou setninu a hnedle vykonány.

Jeden z nich vybere.

Hle, tento kadetů se týče.

Strčí jej do kapsy.

Zbude stranou!

Směje se.

Ach, tenhle Cyrano! Ach, to proň bude ranou!

Vy občas ráda tak někoho poškádlíte?

ROXANA:

Tak někdy!

DE GUICHE: *(sedne až k ní)*

Zblázním se! Dnes večer, jak již víte,
mám odjet. – Lze to jen, když poprv šťastný osud
mi přeje? Poslyšte... Několik ulic odsud,
v ulici d'Orléans je klášter kapucínů,
laik nesmí vstoupit tam, však zbožní otcí v stínu
svých kuten skryjí mne – ó v jejich rukávu
je pro mne místa dost – to nemám obavu –
ti mniši ve službách u kardinála stojí,
když strýce děsí se, tož sestřence se bojí.
Před světem odjedu, pod maskou přijdu zpátky,
den strávím s vámi pak, a den ten bude sladký!

ROXANA:

Když se to prozradí, což vaše slavné jméno?

DE GUICHE:

Pah, co mi po slávě!

ROXANA:

A město obleženo.

A vaše povinnost – to choulostivá věc!

DE GUICHE:

Ó svolte!

ROXANA:

Nikoli!

DE GUICHE:

Ó prosím, svolte přec!

ROXANA: *(něžně)*

Mám vám to zakázat!

DE GUICHE:

Ach!

ROXANA:

On však zbude tady!

(Nahlas) Chci hrdinou vás mít!

DE GUICHE:

Ó slovo rajské vnady!

Vy máte ráda přec...

ROXANA:

O koho jsem se chvěla.

DE GUICHE: *(unesen radostí)*

Já tedy odjedu!

Políbí jí ruku.

Jste spokojena?

ROXANA:

Zcela!

De Guiche odejde.

DUEŇA: *(dělá za jeho zády komické úklony)*

Ach, zcela, miláčku!

ROXANA: *(k dueně)*

 Mlč, co jsem učinila,
Cyrana o válku že tak jsem připravila.
(Volá do domu) Cousine!

III. 3

Roxana, dueňa, Cyrano.

ROXANA:

Půjdeme!

Ukazuje na protější dům.

 Tam již se baví
Alkander, Lysimon!

DUEŇA: *(strká si malíček do ucha)*

Mně malíček však praví, že jistě zmeškáme!

CYRANO: *(k Roxaně)*

To bláznů divadlo!

Došli ku dveřím domu Clomiry.

DUEŇA: *(u vytržení)*

Jen hled'te, plátnem jest pokryté klepadlo!

Mluví ke klepadlu:

Tak ovinuli tě, by brutální tvůj kov
ni jedno neztlumil z těch duchaplných slov!

Zvedne je pečlivě a jemně zat'uká.

ROXANA: *(vidouc, že se otevírá)*

Přijde-li Kristian, ať počká, pouze mžik!

CYRANO: *(živě, co ona vchází)*

Ach!

Ona se na prahu obrátí.

O čem, prosím vás, jak bývá již váš zvyk,
s ním chcete mluvit dnes?

ROXANA:

To kdybych věděla!

Však němý budete?

CYRANO:

Ach, jak hrob docela!

ROXANA:

Jak řekla jemu bych: Jen žádné uzdy dnes,
o lásce mluvte jen, buď kouzlo to a ples!

CYRANO:

Tak!

ROXANA:

Ticho!

CYRANO:

Ticho již!

ROXANA:

Ni slova! Sbohem, pane!

Cyrano ji pozdravuje, jak se dveře zavírají, ale v tom ona ještě jimi hlavu prostrčí.

ROXANA:

On by se připravil...

CYRANO:

To ne!

OBA SPOLU:

Pst!

Dvéře se zavrou.

CYRANO: *(volá)*

Kristiane!

III. 4

Cyrano, Kristian.

CYRANO:

Vím, čeho třeba jest! Jen svoji připrav hlavu,
teď příležitost máš si získat celou slávu.
Teď času netrať me. Pojd', vyjasni svou líc,
já tě již naučím co třeba.

KRISTIAN:

Nechci víc!

CYRANO:

Co?

KRISTIAN:

Zde na ni počkám si.

CYRANO:

Jaké jsi propad mdlobě?

Pojd', já tě naučím...

KRISTIAN:

Já nechci, pravím tobě!

Jsem syt již učiti se frází slovosled,
a ustavičně hrát a stále jen se chvět.

To zprvu třeba snad – teď miluje mne, vím,
dík, strach již nemám víc, chci mluvit sám, co smím.

CYRANO:

Aj!

KRISTIAN:

Kdo jen tobě řek, že nesved bych to též?
Tak hloupý nejsem přec, ty uzříš, že to lež!
Sám mluvit dovedu, z tvých lekcí dost jsem získal,
sám budu mluviti, sám čert by to jen spískal,
bych v náruč nedoved ji stisknout jako v kleště!

Uzří Roxanu vycházející od Clomiry.

To ona, Cyrano, – teď, prosím, počkej ještě!

CYRANO: *(jej pozdraví)*

Teď, pane, mluvte sám!

III. 5

Kristian, Roxana, dueña (na chvíli). Roxana vyjde z domu Clomiry s družinou, které se poroučí. Úklony a pozdravy.

ROXANA:

Můj úklon společnosti!

DUEŇA: *(zoufalá)*

Tak přece zmeškali jsme hovor „o Něžnosti“!

Vejde do domu Roxany.

ROXANA:

A na shledanou všem!

Všichni pozdravují se navzájem, oddělí se a mizí v postranních ulicích, Roxana spatří Kristiana.

Vy zde?

Jde k němu.

Hle, večer splývá.

Již všichni odešli. Jsme sami. Vzduch se stmívá,
ó, sedněm, mluvte již!

Kristian sedne k ní na lavičku. Ticho.

KRISTIAN:

Ó, jak miluju vás!

ROXANA: *(zavře oči)*

Tak, budiž!

KRISTIAN:

Mám vás rád!

ROXANA:

To bude téma as,
dál o něm...

KRISTIAN:

Rád vás mám!

ROXANA:

Nu dále!

KRISTIAN:

Mám vás rád!

ROXANA:

To věřím, ale dál...

KRISTIAN:

Pak, jedno chtěl bych znát,
zda milujete mne! – Ó, mluv již, touhou planu!

ROXANA: *(pokrčí nosem)*

To pouhé podmáslí, já čekám na smetanu!
A jak mne máte rád?

KRISTIAN:

Nu, – mnoho!

ROXANA:

Ten svůj cit
přec trochu rozvíňte!

KRISTIAN:

Ach, smíti políbit
vás na šíj!

ROXANA:

Opravdu?

KRISTIAN:

Mám, Roxano, tě rád!

ROXANA: *(chce vstát)*

To pořád?

KRISTIAN: *(divoce ji zadrží)*

Ne!

ROXANA:

Tím líp!

KRISTIAN:

Vás musím zbožňovat!

ROXANA: *(vstane a odchází)*

Ach!

KRISTIAN:

Věru, zblázním se!

ROXANA: *(suše)*

To se mi protiví,
jak zrovna v chvíli té byste byl ošklivý!

KRISTIAN:

Však...

ROXANA:

Svoji výmluvnost seberte na konec!

KRISTIAN:

Já...

ROXANA:

... ano, mám vás rád! A sbohem.

Jde k domu.

KRISTIAN:

Stůjte přec!

Já chci vám povědít...

ROXANA:

Mne zbožňujete, vím!

Ne, ne, ach jděte jen!

Přirazí mu dvěře před nosem.

KRISTIAN:

Já...

CYRANO: *(který již chvíli vstoupil neviděn)*

Jsi hotov s vtipem svým!

III. 6

Kristian, Cyrano, pážata (na chvíli).

KRISTIAN:

Pojď, pomoz mi!

CYRANO:

To ne!

KRISTIAN:

Já umru, okamžitě
když zas ji nesmírím!

CYRANO:

Což mohu, jsi mi dítě,
za mžik tě naučit?...

KRISTIAN: *(chytí jej za rameno)*

Viz, v jejím okně jas!

Okno na balkóně se osvětlilo.

CYRANO:

Ach ano!

KRISTIAN:

Umírám!

CYRANO:

Tak aspoň utlum hlas!

KRISTIAN: *(tiše)*

Jen umřít!

CYRANO:

Tma je kol.

KRISTIAN:

Nu?

CYRANO:

Spravit dá se všechno!

Ač nezasloužíš to – sem postav se, ty děčko!

Sem rychle před balkón, já vlezu pod něj v skrýš
a napovím ti vše...

KRISTIAN:

Leč...

CYRANO:

Prosím tě, mlč již!

Pážata objeví se vzadu a volají na Cyrana.

PÁŽATA:

Hej!

CYRANO: *(kyne jim, aby tiše mluvili)*

Ticho!

PRVNÍ PÁŽE: *(polohlasně)*

Montfleury již vyslech serenádu.

CYRANO: *(rychle, tiše)*

Do kouta uličky se postavte, ty vzadu,
ty na kraj; půjde-li kdo kolem, zahrajete!

DRUHÉ PÁŽE:

Však jaký nápěv jen, ó Gassendisto, rcete!

CYRANO:

Pro ženu hrajde dur, moll hrajte pro muže.

Pážata zmizí, každé na roh jiné ulice.

(Ke Kristianu) Ji volej!

KRISTIAN:

Roxano!

CYRANO: *(sbírá štěrk, jež jí hází do oken)*

Štěrk tady pomůže!

ROXANA: *(pootevře okno)*

Kdo volá?

KRISTIAN:

Já!

ROXANA:

Kdo já?

KRISTIAN:

Kristian!

ROXANA: *(s pohrdáním)*

Aj, vy zas!

KRISTIAN:

Chci s vámi mluvit!

CYRANO: *(pod balkónem)*

Tak, dobře, ztlum jen hlas!

ROXANA:

Ne, špatně mluvíte – jen jděte!

KRISTIAN:

Smilování!

ROXANA:

Vy nemáte mne rád!

KRISTIAN: *(jemuž Cyrano napovídá)*

Když větší moje plání,
vy tak mne viníte a to mi dělá žel.

ROXANA: *(chtěla již zavřít okno, zastaví se)*

Mně líto je ho přec, a to již lépe děl!

KRISTIAN: *(táž hra)*

Má láska duši mou za kolébku si vzala
a pohoupána teď se z děcka mužem stala.

ROXANA: *(postoupí k balkónu)*

Když děcko kruté tak, neměl jste hloupý býti,
a měl jste v kolébce mu lebku roztříštiti.

KRISTIAN: *(táž hra)*

Já zkoušel to, však v nic můj každý pokus kles,
neb toto nemluvně je, madame, Herakles!

ROXANA:

Vždy lépe!

KRISTIAN:

Jako nic dva hady zardousilo,
tož Pýchu, Pochybnost!

ROXANA: *(opře se o balkón)*

To výborné již bylo!
Však proč tak pomalu, proč se tak namáháte,
či rheumatismy snad v své obraznosti máte?

CYRANO: *(vtáhne Kristiana pod balkón a vplíží se na jeho místo)*

Pst! To jde pomalu!

ROXANA:

Vy výmluvný až moc,
dnes v slovech váznete? Proč jenom?

CYRANO: *(polohlasem jako Kristian)*

To že noc.
Ve stínu slova má až v sluch váš hmatají.

ROXANA:

Čím to, že slova má tu obtíž nemají?

CYRANO:

Jsou okřídlena přec, to, věřte, není klam,
vždyť svého do srdce je všecky přijímám,
mé srdce velké jest a ouško vaše malé,
pak, co mluvíte vy, jde dolů neustále,
já mluvím nahoru, a to víc času žádá.

ROXANA:

Od chvílky nějaké se líp váš hovor spřádá.

CYRANO:

Patrně uvykl již tělocviku tomu!

ROXANA:

Já mluvím skutečně k vám z celé výše domu!

CYRANO:

Ba jedno slovo jen a kdyby tvrdé bylo,
z té výše srdce mé by jistě usmrtilo!

ROXANA: *(s pohnutím)*

Já sejdu!

CYRANO: *(živě)*

Nikoli!

ROXANA: *(ukazuje mu na lavičku pod balkónem)*

Sem na lavičku jen!

CYRANO: *(strachem ustupuje)*

Ne!

ROXANA:

Pročpak?

CYRANO: *(kterého se víc a více zmáhá pohnutí)*

Dovolte, ať těžím neviděn
z té chvíle jedině, již dopřálo nám nebe,
tak spolu hovořit!

ROXANA:

A neviděti sebe!

CYRANO:

To právě rozkošné! My hádáme se pouze,
vy tmavý zříte plášť, jak s nocí splývá dlouze,
já bělost letního zřím šatu ve soumraku,
jsem pro vás tmavý stín, vy zář jste mému zraku!
Ach těchto vteřin pár a zde na tomto místě!
Zda kdysi výmluvným jsem byl...

ROXANA:

To dozajistě!

CYRANO:

Tak nikdy ze srdce řeč moje nenesla se.

ROXANA:

Proč?

CYRANO:

Posud nebyla s mým srdcem ve souhlase,
šla napříč...

ROXANA:

Jak to jen?

CYRANO:

Tou závratí, již chvěje
se každý, kdo zří vás, dnes poprv se mi děje,
jak večer poprvé bych oslovoval vás.

ROXANA:

Ba připadá mi též, že jiný máte hlas.

CYRANO: *(se k ní přiblíží, horečně)*

Ba jiný, rozhodně, v té noci, jež mne cloní,
mám posléz odvahu...

Zarazí se, pak popleteně:

Kde jsem jen? Co mne honí?
Já nevím, toto vše jest nové pro mne tak,
je to tak rozkošné, až přechází mi zrak!

ROXANA:

Tak nové?

CYRANO: *(docela zmaten snaží se zachycovati slova)*

Nové, ba – být upřímným, vždy stáh,
bych nebyl vysmán jen, mé srdce velký strach.

ROXANA:

Proč vysmán?

CYRANO:

Ano proč... pro ten můj povzlet právě,
mé srdce z cudnosti se halí ostýchavě
v háv ducha, v prostor hřímím pro hvězdu beze hrází,
bych nebyl směšným jen, že trhám kvítek frází!

ROXANA:

Ach, ty já ráda mám!

CYRANO:

Dnes těmi zhrd bych rád!

ROXANA:

Ach, nikdy nemluvil jste takto posavad!‘

CYRANO:

Od šípů, dále dnes od toulců, od pochodní
ku svěží bystřině – to tak je staromódní!
Než kapku po kapce z náprstku dvornost píti,
ať duše raději se v celé moře zřítí,
já chtěl bych vidět dnes, jak v jedné melodii
u toku života se naše duše spíjí!

ROXANA:

Však duchaplnost?

CYRANO:

Rád jsem užil jí, neb rady
jsem jiné nevěděl, byste zůstala tady,
však v této noci dech a vůni hvězdný mír
ve verších nebudem mluvit jak Voiture!
K pohledu na nebe, na hvězdy plamenné
se zhošťme všeho již, co mělké, strojené!
Mám strach, že dvornosti té vzácnou alchymii
naš přirozený cit hned roztaje a míjí,

tou kratochvílí jen se duše prázdní víc
a z hříček subtilních mín' zbude nežli nic!

ROXANA:

Však duchaplnost?

CYRANO:

Ne, tu v lásce nerad vidím!

Mně zdá se, šermem tím že o cit jen se šidím!

Však přijde okamžik a jistě přijít musí,
a všechny lituji, kteří jej v sobě zduší,
kdy všichni cítíme, že v nás je láska ryzí,
před hejnem titěrek, jež kalí se a mizí!

ROXANA:

A přijde-li ten mžik – ó v jakých ve slovech
se vyjádříte pak?

CYRANO:

V těch všech, v těch všech, v těch všech,
jež přijdou najednou, jež v směsi říci musím
bez kytky souladu: Vás miluji! Se dusím!
Vás rád mám, šílím již, to příliš! K zoufání!
Tvé jméno rolnička v mém srdci vyzvání,
a v každý okamžik, Roxano, již se chvěji,
jak zazní jméno tvé, rolničky v srdci znějí!
Co s tebou souvisí, je lásky píseň vzletná,
vím vloni, jedenkrát – as dvanáctého května,
ty k ranní vycházce jsi jiný účes měla!
A z tvojich kadeří zář lila se tak stkvěla,
že jak bych do slunce se po celý den díval,
svět plný rudých skvrn před mojí okem splýval,
pak na všem viděl jsem, jak zmizel vlas tvůj žhavý,
se míhat v úžasu skvrn zlatých celé davy!

ROXANA: *(hlasem dojatým)*

To vskutku láska jest!

CYRANO:

Ba, to jest láska vskutku,
ten cit tak žárlivý a strašlivý, pln smutku,
to vskutku láska jest v svém celém rozvášnění,
to pravá láska jest a sobecká přec není!
Jak rád za štěstí tvé bych dal ti celé svoje,
bez tvého vědomí, vlastního bez úkoje,
jen kdybych z daleka tvé štěstí smát se slyšel,
jemuž jsem obětí i života vstříc přišel!
Tvůj pohled každičkový ctnost novou ve mně vzbouzí
a novou statečnost! Zda pochopit se vzpouzí
tvé srdce všechno to, zda trochu o tom víš?
V tom stínu duše má, jak stoupá k tobě, zříš?
Ach, dnešní večer jest pln kouzla, plný krásy,
já všechno díím to vám, slyšíte moje hlasy?
To příliš, v nadějích co ještě pro mne kývá,
vše splněno je teď, jen umřítí mně zbývá,
neb vy při slovech mých, to nejsou iluze,
se chvíte – Zříte to, vy modré haluze! –
jak mezi listím list! Ba, ano, ty se chvěješ,
ať zapíráš to již, však v srdci svém mi přeješ,
a chvění ruky tvé, té drahé ve stínu,
to stoupá ke mně níž po větvích jasmínu!

Políbí u vytržení konec svislé haluze.

ROXANA:

Ach ano, chvím se, lkám, já miluji, tvou jsem!
Ó, tys mne okouzлил!

CYRANO:

A nyní, smrti sem!
Já doved zbuditi, já toto opojení,
a více nežádám!

KRISTIAN: *(pod balkónem)*

Jen jedno políbení!

ROXANA: *(ustoupí dozadu)*

Jak?

CYRANO:

Ach!

ROXANA:

Vy že jste chtěl?

CYRANO:

Já chtěl...

(Ke Kristianovi dolu) Ty žádáš příliš mnoho.

KRISTIAN:

Je příliš zmatena, tož třeba těžít z toho!

CYRANO: *(k Roxaně)*

Ach ano, já si přál, a nebesa to zřela,
však chápu, žádost má že byla příliš smělá!

ROXANA: *(poněkud oklamána)*

A nežádáte víc?

CYRANO:

Ach, promiňte ten blud,
zda žádám – nežádám – váš nechci ranit stud,
ten nechci polibek, jej odříkám se v bolu.

KRISTIAN: *(k Cyranovi tahaje ho za plášť)*

Proč?

CYRANO:

Mlč již!

ROXANA: *(nakloní se)*

Prosím vás, co šeptáte tam dolů?

CYRANO:

Já zašel daleko, div hanbou nezhygnu,
já k sobě děl „Mlč již!“ – Prosím jen vteřinu!

Začnou hrát na theorby za scénou.

Kdos blíží se...

Roxana zavře okno, Cyrano poslouchá theorby, z nichž jedna hraje nápěv veselý, druhá melancholický.

Dur? Moll? Co to? Ký jde sem stín?
Je žena to či muž? – Ach, – to jest kapucín!

Vstoupí kapucín, který chodí od domu k domu se svítilnou v ruce, kterou si svítí na dvéře.

III. 7

Cyrano, Kristian, kapucín.

CYRANO: *(ke kapucínovi)*

To nový Diogen! Co vede jej sem v šeru?

KAPUCÍN:

Já hledám, hledám dům...

KRISTIAN:

Řas toho přines, věru!

KAPUCÍN:

Paní Robinové...

KRISTIAN:

Co chce?

CYRANO: (*ukazuje mu do protější ulice*)

Jen rovně, dále!

Vždy rovně napravo!

KAPUCÍN:

Dík! K svaté Panny chvále,
chci za vás růženec se celý vymodlití.

Odejde.

CYRANO:

Za vaší kapucí se modlitby mé řítí!

Obrátí se ke Kristianovi.

III. 8

Cyrano, Kristian.

KRISTIAN:

Já chci ten polibek!

CYRANO:

Ne!

KRISTIAN:

Čas však přijde –

CYRANO:

Řek

jsi slovo pravdivé, čas přijde v opojení,
kdy vaše dvoje rty se najdou v políbení,
tož její různý ret a plavý knírek tvůj!
(*K sobě*) Však já bych raděj chtěl, by byl to...

Ruch okenic, které se otevírají, ke Kristianovi.

V stínu stůj!

III. 9

Cyrano, Kristian, Roxana.

ROXANA: *(postoupíc na balkón)*

Jste vy to? Mluvili jsme...

CYRANO:

O polibku, paní.

Proč zdráhá se váš ret, když duše hoří v plání?

Již pálí vaše rty – Co strach tu a co stud?

Zda často nehnal vás bez potuchy kýs pud,

že výhost dala jste i škádlení a hrám,

od vzdechu ku vzdechu jste klesla ku slzám?

Dál jen se sklouzněte, krok jeden v tichém snění,

od slzí k polibku jest pouhé, krátké chvění!

ROXANA:

Již mlčte!

CYRANO:

V jádru svém co políbení jest.

Kus přísahy je v tom a určitější zvěst

a vlídné přiznání, jež lásce přijde vhod

a v slově *milovat* růžový na *i* bod;

to sladké tajemství rtům dáno místo uchu,

to věčnosti je mžik ve včelky ztajen ruchu,

to přijímání jest, jež po květině chutná,

to duše azyl jest, kde odpočine smutná,

by druhé přišla vstříc, si sedne na rtů kraj!

ROXANA:

Již mlčte!

CYRANO:

Polibek jest pamlsek, jest báj,
královna Francie šťastnému lordu přála
vzít jeden ze svých rtů! A vy byste se bála?

ROXANA:

Nuž?

CYRANO: *(v rostoucím nadšení)*

Jako Buckingham já trpěl losu hněvy,
jak on já zbožňuju královnu, jakou jste vy!
Jsem smutný jako on a věrný!

ROXANA:

Krásný též!

CYRANO: *(k sobě, vystřízlivěl)*

Ach, já jsem zapomněl, že krásný, to jest lež!

ROXANA:

Nuž utrhňte květ, kterému rovno není...

CYRANO: *(strká Kristiana k balkónu)*

Lez!

ROXANA:

Tento pamlsek...

CYRANO:

Lez!

ROXANA:

Včelky zabzučení...

CYRANO:

Lez!

KRISTIAN: *(váhá)*

Nyní se mi zdá, to všechno není k víře...

ROXANA:

Ten ve věčnosti mžik!

CYRANO: *(jej strká)*

Tak přece lez, ty zvíře!

Kristian se vyhoupne a po lavici, haluzích a zdi dostane se na balustrádu, již obkročí.

KRISTIAN:

Roxano!

Obejme ji a skloní se nad její rty.

CYRANO:

Polibek! Ach křeči sladké vnady!

Tys velké lásky kvas, a já jsem Lazar tady!

Jen malý drobeček v tom stínu padá z tebe,

však cítím v srdci jej a zároveň s ním nebe!

Vždyť z retu, kde se chví ret její opilý,

ta slova zlíbá mu, jež děl jsem před chvílí!

Je slyšet zvuk theorb.

Zvuk v dur a zase v moll! To kapucín, zlý osud!

Dělá, jako by z dálky přiběhl, a volá hlasitě.

Hej!

ROXANA:

Kdo?

CYRANO:

Já, kolem jdu, Kristian je tam posud?

KRISTIAN: *(dělá udiveného)*

Jak, Cyrano?

ROXANA:

To strýc!

CYRANO:

Sestřenko, dobrý den!

ROXANA:

Jdu dolů!

Zmizí v domě, v pozadí se objeví kapucín.

KRISTIAN:

Ještě ten!

Jde za Roxanou.

III. 10

Cyrano, Kristian, Roxana, kapucín, Ragueneau.

KAPUCÍN:

Zde je to přece jen,

vím, Robin...

CYRANO:

Dříve řek jste Rolin.

KAPUCÍN:

Jsem si jist.

Ne, bin, bin, bin!

ROXANA: *(objeví se na prahu domu, za ní Ragueneau s roznícenou lampou a Kristian)*

Co nesete?

KAPUCÍN:

Zde list!

KRISTIAN:

Aj?

KAPUCÍN: *(k Roxaně)*

Přec jen o svatou věc může tu být řeč.

Mne hodný poslal pán...

ROXANA: *(ke Kristianovi)*

De Guiche...

KRISTIAN:

On směl by, leč...

ROXANA:

Mlč, nebude on vždy nám v lásky ráji zmijí!

Otevře list.

Víš, ráda že tě mám...

Čte stranou při záři lampy Ragueneaua hlasem ztlumeným.

„Má drahá! V bubny bijí,
můj na pochodu pluk do boje spěchá sám,
svět myslí, že jdu s ním, však já zde zůstávám.
Jsem neposlušný, že? Dlíím ve zdích kláštera,
po mnichu tento list posílám za šera,
jak koza hloupý jest, nic nepochopí z toho.
Však ústa vaše dnes se smála příliš mnoho,
že chci je uzřít zas. Jen vzdalte všecky kolem
a smělcí odpusťte, jenž lásky štván jest bolem,
a uvítejte jej, až v brzké přijde chvíli,
váš vždycky oddaný...“
(nahlas ke kapucínovi) Poslyšte, otče milý,
co praví tento list!

Vsichni se přiblíží a ona čte hlasitě:

„Má slečno! Podrobiti
se strýci třeba jest – to krušné může býti,
leč kardinál to chce, tu každý rozum krátký,
a to jest důvodem, že posílám ty řádky
do ruček spanilých vám tímto zbožným mnichem,
neb naše přání jest, by v domě vašem tichém

Obrátí list.

on v tajnosti vší moh váš sňatek požehnati,
by mohl Kristian se vaším chotěm státi.
Vám kněze posílám, tak, na tom mějte dosti,
vždyť nebe požehná již vaší horlivosti –
vám nebude to vhod, však rezignujte prosím,
mé úcty vědoma, již pro vás v srdci nosím,
s jakou jsem vždycky byl a bude vždycky, stále
váš sluha pokorný a věrný“ a tak dále...

KAPUCÍN: *(zářící)*

To úctyhodný pán, já povídal jsem přec,
že může jednat se zde o svatou jen věc!

ROXANA: *(tiše ke Kristianovi)*

Já doufám, že jsem čtla ty listy dobře?

KRISTIAN:

Snad!

ROXANA: *(nahlas, zoufale)*

Nu, tohle!

KAPUCÍN: *(obrátil na Cyrana svit své lampy)*

To jste vy?

KRISTIAN:

Já!

KAPUCÍN: *(otočí světlo na Kristiana a zarazí se při pohledu naň)*

Ale...

ROXANA: *(živě)*

„Račte dát

sto dvacet pistolí pro klášter,“ v doušce psáno.

KAPUCÍN:

Ach, to jest hodný pán. *(K Roxaně)* Nuž s rezignací!

ROXANA: *(dělajíc mučednici)*

Ano!

Mezitím, co Ragueneau otvírá dvěře kapucínovi, ježž Kristian zve, aby dále postoupil, praví tiše k Cyranovi

Jen zdržte hraběte! Ach, to se nesmí státi,
by dříve přijít měl.

CYRANO:

Vím. *(Ke kapucínovi)* Sňatku požehnati,
vám času potřebí?

KAPUCÍN:

Čtvrt hodiny.

CYRANO: *(tiskne jej do dveří)*

To stačí!

ROXANA: *(ke Kristianovi)*

Pojď!

Vstoupí všichni do domu.

CYRANO:

Čtvrt hodiny jen – on přijde a čas kvačí,
jak mu to překazím? – Ach, ano, mám to juž!

Vrhne se na lavici, vyleze na zeď k balkónu.

Tak lezme! Mám již plán!

Theorby začnou hráti pochmurný nápěv.

Ba, tentokrát je to muž!

Tremolo zní žalobně.

A bude za to stát!

Jest na balkóně, skloní si širák do očí, odloží kord a zahalí se v kapuci pláště, chytne se dlouhé větve visící do zahrady za obě ruce a dívá se dolů.

Vaz tady sotva srazím!

Však skokem jediným to rendez-vous mu zkazím!

III. 11

Cyrano, de Guiche.

DE GUICHE: *(vstoupí maskován a hmatá v tmě)*

Co asi prokletý ten kapucín tam dělá?

CYRANO:

Což jestli pozná mne? To hra jest příliš smělá!

Pustí jednu ruku, jako by otáčel neviditelným klíčem.

Krik – krak... Zda půjde to, zda sletím roven ptáku?

(slavně) Cyrano, pomoz ti teď akcent z Bergeracu!

DE GUICHE: *(dívá se na dům)*

Zde je to! Maska mi překáží nejvíce!

Chce vstoupit. Cyrano spustí se v tom z balkónu drže se na větvi a padne mezi dvěře a hraběte, dělá, jako by spadl s ohromné výšky a těžce, roztáhne se na zemi, kde zůstane bez hnutí jako omráčený. De Guiche uskočí nazpět.

Co to?

Než zvedl zrak, větev se vztyčila již, tak že vidí nad sebou jen nebe a nechápe to.

Zkad upadl muž tento?

CYRANO: *(sedne si a odpoví s přízvukem gaskoňským)*

Z Měsíce!

DE GUICHE:

Jak?

CYRANO: *(hlasem jako ze spaní)*

Kolik hodin jest?

DE GUICHE:

To šílenec je as!

CYRANO:

Ký den? A hodina, a kraj a roku čas?

DE GUICHE:

Však...

CYRANO:

Já jsem omráčen...

DE GUICHE:

O vysvětlení žádám!

CYRANO:

Jak puma sletěl jsem...

DE GUICHE: *(netrpěliv)*

To frašky!

CYRANO: *(se zvedne a děsně křičí)*

Ne, já padám!

DE GUICHE: *(ustupuje před ním)*

Vy tedy padáte? To blud – však přece shora!

CYRANO: *(blíží se k němu)*

Já padám opravdu, to není metafora!

DE GUICHE:

Však...

CYRANO:

Padám roků sto, či minutu jen snad,
já nevím, ale vím, že hrozný je ten pád!
Já v oné kouli byl, má jako šafrán zář!

DE GUICHE: *(pokrčí rameny)*

Mne nechte dále jít!

CYRANO: *(postaví se před něj)*

O mluvte, nejsem lhář!
Ó netajte mi nic! Kam pad jsem – zle jsem lít,
přec dolů neletěl jsem jak aerolit?

DE GUICHE:

Sta d'áblů!

CYRANO:

Padaje, já nemoh vědět tam,
kde asi přistanu, kde jsem, to nevím sám!
Jsem na měsíci snad, anebo zem mne víže,
kam asi přitáhla mne zadku mého tíže?

DE GUICHE:

Již, pane, pravím vám...

CYRANO: *(vzkřikne tak, že de Guiche couvne)*

Ach, Bože, co se děje,
což máte všichni zde tak černé obličej?

DE GUICHE: *(sáhne si na masku)*

Co?

CYRANO:

V Alžíru snad jsem, jste domorodec snad?

DE GUICHE:

To maska!

CYRANO:

V Janov jsem či do Benátek spad?

DE GUICHE: *(chce dále)*

Tam dáma: čeká mne –

CYRANO: *(úplně upokojen)*

V Paříži tedy jsem!

DE GUICHE: *(přes vůli se usměje)*

Ten hňup je směšný dost!

CYRANO:

Váš smích? To není snem?

DE GUICHE:

Však cestou svou chci jít...

CYRANO: *(září)*

Já do Paříže kles!

Zcela spokojen, usmívá se, oprašuje a pozdravuje.

Ach, prosím, promiňte, mne slední orkán snes!

Jsem plný éteru – já cestoval – a v tmách...

v mých očích lepí se kosmický, hvězdný prach...

na mojích ostruhách srst planet svítí as.

Sebere něco ze svého rukávu.

Zde na kabátci mám komety zlatý vlas!

Fouká, aby odletěl.

DE GUICHE: *(celý bez sebe)*

Dost, pane!

CYRANO: *(v chvíli, kdy chce projít, natáhne nohu, jako by mu něco ukazoval, a jej zastaví)*

V lýtku mém – jen prosím zkuste přec,
zub sedí Medvěda – chci minout Trojzubec,
se hrotům vyhnouti, jež cení – jaký strach!
a letím ve propast – a sedím na Vahách!
jich špička v zadku mém je známka tíže mojí!

Zabrání de Guichovi, aby šel dál, a chytí jej za knoflík kabátce.

Jen zmáčkněte můj nos a v prstech se vám rojí
trysk mléka...

DE GUICHE:

Nesmysl!

CYRANO:

Ba mléka z Mléčné dráhy!

DE GUICHE:

U čerta, co je to?

CYRANO:

Já z nebe jdu, můj drahý!

Skříží ruce.

Což nevěříte to? Já zřel, jak padal jsem,

že v noci Sirius se halí turbanem?

(Důvěrně) A druhý Medvěd že jest malý, aby kousal?

(Směje se) Já strunu Lyře strh, když skrz ni jsem se rousal!

(Hrdě) Však o tom velikou chci jednou knihu psáti,
a všechno zlato hvězd, jež plášť můj nyní zlatí,
má býti užito v tom tisku, nebi díky,
jak bod a otazník a tečky, vykřičníky!

DE GUICHE:

Chci dál jít konečně...

CYRANO:

Nač máte míti půst?
Já ukojím váš hlad!

DE GUICHE:

V čem?

CYRANO:

Slyšte z mojich úst,
jak měsíc vypadá, a vězte, kdo as bydlí
té tykve kulaté břichatém na okřídlí!

DE GUICHE: *(křičí)*

Já nechci vědět nic!

CYRANO:

Snad, jak jsem vstoupil tam,
to, pane, je můj taj, a ten já neprodám!

DE GUICHE:

Jste blázen!

CYRANO: *(pohrdavě)*

S Archyta holuby nešel jsem,
Regiomontana též nespěl za orlem!

DE GUICHE:

To blázen – učený!

CYRANO:

V tu říši tajemnou
jsem nešel za nikým, kdo spěli přede mnou!

De Guiche jej obešel a jde k dveřím Roxany, Cyrano jde za ním, aby jej mohl zadržeti.

Bych do azuru vnik, šest mám cest – samá hříčka!

DE GUICHE:

Šest?

CYRANO:

Ano, obnažen si lehnu jako svíčka,
však celé tělo mé láhvičky ze skla nosí,
a ty jsou plničké až v pokraj ranní rosy.
Do slunce lehnu si, a to osobu mou
i s rosou vypije v nebes výš závratnou!

DE GUICHE: *(překvapen, postoupí k Cyranovi)*

To první cesta jest!

CYRANO: *(ustoupí a táhne jej na druhou stranu)*

Já mohu ale dále
si vítr podmanit, bych letěti moh stále,
vzduch nejdřív rozředím, jej vcpu do kufru z cedrů,
žhnoucími zrcadly ve tvar ikosaedrů!

DE GUICHE: *(pokročí)*

To druhá cesta jest!

CYRANO: *(stále ustupuje)*

Jak umný strojník mohu
na z kovu kobylce se vznésti nad oblohu,
salpetr zapálím a vystřelím se vzhůru,
kde hvězdy pasou se, vždy výš až do azuru!

DE GUICHE: *(jde za ním bezděky a počítá na prstech)*

To třetí cesta jest!

CYRANO:

Kouř vždy se k výši vzpjal,
já v kouli kouřem hnán vždy letět mohu dál!

DE GUICHE: *(táž hra, stále víc udiven)*

To čtvrtá!

CYRANO:

Měsíc prý rád volů míchu ssaje,
tou já se namažu a letím v dálné kraje!

DE GUICHE: *(udiven)*

Pět!

CYRANO: *(za řeči odvedl jej až na samý konec k lavici)*

Mohu na mísu si usednouti z kovu,
a házet do vzduchu kus magnetu vždy znovu,
ten mísu přitáhne, to jeho vlastnost jest,
s magnetem poletím vždy dál až v říši hvězd!
Já vždy jej hodím výš, jej mohu házet věčně,
a mohu letěti tak věru nekonečně!

DE GUICHE:

Šest vzácných věru cest – Nu, to je neslýchané!

A kterou zvolil jste z těch šesti?

CYRANO:

Sedmou, pane!

DE GUICHE:

A která tato jest?

CYRANO:

Nu, snad se dovtípíte!

DE GUICHE:

To věru zábava! Toť jitro znamenité!

CYRANO: *(dělá, jako by napodobil huk mořských vln s velkými gesty mystickými)*

Hu! Hu! Hu!

DE GUICHE:

Co je to?

CYRANO:

To byste neuhod?

DE GUICHE:

Já nevím, opravdu!

CYRANO:

To příboj mořských vod!

Když vlna nejvíce je lunou, v jas kdy hoří,
výš vzdmuta, lehnu si na písek blíže k moři,
vpřed hlavu vystrčím až v lunny snivé jasy,
neb vody nejvíce v své třásni drží vlasy,
a tažen měsícem, jak anděl výše stoupám,
vždy volně, vzpřímený svou skrání v azuru koupám,
až náraz ucítím... A pak?

DE GUICHE: *(stržem zvědavostí usedne na lavici)*

A pak?

CYRANO: *(hlasem přirozeným)*

A pak!

Čtvrt přešlo hodiny. Jste volný, pane, tak!

Je právě po svatbě. Již konec kratochvíli!

DE GUICHE: *(vyskočí)*

Což všecko má to být? Což, nebesa, jsem zpilý?

Ten hlas!

Dvěře domu se otevrou, lokajové nesou rozsvícené kandelábry. Plné světlo, Cyrano sundá klobouk zvedna jeho krempu.

A tento nos!... Cyrano!

CYRANO: *(pozdravuje je)*

V této chvíli

svatební prsteny si právě vyměnili!

DE GUICHE:

Kdo?

Obrátí se. – Obraz: Za lokaji Roxana a Kristian se drží za ruce, kapucín za nimi usmívá se, Ragueneau zvedá pochodeň, dueňa hrdě kráčí naposled v nočním obleku.

Bože!

III. 12

Předešli, Roxana, Kristian, kapucín, Ragueneau, lokajové, dueňa.

DE GUICHE: *(k Roxaně)*

Vy?

Pozná Kristiana, s úžasem:

A on?

Pozdraví Roxanu, s obdivem:

Vy z žen jste nejchytřejší!

(K Cyranovi) Vy pane strojníku všech strojů nejsmělejší,
jenž byste zastavil i světce u bran ráje,
vše sobě zapište, ať z toho kniha zraje,
zde každá maličkost je věru k pobavení...

CYRANO: *(ukloní se)*

Chci k srdci, pane, vzít si vaše naučení!

KAPUCÍN: *(ukazuje snoubence de Guicheovi potřásaje při tom svou sněhobílou bradou)*

Vy k štěstí pomoh jste zde párku rozkošnému!

DE GUICHE: *(dívá se naň ledově)*

Tak! *(K Roxaně)* Paní, sbohem teď vy dejte choti svému!

ROXANA:

Jak?

DE GUICHE: *(ke Kristianovi)*

Pluk je na cestě, jej spějte dohoniti!

ROXANA:

Do války?

DE GUICHE:

Ovšemže – to lze přec pochopiti!

ROXANA:

Kadeti nepůjdou...

DE GUICHE:

Ba ovšem, půjdou tam!

Vytáhne z kapsy list.

Zde rozkaz, barone, jim doručte jej sám!

ROXANA: *(vrhne se v náruč Kristianovi)*

Můj drahý!

DE GUICHE: *(šklebí se, k Cyranovi)*

Daleko jest ještě svatby doba!

CYRANO: *(stranou)*

Mne nerozzlobí tím... Však zdrceni jsou oba.

KRISTIAN: *(k Roxaně)*

Ó ještě polibek!

CYRANO:

Dost, jestli prosit smím!

KRISTIAN: *(objímá dále Roxanu)*

To kruté loučení! Ty nevíš... Ne!

CYRANO: *(chce je odloučiti)*

Já vím!

Z dálky je slyšet rachot bubnů.

DE GUICHE: *(ustoupil do pozadí)*

Váš pluk!

ROXANA: *(k Cyranovi, držíc Kristiana)*

Ach, prosím vás, já svěřuji ho vám,
ó slibte, chrániti jej proti všemu sám!

CYRANO:

O to se pokusím, však slibovat... věc těžká!

ROXANA:

Ať opatrný jest a kdekoli jen mešká...

CYRANO:

O vše se pokusím...

ROXANA:

V té době oblehání
ať zimou netrpí...

CYRANO:

Vše učiním, má paní!

ROXANA:

A věrný ať mi je!

CYRANO:

To choulostivé jest!

ROXANA:

Ať často píše mi!...

CYRANO: *(rozhodně)*

To jistě, na mou čest!

Opona.

ČTVRTÉ JEDNÁNÍ

Kadeti gaskoňští

Stanoviště pluku Carbona de Castel-Jaloux při obléhání Arrasu. V pozadí palisády se táhnou přes scénu; za nimi rovný obzor, kraj pokryt pracemi obléhání. V dáli věže a siluety střech domů arraských. – Stany, zbraně porůznu, bubny. Jitro. Žlutý východ. – Stráže na kus od sebe. Ohně. Zahaleni v pláště gaskoňští kadeti spí. Carbon de Castel-Jaloux a Le Bret bdí pouze. Jsou velmi bledí a přepadlí. Kristian spí mezi ostatními, hlavu v kapuci, při první kulise ozářen v obličeji ohněm. Ticho.

IV. 1

Kristian, Carbon de Castel-Jaloux, Le Bret, kadeti, pak Cyrano.

LE BRET:

To hrozné!

CARBON:

Nic a nic!

LE BRET:

Mordious! Mne vztek jímá.

CARBON: *(dává mu znamení, aby tišeji mluvil)*

Klej zticha! Nezbud' jich! Ten obědvá, kdo dřímá.

(Ke kadetům) Jen spěte dál!

LE BRET:

Kdo bdí, ten ví, že moc to nedá,
hlad hladem zůstane!

Je slyšeti z dálky výstřely.

CARBON:

Zas tam se střelba zvedá,
mé hochy zbudí mi...

Ku kadetům hlavy zvedajícím:

Jen spěte!

Všichni ulehnou. Nové výstřely.

U sta hromů!

KADET: *(se zvedá)*

Co zase?

CARBON:

Ničeho. Cyrano to jde domů.

Hlavy se opět skloní a spí.

STRÁŽ: *(za scénou)*

Venterbieu? Kdo to?

CYRANO: *(za scénou)*

Já Bergerac!

STRÁŽ: *(nad palisádami)*

Kdo? Stůj!

CYRANO: *(objeví se na hřebenu náspu)*

Já, hlupče, Bergerac!

Sestoupí.

LE BRET: *(jde mu vstříc nepokojný)*

To ty jsi, Bože můj!

CYRANO: *(dává znamení, aby nikoho nezbudil)*

Pst!

LE BRET:

Jsi snad poraněn?

CYRANO:

Víš, Štěstěna mi věrná,
ač denně střílejí...

LE BRET:

To zkouška trochu perná,
bys psaní obstaral, o život denně hráti.

CYRANO: *(stane před Kristianem)*

Já slíbil Roxaně, že vždy jí bude psáti!

Dívá se na spícího.

Spí, kterak bledý jest, však tvář vždy plná vnady!

Ach, kdyby věděla, že umírá zde hlady!

LE BRET:

Jdi rychle na lože!

CYRANO:

Již nebruč, Brete milý,
skrz šiky španělské mám cestu svou a v chvíli,
kdy v noci zpíti jsou – ty hlav svých nepozvednou.

LE BRET:

Leč k jídlu ledacos bys přinést moh jednou!

CYRANO:

Kdo lehký, proklouzne. Však novinku vím, dnes
to večer propukne.

LE BRET:

Co?

CYRANO:

Kdo je Francouz, věz,
buď nají se, neb umře.

LE BRET:

Vypravuj, co víš!

CYRANO:

Nic nevím jistého, však počkej, uvidíš!

CARBON:

To přec je hanebné, mít hlad při obléhání!

LE BRET:

Je Arras obklíčen. – Co naše namáhání,
když sami v pasti jsme a do našich když zad,
by obléhal zas nás, španělský infant vpad.

CYRANO:

Je třeba, zase on aby byl obklíčen!

LE BRET:

Mně k smíchu není to!

CYRANO:

Oho!

LE BRET:

Ty každý den
svůj život dáti v šanc pro dopis nejsi líný...

Vidí jej, že zaměřuje ke stanu.

Kam opět pospícháš?

CYRANO:

Kam jdu? Zas psáti jiný!

Vejde do stanu.

IV. 2

První zábresk jitra. Růžové svity. Město Arras skví se zlatem na obzoru. Je slyšet výstřel z děla provázený ihned baterií bubnů v dálce nalevo. Jiné bubny blíže. Bubny se blíží, vzdalují, zní na scéně a opět se vzdalují napravo celým táborem. Ruch procitnutí. Vzdálené hlasy důstojníků.

CARBON:

Ach, jitro!

Kadeti hýbají se v pláštích a protahují se.

Škoda je, že dál nemohou spát!
Jich první výkřik znám, ten vždy zní...

PRVNÍ KADET: (posadí se)

Já mám hlad!

DRUHÝ KADET:

Mru hlady!

Všichni vzdychají.

CARBON:

Vstaňte jen!

TŘETÍ KADET:

Nemožno!

PRVNÍ KADET: (*zhlíží se v kusu kyrasu*)

Nehneme se!

Mně sezlout jazyk již, můj každý úd se třese!

JINÝ KADET:

Svůj baronský bych erb dal za kus sýra, vskutku!

JINÝ KADET:

A nedostanu-li já svého do žaludku
as pintu šťávy té, jež tvoří živné látky,
chci jako Achilles do svého stanu zpátky.

JINÝ:

Ó chleba!

CARBON: (*jde k stanu Cyranovu a volá dovnitř polohlasem*)

Cyrano!

JINÍ:

Umřeme!

CARBON: (*na prahu stanu stejným hlasem*)

Ty, pojd' mi ku pomoci!

Tvůj vtíp a rozmar má ty hochy všecky v moci,
pojd' obveselit je!

DRUHÝ KADET: (*vrhne se na prvního kadeta, který něco žvýká*)

Copak to koušeš, hochu?

PRVNÍ KADET:

To kousek koudele, v přílbách se smaží hochu,
by namastila se jím u děl osa žhavá.
Tak málo zvěřiny ten arraský kraj dává!

JINÝ: (*vstupuje*)

Já na honbě jsem byl!

JEŠTĚ JINÝ: (*taktéž*)

A já jsem lovil v řece!

VŠICHNI: (*se přihrnou na oba*)

Co máš? Co nesete? Bažanta, kapra přece?
Sem, rychle ukažte!

RYBÁŘ:

Já mřínku!

LOVEC:

Vrabce já!

VŠICHNI: (*zoufale*)

Již toho dost, ne dál!

My vzbouříme se již!

CARBON:

Cyrano! Čas, bys vstal!

Zatím se docela rozednilo.

IV. 3

Předešlí, Cyrano.

CYRANO: (*vystoupí ze svého stanu klidně, péro za uchem a knihu v ruce*)

Nu?

Ticho.

(K prvnímu kadetu) Příteli, tvůj krok proč těžce se tak vláčí?

KADET:

Já v patách něco mám a to mne věru tlačí.

CYRANO:

Co to as?

KADET:

Žaludek!

CYRANO:

S tím též se vláčím v prachu.

KADET:

To překáží ti as?

CYRANO:

Tím pouze rostu, brachu!

DRUHÝ KADET?:

Mně zuby vstávají...

CYRANO:

Tím lépe budou rváti.

TŘETÍ KADET:

A břich můj dutě zní...

CYRANO:

Naň budem bubnovati!

ČTVRTÝ KADET:

Mám v uších hučení a brzy omdlím již!

CYRANO:

Snad v břiše, v uších ne, ty, brachu, přeháníš!

PÁTÝ KADET:

Jíst něco s olejem!

CYRANO: *(sundá mu přilbu a strčí mu ji do ruky)*

V tvé ruce salát kladu.

ŠESTÝ KADET:

Ach, něco hltat jen!

CYRANO: *(hodí mu knihu, již v ruce drží)*

Tu máš, sněz Iliadu!

SEDMÝ KADET:

V Paříži ministr jí za den čtyřikrát.

CYRANO:

Měl by ti kuřátko k večeři poslat snad?

TÝŽ KADET:

Proč ne, a víno též!

CYRANO:

Burgundské, if you please?

TÝŽ KADET:

Po mnichu nějakém...

CYRANO:

Jaký mi gurmán tys!

JINÝ:

Mám hlad jak lidojed!

CYRANO:

To načekáš se, věru!

PRVNÍ KADET: *(pokrčí rameny)*

Jen slovní hříčky vždy...

CYRANO:

Ba, za slovo tě беру,
jen hříčky, pointy, zajeden dobrý vtip
pod nebem růžovým by mřelo se to líp!
Být zbraní zasažen, jež hodna tebe jest,
a sokem, kterého jest sourodá ti čest,
ne v loži v horečce, leč slávy na trávníku
a střelu v hrudi nést, vtip na rtech v témže mžiku!

VŠICHNI:

Mám hlad!

CYRANO: *(ruce si založí)*

Ach stále jíst, jen jíst je vaše touha!
Hle, dudák Bertrandou, bývalý na vsi slouha!
Blíž, dědku, ze svých dud vylákej nápěv milý
pro tyto hltouny, již po jídle jen šílí,
spust' píseň venkovskou, rytm jejíž plný vнад
kol srdcí by se jim jak rámě sestry klad,
v němž hlasy umrlých se našich otců třesou,
jenž kouřům podoben, jež táhnou se a nesou
nad rodnou vesnicí, a jehož hudba tichá
tak jímá, proto snad, že otcův duch v ní dýchá!

Starý si usedne a ladí své dudy.

Kéž nyní píš'ala – jsme bojovníci spolu! –
na chvílku vzpomene na čas, po jejím stvolu
co prsty zatančí tvé na ní menuet,
než byla ebenem, v květu svých mladých let
že třtinou bývala, a nechť v ní rozhostí
se duše venkovské a klidné mladosti!

Stařec začne hráti nápěv languedokský.

Poslyšte, Gaskoňci! – Pod jeho prsty v plesu
to nezní píšťala, leč snívá flétna lesů!
To není k útoku válečný signál divý,
leč našich pastýřů to galoubet je snivý,
to naše údolí a lada, lesy, skály
pod rudou čapkou svou náš snědý pasák malý,
to něha líbezná večera z Dordogne,
poslyšte, Gaskoňci! To píseň Gaskoňe!

*Všecky hlavy se nachýlily, všechny oči hledí snivě do dálky, mnozí si utírají oči rukávy neb
cípem pláštěů.*

CARBON: *(tiše k Cyranovi)*

Viz, tys je rozplakal!

CYRANO:

To po domovu touha,
zlo lepší nežli hlad... morální tužba pouhá,
jich utrpení tím klidněji na svět zírá
a místo žaludku teď srdce se jim svírá!

CARBON:

Lít něhu v srdce jim, věř, to je zeslabí!

CYRANO: *(kynul bubeníkovi, aby se přiblížil)*

Nech, mají v krvi své hrdinství, přivábí
a hned je zbudí vše.

Dá znamení. Třesk bubnů.

VŠICHNI: *(se zvedají a chápou zbrani)*

Aj, co to má být jen?

CYRANO: *(s úsměvem)*

Tak vidíš, stačila tu rána na buben!
Ty tam jsou sladké sny a láska, mládí čas,
co přišlo píšťalou, se bubnem ztrácí v ráz!

KADET: *(dívá se v pozadí)*

Ah, ejhle hrabě Guiche!

KADETI: *(s nevolí)*

Ten!

CYRANO: *(usmívá se)*

Má pěkné uvítání!

KADET:

Ten člověk nudí nás!

JINÝ KADET:

V nádherné svojí zbrani
a s límcem krajkovým spíš hejsek věrný módě.

JINÝ KADET:

Krajky a železo, jak v divné je to shodě!

PRVNÍ KADET:

Snad nechce na krku si vole zakrýt přec?

DRUHÝ KADET:

Dvořana nesvlékl –

PRVNÍ KADET:

Je ujcův synovec!

CARBON:

Je rovněž Gaskoněc!

PRVNÍ KADET

Však falešný! Neb pravý
nemívá v pořádku vše kolečka své hlavy,
rozumný Gaskoněk je nebezpečný chlap.

LE BRET:

Je bledý...

JINÝ KADET

Má též hlad jak každý blatošlap!
Však ježto lesknavé má hřeby na kyrasu,
tož i křeč v žaludku mu svítí v slunce jasů!

CYRANO: *(živě)*

Ať nezří, že nám zle! Sem dýmky, kostky, whist!

*Všichni se rychle rozsadí k bubnům a hrají buď na stoličkách, neb na zemi sedíce na svých
pláštích a zapálí si dlouhé dýmky.*

Tak, hoši, výborně! Chci v Descartovi číst!

*Prochází se nahoru a dolů a čte v malé knížce, již z kapsy vytáhl. – Obraz: De Guiche vstoupí.
– Všichni mají vzezření spokojené a jsou zabráněni do hry. – De Guiche je velmi bledý a jde
přímo ke Carbonovi.*

IV. 4

Předešli, de Guiche.

DE GUICHE: *(ke Carbonovi)*

Aj, pane, dobrý den!

Oba se pozorují. Stranou spokojeně.

Jak zezelenal celý!

CARBON: *(táz hra)*

Jen oči svítí z něj, ó jak jest zhubenělý!

DE GUICHE: *(pozoruje kadety)*

Zde nepokojných hlav těch Gaskoňců je stan!
Mám zprávy, pánové, a hojné ze všech stran,
že vy prý kadeti, venkovská šlechta drobná
a kobylníci z hor, jste celkem hávět' zlobná.
Že úcty ku svému prý vůdci nemáte,
že intrikánů mi a hejsků spíláte,
že prý vám k posměchu má zdoza krajková
na tuhém kirasu – jsou krajky z Janova! –
že srovnat nelze vám tu neslýchanou věc,
nebýti žebrákem, a býti Gaskoňcem!

Ticho, všichni kouří a hrají.

Mám dát vás potrestat snad vaším kapitánem?
Ne!

CARBON:

Ach, co do trestu, jsem já zde volným pánem!

DE GUICHE:

Aj?

CARBON:

Svůj šik vyplácím a svůj šik vedu v půtku,
jen války rozkazům jsa poslušen –

DE GUICHE:

Tak, vskutku?

To stačí! (*Ke kadetům*) Mohu se všem vašim kouskům smáti,
je známo přece všem, jak umím v útok hnáti!

Včera u Bapaumu jak hřměl jsem do boje,
jak smetí rozprášil jsem šiky Bukvoje,
jak třikrát zahnila jej zástupů mých síla
a moje rekovnost!

CYRANO: (*aniž by zvedl nos z knihy*)

Či vaše šerpa bílá?

DE GUICHE: *(překvapen příjemně)*

Vám znám je detail ten? – Ba, tak se v skutku stalo!

Při třetím útoku a chybělo již málo,
než moh jsem shromáždit své lidi, jakýs dav,
jenž na útěku byl, mne strhl v soků splav,
být jat a zastřelen, to bylo dílo chvíle.

Tu napadlo mne: Nech konec své šerpy bílé
po zemi vláčeti, ta víc než všemi slovy
tvou velkou důstojnost všem nepřátelům poví.

Co všechných za šerpou se vášnivý hon strh,
já nepovšimnut sám z řad španělských jsem prch,
a sebral lidi své a znovu v útok hřměl,
a vrazil posilněn ve šiky nepřátel,
co tomu říkáte, je rozštval jako chrty.

Kadeti dělají, jako by jej neposlouchali, ale karty a číšky s kostkami drží pozdvižené a dým z dýmek nevyhází – očekávání.

CYRANO:

Co já bych tomu řek? Že nikdy Jindřich Čtvrtý
by k tomu nesvolil, necht' kolem vrahů val,
chochole bílého by na přílbě se vzdal.

Veselé pohnutí, karty lítají, kostky padají, kouř se vlní.

DE GUICHE:

Však lest se povedla!

Táž hra u kadetů, jako prve.

CYRANO:

To věc dost možná jest,
však býti terčem všech, tu nezadal bych čest.

Táž hra u kadetů jako dřív.

V tom naše udatnost se, pane, liší zcela.
Já kdybych uviděl, že šerpa moje sjela,
já bych ji pozvedl a opásal si dřív.

DE GUICHE:

To gaskoňský je žvást!

CYRANO:

Což, zkusíme ten div!

Mně půjčte šerpu svou, dnes večer při útoku
s ní chci se vrhnout v seč ji nesa na svém boku.

DE GUICHE:

Gaskoňský návrh to! Kdes řeky na pobřeží,
kde nejvíc zuřil boj, tam šerpa moje leží,
jest rozstřílena již, ba s tou se neshledáte,
kdo by ji hledat šel?

CYRANO: *(vytáhne ze své kapsy bílou šerpu a podává mu ji)*

Já, zde ji, prosím, máte!

Ticho. Kadeti potlačují svůj smích v kartách a v pohárech na kostky. De Guiche se obrátí a pozoruje je. Hned zvažnějí všichni a hrají dále, jeden si lhostejně pohvizduje horskou písničku, již předtím dudy hrály.

DE GUICHE: *(vezme šerpu)*

Dík! S kusem látky té chci nyní signál dát,
jejž opomněl jsem dřív, bych nepřítele zmát.

Vyleze na val a několikrát zamává šerpou ve vzduchu.

VŠICHNI:

Co to?

STRÁŽ NA VALECH:

Muž neznámý tam v pole utíká.

DE GUICHE: *(sleze s valů)*

To falešný je špeh a služba veliká
nám prokázána jím. On vojsku španělskému,
vše věrně vyřídí, co já napovím jemu,
tak vždycky máme vliv na jejich počínání.

CYRANO:

Ten chlap je ničema!

DE GUICHE: *(klidně si šerpu ovazuje)*

To pohodlné, páni!

Však něco povím vám. V noc dnešní velmi tmavou
v pokusu posledním, by opatřil nás stravou,
k Dourlensu maršálek se vydal, víte, stále
že pohotově tam jsou markytáni krále.
By cestu k návratu mu nezavřeli v mžiku,
vzal s sebou v zálohu část větší našich šiků,
že Španěl měl by žert, nás rozehnat jak smet',
neb půlka armády v táboře není teď.

CARBON:

To vědět nepřítel, moh případ být by zlý.
Naštěstí neví to.

DE GUICHE:

Ba ví a blízko dlí
a začne úkol hned.

CARBON:

Ha!

DE GUICHE:

Falešný můj špeh
včas podal zprávu mi o jeho krocích všech.
A dodal: „Určiti vám mohu místo boje,

kde v útok vydají se na vás Španěl voje,
neb já jim namluvím, že bráněno jest špatně
místo, jež udáte.“ Já odvětil mu chvatně:
„Tak, tábor opusťte a dobře hled’te, tam
bod bude útoční, kde znamení vám dám.“

CARBON: *(ke kadetům)*

Pánové, do zbraně!

Všichni vstávají. Třesk mečů, zapínají si pásy.

DE GUICHE:

Za hodinu jsou zde!

PRVNÍ KADET:

Tak!

Všichni se usadí a pokračují v hře, kde přestali.

DE GUICHE: *(ke Carbonovi)*

Nežli maršálek se vrátí, o čas jde.

CARBON:

Jak to?

DE GUICHE:

Vy ráčíte se nechat usmrtit.

CYRANO:

Začínám chápat již, má tohle pomsta být?

DE GUICHE:

Cit lásky kdybych k vám ve srdci zvláštní choval,
tu byl bych sotva sem Gaskoňce komandoval,
však vaše hrdinnost že nemá rovné sobě,
já posloužím své mstě i králi v jedné době.

CYRANO:

Ó, strpte, uznalým bych za to zvlášť směl býti!

DE GUICHE:

Já vím, že máte rád, sám s celým stem se bítí,
své choutce můžete vyhovět bez rozpaků!

Odchází s Carbonem.

CYRANO: *(ke kadetům)*

Vy víte, pánové, že Gaskoněc má v znaku
šest polí azurných a zlatých polí šest,
tam přidat krvavé teď káže naše čest!

De Guiche hovoří tiše s Carbonem de Castel-Jaloux v pozadí. Dávají se rozkazy. Vše se připravuje na odpor. Cyrano jde ke Kristianovi, který zůstal stát bez hnutí s rukama skříženými.

CYRANO: *(položí mu ruku na rameno)*

Nu, bratře?

KRISTIAN: *(potřásá hlavou)*

Roxano!

CYRANO:

Ach!

KRISTIAN:

Kdybych aspoň moh
jí svoje sbohem dát je vdechnuv v krásný sloh!

CYRANO:

Já nesnil, pro dnešek že o to postaráno.

Vytáhne z kabátce psaní.

Zde rozloučení tvé!

KRISTIAN:

Dej!

CYRANO:

Chceš to?

KRISTIAN: *(vezme list)*

Ovšem, ano!

Otevře list a čte jej.

Hleď!

CYRANO:

Co?

KRISTIAN:

Zde skvrna jest!

CYRANO: *(vezme list prudce a naivně se do něho dívá)*

Že skvrna?

KRISTIAN:

Slza, drahý!

CYRANO:

To kouzlo! Ve svou léč se chytne básník záhy!

Ty chápeš – lístek ten – mne podivný cit jal,
nad vlastním dílem svým že v pláči jsem ho psal.

KRISTIAN:

Že v pláči?

CYRANO:

Umřítí, když člověk v boji klesne,
je nic – však nezřít ji víc nikdy – to je děsné!
Neb kdo ví sotva, že já, my –

Kristian se naň dívá.

ty ji užříš zase!

KRISTIAN: *(vytrhne mu list)*

To psaníčko mi dej!

Je slyšeti hluk, zdaleka v táboře.

STRÁŽ:

Kdo to? Co zde? Ó, d'ase?

Výstřely, ruch hlasů, rolničky.

CARBON:

Co je to?

STRÁŽ: *(na náspu)*

Vůz!

Všecko se hrne tam.

HLASY:

Jak? – Zde? – A kterak vjíždí směle!

– U čerta! – Jak by jel přímo od nepřítele! –

Nuž palte! – Zarazte! – Co křičí vozka stále?

– Dí: V službě krále jsem!

Všecko jest na valech a dívá se dolů. Rolničky zní blíže.

DE GUICHE:

Aj, v službách že jest krále?

Sestupují a seřadí se.

CARBON:

A dolů klobouky!

DE GUICHE: *(volá do scény)*

Zpět, chaso, pěkně v řady,
ať může volně vjet a otočit se tady!

Vůz vjede cvalem. Je pokryt prachem a blátem. Záclony oken jsou spuštěny. Dva lokajové jsou vzadu. Zastaví se.

CARBON:

A v bubny udeřte!

Vír bubnů, všichni kadeti odkryjí hlavy.

DE GUICHE:

Otevřte!

Dva muži se hrnou k vozu a otevrou.

ROXANA: *(skočí z vozu)*

Dobré jitro!

Hlas ženský vztyčí rázem všechny hluboce skloněné hlavy. Údiv.

IV. 5

Předešlí, Roxana.

DE GUICHE:

A vás posílá král?

ROXANA:

Jenž řídí lidské nitro,
král Láska!

CYRANO:

Bože můj!

KRISTIAN: *(letí jí vstříc)*

Vy zde? Co sem vás vhání?

ROXANA:

Mně dlouho trvá již to vaše obléhání!

KRISTIAN:

Však to je šílenství!

ROXANA:

Až pozděj!

CYRANO: *(který zůstal při zvuku jejího hlasu jako k zemi přibitý bez hnutí stát a neodvažuje se k ní oči pozvednouti)*

Ach, v tvář tváří

se na ni podívat, zda, Bože, se mi zdaří?

DE GUICHE:

Zde zůstat nesmíte!

ROXANA: *(vesele)*

To tak? Sem buben!

Usedne si na buben, který jest jí podstrčen.

Dík!

Směje se.

Na vůz můj stříleno! – Patrola, heslo, křik!

Jak dýně v pohádce ten chlap měl obličej
a krysy lokaji, ti provázeli jej.

Posílá polibky Kristianovi.

Však nějak kysele tu všichni vypadáte!

Ta dlouhá cesta sem!

Uzří Cyrana.

Aj, cousin! Jak se máte?

CYRANO: *(předstoupí)*

A jak jste přišla sem?

ROXANA:

To jednoduché velmi.

Já stále jela dál, kraj kolem jak by šelmy
jej zpusťošily, ach, té hrůzy všady kolem,
to vidět musí se, by člověk řekl s bolem,
to služba královská! Má lepší jest, ó páni!

CYRANO:

To pravé šílenství, jak možno mít jen zdání,
že byste přišla sem?

ROXANA:

Španělským vojskem právě!

PRVNÍ KADET:

Lstí ženskou!

DE GUICHE:

Nemožno!

LE BRET:

Skrz šiky jich?

ROXANA:

Ba, hravě!

Já prostě projela skrz jejich řady tryskem.
Když sem tam hidalgo svým hrdým pod vousiskem
se na mne zamračil, já usmála se vlídně,
snad nevhod bude vám – já projela jsem klidně –
jak Španěl galantní by nebyl Francouz ani.

CARBON:

Ba, pasem nejlepším jest ženské pousmání!
Kam asi jedete, však ptali se vás zhusta,
co na to v odpověď ta sličná dala ústa?

ROXANA:

Ba často ptali se, však já se nezalekla.
„Chci vidět milence!“ já odhodlaně řekla.
Tu Španěl divoký, tvář jako lidojed,
ni brvou nepohnul, můj kočár zavřel hned
kýv rukou, závist že by vzbudit mohl krále,
svou sklonil mušketu, bych mohla jeti dále,
a plný grácie v svém límci z kraje tuhém
jak varhan píšťaly se srozuměl s svým druhem,
a s pestrým chocholem do větru klobouk lítá,
a praví s úklonou: „Je volná seňorita!“

KRISTIAN:

Však, drahá Roxano, to vysvětlí mi přec...

ROXANA:

Proč místo „manžela“ mnou udán „mileneček“?
Říc „chtě vidět chci“, již by mne zadrželi,
já řekla „milence“ a v tom vtip můj jest celý!

KRISTIAN:

Však...

ROXANA:

Copak ještě zas?

DE GUICHE:

Musíte odsud zpět!

ROXANA:

Já?

CYRANO:

Rychle, pospěšte!

LE BRET:

A možno-li, tož hned!

KRISTIAN:

Ba!

ROXANA:

Proč pak?

KRISTIAN: *(v rozpacích)*

Protože...

CYRANO: *(taktěž)*

Co nejdřív...!

DE GUICHE: *(taktěž)*

Lip jest jíti...

CARBON: *(taktěž)*

A pro vás...

LE BRET: *(taktěž)*

Bude líp...

ROXANA:

Vy budete se bít,

já zůstanu!

VŠICHNI:

Ó ne!

ROXANA: *(vrhne se v náručí Kristiana)*

Chci umřít s tebou, drahý!

KRISTIAN:

Jak oči tvoje žhnou!

ROXANA:

A proč, ti povím záhy!

DE GUICHE: (*zoufale*)

Zde strašná pozice!

ROXANA: (*obrátil se*)

Jak strašná?

CYRANO:

Jeho slova

dí, proč stojíme zde...

ROXANA: (*k de Guicheovi*)

By ze mne byla vdova?

DE GUICHE:

Ne, já vám přísahám...

ROXANA:

Já zšílím, co tu praví,

však odsud nehnu se – neb celkem mne to baví.

CYRANO:

Aj, slečna precieuse je náhle bojovnicí?

ROXANA:

Pane de Bergerac, jsem vaší sestřenicí!

PRVNÍ KADET:

Však ubráníme vás!

ROXANA: (*víc a více rozehvěna*)

To bude práce malá!

DRUHÝ KADET: (*nadšen*)

Vše voní jasmínem!

ROXANA:

A já si klobouk vzala,
jenž dobře hoditi se v bitvy vřavu bude.

Podívá se na de Guiche.

Však, myslím, byl by čas již dohlédnouti všude,
pan hrabě by moh jít...

DE GUICHE:

Ovšem jste pravdu děla,
já musím dohlédnout na mužstvo své i děla,
však posud máte čas se rozmysliti!

ROXANA:

Ne!

De Guiche odejde.

IV. 6

Předešlí mimo de Guiche.

KRISTIAN: (*prose*)

Měj rozum, Roxano, ty zůstati chceš zde?

ROXANA:

Chci!

PRVNÍ KADET: (*k ostatním*)

Ona zůstane!

VŠICHNI: (*se řítí v klubko, tlačí a upravují*)

Můj hřeben! – Mýdlo sem!

Ty, jehlu! – Pentii chci! – Mám díru v hávu svém!

Ty půjč mi zrcátko! – Mně břitvu, moji draží! –

Kružítko na kníry! – Mně manšeta má schází! –

ROXANA: *(k Cyranovi, který ji rovněž prosil, aby odešla)*

Ne, odsud nehnu se, jak vy dovedu mřít!

CARBON: *(když se byl jako ostatní opásal, oprášil šat i klobouk, vztyčil chochol a natáhl manšety, pokročí k Roxaně a praví obřadně)*

Snad bude na čase, vám, paní, představití,
když musí tak již být, některé z pánů těch,
jimž umřít před vámi ctí bude ze ctí všech.

Roxana se ukloní a čeká o rámě Kristianovo opřená. Carbon představuje.

Baron de Peyrescous de Colignac!...

KADET: *(pozdraví)*

Mám čest...

CARBON: *(pokračuje)*

Baron de Casterac de Cahuzas. – Zde jest
de Malgouyre Estressac Lésbas d'Escarabiot,
Chevalier d'Antignac-Juzet – baron Hillot,
de Blagnac Saléchan – de Castel Crabioules...

ROXANA:

Co každý z vás má jmen!

BARON HILLOT:

To není ani půl!

CARBON: *(k Roxaně)*

Ten šátek upust'te, jež držíte v své dlani!

ROXANA: *(otevře ruku a upustí šátek)*

Proč?

Celý pluk učiní pohyb, aby se vrhnul naň.

CARBON:

Bez praporu náš pluk! Na moji čest, páni,
nad žádným vojskem vlát nebude takový!

ROXANA: *(s úsměvem)*

Je trochu maličký!

CARBON: *(upevní šátek na hrot své setnické píky)*

Však zato krajkový!

PRVNÍ KADET: *(k ostatním)*

Ach, pro tu umřítí chci okamžitě rád,
jen kdybych necítil v žaludku taký hlad!

CARBON: *(jenž to zaslechl, rozhorleně)*

Když dámě holdujem, o jídle mluvit? Kdež!

ROXANA:

Však tráví v táboře a hlad již cítím též!
Zde vína, paštiky a masa! Co jen chcete!
Jen přineste to sem!

PRVNÍ KADET:

To vše?

DRUHÝ KADET:

Jen odkud, rcete!

ROXANA: *(klidně)*

Nu, z mého vozu přec!

VŠICHNI:

Jak? Není to snad bájí?

ROXANA:

At' jen se nosí kol a podává a krájí!
Na mého kočího jen pohlédněte zblízka
a muž ten před vámi hned okamžitě získá;
sos každý ohřeje, že bude chutnat milo!

KADETI: (*řítí se k vozu*)

To Ragueneau!

Jej vítají.

Ó, ó!

ROXANA: (*dívajíc se za nimi*)

Chudáci!

CYRANO: (*políbí jí ruku*)

Dobrá vílo!

RAGUENEAU: (*na kozlíku jako šarlatán na veřejném náměstí*)

Sem, páni!

Nadšení.

KADETI:

Výborně!

RAGUENEAU:

Španělé neviděli
pro vnady paní mé, co jsme sem provázeli!

CYRANO: (*tiše ke Kristianovi*)

Na slovo!

RAGUENEAU:

Dvorností zabrání nezřeli

Vytáhne z kozlíku mísu.

ten rosol báječný!

Potlesk, mísa jde z ruky do ruky.

CYRANO: *(tiše ke Kristianovi)*

Prosím tě, příteli...

RAGUENEAU:

Spanilá Venuše je strhla v nadšení,
by mohla Diana pronést...

Vytáhne jinou mísu.

to jelení!

Nadšení, dvacet rukou chopí se mísy.

CYRANO: *(tiše ke Kristianovi)*

Chci s tebou mluvit!

ROXANA: *(ke kadetům jdoucím od vozu a majícím plnou náruč potravin)*

Sem na zem a to k tomu!

Rozprostře kuverty do trávy, dva lokajové, kteří dosud nehnutě stáli na stupátku za vozem, jí pomáhají.

ROXANA: *(ke Kristianovi ve chvíli, kdy chtěl mluvit s Cyranem)*

Tak přece pomozte!

Kristian jí pomáhá. Cyrano je nevrlý.

RAGUENEAU:

Páv s lanýži!

PRVNÍ KADET: *(nadšen se vrací řezaje kýtu)*

Sta hromů!

To jsem si nemyslel, že tak náš skončí půst,
že vrazím do chřtánu...

Uzří Roxanu a zarazí se.

Ne, pardon, do svých úst...

RAGUENEAU: *(odhazuje podušky z kočáru)*

Jsou plny křepelek!

Shon, rozparují podušky, smích, radost.

TŘETÍ KADET:

Výborně! Viédaz!

RAGUENEAU: *(rozhazuje láhve červeného vína)*

Zde láhve rubínů!

Rozhazuje láhve bílého vína.

Zde láhve nad topas!

ROXANA: *(hodí složený ubrus na hlavu Cyranovi)*

Ten hezky rozložte! A rychle, přeletem!

RAGUENEAU: *(vytrhne z kočáru svítilnu a mává jí ve vzduchu)*

Buď každá svítilna zde malým bufetem!

CYRANO: *(tiše ke Kristianovi, mezitím co spolu ubrus roztahují)*

Než ty s ní promluvíš, jí něco musím říci!

RAGUENEAU: *(stále u větším lyrismu)*

I biče násada je dlouhou uzenicí!

ROXANA: *(vína nalévajíc)*

Když umřít musíme, co nám je armáda,
zde pro Gaskoňce jen se banket pořádá!
A přijde-li pan Guiche, ať nikdo nepozve ho!

Chodí od jednoho k druhému.

Zde, času máte dost! – A jen si berte všeho!
A vy, proč pláčete?

PRVNÍ KADET:

Víc toho, nežli třeba!

ROXANA:

Pst? Chcete červené? – Sem dejte kousek chleba
pro pana Carbona! Nůž! – Vidličku! – Tak, páni!
Vy chcete šampaňské? Vy talíř?

CYRANO: (*jde za ní, ruce plné talířů jí pomáhaje*)

K zbožňování!

ROXANA: (*ke Kristianovi*)

Vy?

KRISTIAN:

Nic!

ROXANA:

Na prsty dva zde muškát s biscuitem!

KRISTIAN: (*chce ji zadržeti*)

A proč jste přišla sem?

ROXANA:

K těm hnána soucitem,
vše pozděj povím vám...

LE BRET: (*ktěný odešel dozadu, aby strážni na náspu podal chleba na píce nastrčený*)

Guiche!

CYRANO:

Skryjte všecko hned,
vše, láhve, přibory, ať nezří, že kdos jed!
Jak nebylo by nic!
(*K Ragueneauovi*) Ty na svůj kozlík zpátky!
Tak! Je vše ukryto?

Okamžitě vše strčeno do stanů neb uschováno pod pláště, do kapes a do klobouků – De Guiche vstoupí rychle, ale hned se zastaví a čenichá. – Mlčení.

IV. 7

Předešlí, de Guiche.

DE GUICHE:

Ký dobrý zápach sladký!

PRVNÍ KADET: *(klidně si prozpěvuje)*

Tra la la...

DE GUICHE:

Copak to? Jste celý rudý v tváři!

PRVNÍ KADET:

Já? Nic. Však bude řež a moje krev již září!

DRUHÝ KADET:

Bum, bum, bum!

DE GUICHE: *(se obrátí)*

Co je to?

DRUHÝ KADET: *(lehce opilý)*

Jen písnička, můj pane!

DE GUICHE:

Tak, písnička, však tvář vám divně plane!

DRUHÝ KADET:

To nebezpečí tuchou!

DE GUICHE: *(volá Carbona de Castel-Jaloux, aby mu dal rozkaz)*

Pane!

Zastaví se, jak jej zhlédne.

U sta hromů!

Vy také záříte!

CARBON: *(rudý a skrývá láhev za zády)*

Já?

DE GUICHE:

Mám dělo, nevím, komu
bych odevzdat je měl,
(Ukazuje za kulisy) je vemte, prosím, tam,
snad v pádu potřeby muž dobře sloužit vám.

TŘETÍ KADET: *(sem tam se kolébaje)*

To vzácná pozornost!

ČTVRTÝ KADET: *(s úsměvem)*

Ach, tisícerý dík!

DE GUICHE:

Jste blázni? *(Suše)* S děly však že nemáte, vím, cvik,
tož pozor, couvne zpět...

TŘETÍ KADET:

Bum!

DE GUICHE: *(přiskočí k němu zuřivě)*

Což všichni se mnou hrají?

ČTVRTÝ KADET:

Ne, děla Gaskoňců, ta nikdy necouvají!

DE GUICHE: *(chytí jej a zatřese jím)*

Však vy jste opilý, a čím?

ČTVRTÝ KADET: *(pyšně)*

Jen vůní prachu!

DE GUICHE: *(pokrčí rameny, jej odstrčí a přistoupí živě k Roxaně)*

Tak jste se rozhodla? Nemáte více strachu?

ROXANA:

Ne!

DE GUICHE:

Jděte!

ROXANA:

Nikoli!

DE GUICHE:

Když vás nezleká řež,
mně pušku podejte!

CARBON:

Jak?

DE GUICHE:

Pak zůstanu též!

CYRANO:

Konečně! Výborně! To zmužilost je přec!

PRVNÍ KADET:

Vzdor límci s krajkami byl byste Gaskoněc?

ROXANA:

Jak?

DE GUICHE:

Ženu nenechám přec v nebezpečí stát!

DRUHÝ KADET: *(k prvnímu)*

Slyš, možno bylo by mu něco k jídlu dát?

Všecky krmě objeví se jako zázrakem.

DE GUICHE: *(jehož oči svítí)*

Aj, vy máte co jíst?

TŘETÍ KADET:

A ze všech kapes hned!

DE GUICHE: *(se opanuje, hrdě)*

A myslíte, že snad bych vaše zbytky jed?

CYRANO: *(jej pozdraví)*

Děláte pokroky!

DE GUICHE: *(hrdě)*

Já s lačným žaludkem
v boj chodím nejraděj...

PRVNÍ KADET:

Je náš!

DE GUICHE:

Já?

DRUHÝ KADET:

Řas to vem!

Začnou tančiti.

CARBON: *(který před chvílí zmizel za násepem, objeví se na jeho vrcholu)*

Já seřadil svůj pluk. Jsou k boji odhodláni!

Ukazuje na řadu pik ježících se nad násep.

DE GUICHE: *(k Roxaně se ukláněje)*

Smím ruku nabídnout vám ku prohlídce, paní?

Ona se doň zavěsí a oba vstupují na násep. Všichni sundávají klobouky a jdou za nimi.

KRISTIAN: *(postoupí k Cyranovi, živě)*

Mluv!

Ve chvíli, kdy se Roxana objevila na náspu, všechny píky sklánějící se k pozdravu zmizely; mužstvo zdraví ji s jásotem, ona děkuje.

KOPINÍCI:

Sláva!

KRISTIAN:

Chtěls mi říct?

CYRANO:

Roxana: kdyby měla...

KRISTIAN:

Co?

CYRANO:

Mluvit o listech...

KRISTIAN:

Vím...

CYRANO:

Tu se nediv zcela.

KRISTIAN:

Proč?

CYRANO:

Všecko řeknu ti... Ach, kde vzít hlavu dnes,
když zřím ji před sebou...

KRISTIAN:

Mluv!

CYRANO:

Dobrá, tedy věz...

Tys psal jí častěji... než myslíš...

KRISTIAN:

Tak?

CYRANO:

Já vzal

ten úkol na sebe a za tebe já psal!

Já neřek slova ti a psal jí. Teď to víš!

KRISTIAN:

Aj!

CYRANO:

Přirozená věc!

KRISTIAN:

Však, jaks to doved, slyš,
jí psáti v době té, co jsme zde obleženi?

CYRANO:

Já pronik Španěly, než zaplál úsvit denní.

KRISTIAN: *(skříží ruce)*

Tak! V týdnu kolikrát já psal? – Snad čtyřikrát?

CYRANO:

Víc!

KRISTIAN:

Denně tedy snad?

CYRANO:

Ba dvakrát denně – rád!

KRISTIAN: *(divoce)*

A to tě zpíjelo? – To věru není všední,
tys smrtí pohrdal?

CYRANO: *(uzří, že Roxana se vrací)*

Mlč, prosím jen, ne před ní!

Ustoupí rychle do svého stanu.

IV. 8

Roxana, Kristian; v pozadí přecházejí kadeti, Carbon a de Guiche dávají rozkazy.

ROXANA: *(běžíc ke Kristianovi)*

A, miláčku můj, teď...

KRISTIAN: *(chopí ji za ruce)*

Teď, duše moje, rci mi,
proč cestou neschůdnou a spády tolikými
skrz šiky darebů a skrz rejtarů tlum
ty za mnou přišla jsi?

ROXANA:

K tvým pouze dopisům!

KRISTIAN:

Tak?

ROXANA:

Hůře pro vás jen, když vy to nechápete,
mne zpily listy ty! Ach, prosím, pomyslete,
co jeden za měsíc jste napsal jich zde v boji
a vždycky krásnějších!

KRISTIAN:

Ty sotva za to stojí!

ROXANA:

Mlč! Ty to nezapřeš! Nemůžeš vědět ani,
od toho večera jen pro tě v zbožňování
jak žiji! Pod oknem jak dojata tvým hlasem,
kdy začla duše tvá mi zářit novým jasem?
A nyní listy tvé, vždy nové zas a zas,
jak slýchala bych vždy ten čarovný tvůj hlas,
tak něžný se mnou byl i zvečera i jitra...
Já přijít musila. Věř, Penelopa chytrá
by sotva zůstala nad tkanivem svým bdělá,
tak slova Ulyssa kdyby jí v duši zněla!
Jen jíti za tebou jak blázen Helena
by v moře uvrhla i vlnu, vřetena!

KRISTIAN:

Však...

ROXANA:

Četla jsem zas a zas! Já při tom omdlévala!
Tvou cítila jsem se a každá stránka malá
byl jeden lupínek, jenž odlét z duše tvojí,
při slovu každičkém v těch listů celém roji
tvá láska upřímná...

KRISTIAN:

Ba, můž-li větší býti!
Roxano, cítíš to?

ROXANA:

Ach, ano, to se cítí!

KRISTIAN:

A proto přišla jsi?...

ROXANA:

Můj miláčku, ty hned,
kdybych teď poklekla, bys v náruč svou mne zved,
tož kleká duše má, ji u svých nohou zhlédneš
při každém kroku svém a víc ji nepozvedneš!
Ach, prosím, odpusť mi, a teď to chvíle pravá,
tě o to prositi, kde smrt nás čeká dravá,
že mohla z počátku jsem v svojí frivolnosti
tě pouze milovat kvůli tvé spanilosti!

KRISTIAN: (*polekán*)

Ach, Roxano...

ROXANA:

Leč pak míň frivolnější, drahý,
jak pták, jenž skáče dřív, by odletěl pak záhy,
pro obé vzplála jsem.

KRISTIAN:

A teď?

ROXANA:

V tom obou boji
sám vyhráls nad sebou, můj předsudek v prach padá,
jen pro tvou duši teď mám, miláčku, tě ráda!

KRISTIAN: (*couvaje*)

Co pravíš, Roxano?

ROXANA:

Bud' šťastný, nebi dík,
jen proto milován být, v co nás šatí mžik,
to srdci lačnému jen mukou musí býti.
Dnes za tvé myšlénky se tvář tvá musí skrýti
a krása, pro kterou dřív byl jsi skvostem mým,
zmizela v myšlénce, zřím líp, ji nevidím!

KRISTIAN:

Ach!

ROXANA:

O svém vítězství ty můžeš pochybovat?

KRISTIAN: (*bolestně*)

Ach!

ROXANA:

Mníš, že do duše se nelze zamilovat?

KRISTIAN:

Já nechci lásky té, ta nebeský je div,
já chci být milován jen prostě jako dřív!

ROXANA:

Jen pro to, čím jsi byl vždy od žen milován
Ó nech se milovat, los lepší teď ti přán!

KRISTIAN:

Dřív lepší bylo to...

ROXANA:

Ach, ty mne nechápeš!
Já miluji teď víc, v mé duši nalezneš
té hloubky, duši tvou, jež nyní chápe zcela,
míň krásný kdybys byl, milovat bych tě chtěla!

KRISTIAN:

Mlč, prosím...

ROXANA:

Ještě víc bych tebe milovala,
tvá krása jediná kdyby i za své vzala...

KRISTIAN:

Tak nemluv!

ROXANA:

Pravda to!

KRISTIAN:

A ošklivcem být dnes?

ROXANA:

Ba stejně, přísahám!

KRISTIAN:

Ach!

ROXANA:

Cítíš v duši ples?

KRISTIAN: *(hlasem stísněným)*

Ach, ano!

ROXANA:

Co je ti?

KRISTIAN: *(měkce ji odstrkuje)*

Nic. Chvilku jen mi přej!

ROXANA:

Však...

KRISTIAN: *(ukazuje na skupinu kadetů v pozadí)*

Ubožákům těm svůj vlídný úsměv přej,
jejž pro mne vzalas jim, vždyť půjdou na smrt hned!

ROXANA: *(dojata)*

Můj drahý miláčku!

Vrátí se ke Gaskoňcům, kteří se kol ní tlačí plni uctivosti.

IV. 9

Kristian, Cyrano, v pozadí Roxana hovoříc s Carbonem a několika kadety.

KRISTIAN: *(zavolá do stanu Cyranova)*

Cyrano!

CYRANO: *(vystoupí v plné zbroji)*

Cos tak zbled?

KRISTIAN:

Mne ráda nemá víc...

CYRANO:

Co díš?

KRISTIAN:

Má ráda tebe!

CYRANO:

Ne!

KRISTIAN:

Duši mou chce jen...

CYRANO:

Ne!

KRISTIAN:

Svědkiem budiž nebe,
že tebe ráda má a ty ji rád máš též!

CYRANO:

Já?

KRISTIAN:

Vím to! Šíleně!

CYRANO:

Ba ještě víc, když chceš!

KRISTIAN:

Proč jí to neřekneš?

CYRANO:

Ne!

KRISTIAN:

Proč?

CYRANO:

Hleď na mou tvář!

KRISTIAN:

To nevadí jí víc...

CYRANO:

To řekla?

KRISTIAN:

Nejsem lhář!

CYRANO:

Ach, že jen řekla to, mně stačí k blaženosti!

Však nechtěj věřit, to vše jsou šílenosti!

Mne těší, myšlénka že ta v ní mohla vzklíčit,

za slovo neber ji, své štěstí nechtěj ničit,

jen važ si krásy své, tou platíš – vždyť je dáma!

KRISTIAN:

To právě zvědět chci.

CYRANO:

Ne!

KRISTIAN:

At' si zvolí sama!

Ty všechno řekneš jí!

CYRANO:

Ta ušetří mi muka!

KRISTIAN:

Má proto štěstí tvé zavraždit moje ruka,
protože krásný jsem? Ó zbytečné to boje!

CYRANO:

A má snad do hrobu vše vložit štěstí tvoje,
protože osud chtěl, bych doved vysloviti,
co nedovedeš ty, co však tvé srdce cítí?

KRISTIAN:

Jdi, pověz všechno jí!

CYRANO:

Co pokoušíš mne stále?

KRISTIAN:

Jsem syt již v srdci svém nositi soka dále!

CYRANO:

Co díš?

KRISTIAN:

Že svazek náš bez svědků uzavřen
můž býti neplatný, když přežít dnešní den.

CYRANO:

Žes tvrdošijný tak?

KRISTIAN:

Chci milován být sám,
neb raděj vůbec ne! Odejdu k náspům tam,
ty zatím promluv s ní, ať rozhodne se již!

CYRANO:

To nejspíš budeš ty!

KRISTIAN:

Roxano!

CYRANO:

Nech to, slyš!

ROXANA: (*přiběhne*)

Copak?

KRISTIAN:

Zde Cyrano chce s vámi promluvit,
o vážnou jde tu věc...

Odejde. Roxana postoupí živě k Cyranovi.

IV. 10

Roxana, Cyrano, Le Bret, Carbon de Castel-Jaloux, kadeti, Ragueneau, de Guiche atd.

ROXANA:

O vážnou?

CYRANO: (*zdrčen*)

Kam se řítí?

(*K Roxaně*) Nic – znáte přece jej – vše umí zveličovat, co za řeč nestojí...

ROXANA: (*živě*)

Moh snad by pochybovat
o tom, co řekla jsem! – Ba pochyboval vážně!

CYRANO: *(vezme ji za ruku)*

A děla pravdu jste? O to vás prosím snažně.

ROXANA:

Že milovala bych...

Váhá.

CYRANO: *(se smutným úsměvem)*

Přede mnou zdráháte se
to slovo vyslovit... Má povaha je snese!
I ošklivého, že?

ROXANA:

I ošklivého!

Za válem výstřely.

Střílí!

CYRANO: *(vroucně)*

Mrzáka, šeredu?

ROXANA:

Ne, to mne nemýlí!

CYRANO:

Směšného?

ROXANA:

Nemožno ve lásce směšným býti!

CYRANO:

A byl by milován?

ROXANA:

Tím víc hrud' pro něj cítí!

CYRANO: *(ztrácí rozvahu, k sobě)*

Co slyším? Bože můj, snad štěstí mé kol spěje!

(K Roxaně) Roxano – slyšte – já...

LE BRET: *(vstoupí rychle a volá polohlasem)*

Cyrano!

CYRANO: *(se obrátí)*

Co se děje?

LE BRET: *(pošeptá mu něco do ucha)*

Pst!

CYRANO:

Běda!

Vykřikne a pustí ruku Roxany.

ROXANA:

Co jest vám?

CYRANO: *(k sobě zdrcen)*

Jest po všem v této chvíli!

Nové výstřely.

ROXANA:

Jak? Co jen sběhlo se? Můj Bože, znovu střílí!

Vrátí se na násypy a dívá se dolů.

CYRANO:

Je po všem. – Říci víc, ni záblesk naděje!

ROXANA: *(chce postoupit)*

Co jen se stalo?

CYRANO: *(živě ji zadržuje)*

Nic!

Vystoupí kadeti nesouce něco, co ukrývají před Roxanou.

ROXANA:

Ti muži?

CYRANO: *(ji vzdaluje)*

Nechte je!

ROXANA:

Co chtěl jste říci dřív?

CYRANO:

Já? Říci? Nic, Madame,
co za řeč stálo by – nic, já to přísahám!
(Slavnostně) Že Kristianův duch...
(Zmužile s děsem) než nás všech větší byl!

ROXANA:

Že byl? *(Vzkřikne)* Ha! – Bože můj!

Řítí se vpřed a odstraní všechny kolem.

CYRANO:

Je po všem. Nemám sil!

ROXANA: *(uzří Kristiana ležícího v plášti)*

Ach, Kristiane můj!

LE BRET: *(k Cyranovi)*

Nepřátel první rána!

Roxana vrhne se na tělo Kristianovo. Nové výstřely. Ruch a třesk zbraní. Bubny.

CARBON: *(s mečem v pěsti)*

To útok! Muškety! Buď odpověď jim dána!

Odejde na druhou stranu valu, kadeti za ním.

ROXANA:

Ach, Kristiane můj!

CARBON: *(za náspem)*

Jen rychle v pochod spějte!

ROXANA:

Ach, Kristiane můj!

CARBON:

Teď v řady! Nabíjejte!

Ragueneau přiběhne a nese v přílbě vodu.

KRISTIAN: *(mroucím hlasem)*

Roxano!

CYRANO: *(rychle a tiše do ucha Kristianovi, mezitím co Roxana v chvatu ponoří do vody kus šatu, jež si s nader vytrhla, jako obvazec)*

Vše jsem řekl. Jen tebou v tobě žije!

Kristian zavře oči.

ROXANA: *(schýlena nad Kristianem)*

Co pravíš?

CARBON:

Pušky výš!

ROXANA: *(k Cyranovi)*

Zda srdce jeho bije?

CARBON:

Náboje do zubů!

ROXANA:

Se smrtí zápasící
již chladne v dlani mé!

CARBON:

A nyní pušky k líci!

ROXANA:

Na prsou psaní má...

Čte.

Je pro mne!

CYRANO: *(k sobě)*

Moje!

CARBON:

Palte!

Výstřely, výkřiky, hlomoz bitvy.

CYRANO: *(chce vyprostiti ze své ruku Roxany, již ona klečíc drží)*

Jest v proudu bitva již! Teď, Roxano, se vzdalte!

ROXANA: *(zadržujíc ho)*

Ó prosím, vyčkejte ty krátké vteřiny!

Je mrtev! Jaký byl, vy víte jediný!

Pláče tiše.

To člověk zázračný!

CYRANO: *(vztyčen s odkrytou hlavou)*

Byl!

ROXANA:

Básník nadšený!

CYRANO:

Byl!

ROXANA:

A úctyhodný muž, duch velký, vznešený!

CYRANO:

Byl!

ROXANA:

Srdce hluboké, jenž co chtěl, ze všech sil,
svou duší andělskou též vykonal vždy!

CYRANO: *(pevně)*

Byl!

ROXANA: *(vrhne se na tělo Kristianovo)*

A nyní mrtev jest!

CYRANO: *(stranou, tasí)*

Mně teď jen umřít zbývá,
co bez vědomí zaň ji pro mne hoře zryvá!

Trouby v dálce.

DE GUICHE: *(objeví se na náspech, bez přilby, raněn do čela, hřmícím hlasem)*

To signál slíbený! To polnic jek je známý!

Naši se vracejí se svými zásobami!

Zadržte v útoku!

ROXANA:

Krev na jeho zde psaní!

A slzy!

HLAS: *(za scénou křičí)*

Vzdejte se!

KADETI:

Ne!

RAGUENEAU: *(vylezl na kozlík svého vozu a pozoruje bitvu za náspem)*

Řež roste bez ustání!

CYRANO: *(k de Guicheovi, jemu ukazuje Roxanu)*

Ji vemte v ochranu!

ROXANA: *(líbá dopis, mroucím hlasem)*

Ach, krev a jeho slzy!

RAGUENEAU: *(skočí z vozu a běží k ní)*

Ach, ona omdlévá!

DE GUICHE: *(na náspu ke kadetům vztekle)*

Vy zvítězíte brzy,
jen dobře držte se!

HLAS: *(za scénou)*

Již vzdejte se!

KADETI:

Ne! Ne!

CYRANO: *(k de Guichovi)*

Vy, pane, dokázal jste srdce statečné!

Ukazuje na Roxanu.

Teď zachraňte jen ji!

DE GUICHE: *(běží k Roxaně a unáší ji v svých pažích)*

Rád chci se přičiníti.
Však získáte-li čas, my můžem zvítěziti!

CYRANO:

Dík!

Křičí na Roxanu, již Ragueneau a de Guiche odnášejí.

Sbohem, Roxano!

Vřava. Křik. Kadeti ranění se objevují a padají mrtví na scéně. Cyrano spěchaje do boje jest zastaven Carbonem de Castel-Jaloux zbroceným krví.

CARBON:

Couváme! Rány dvě jsem dostal partizánou!

CYRANO: *(ke Gaskoňcům)*

Jen k předu, Gaskoňci!

Ke Carbonovi, jež podporuje:

Teď zoufalství jen stranou!

Dva mrtvé pomstit jdu: štěstí a přítele!

Sestoupí, Cyrano vztyčí kopí, na němž jest připevněn šátek Roxany.

Krajková zástavo, teď vlaj nám vesele!

Zatkne prapor do valů a křičí na kadety:

Jen do nich! Zdrťte je! *(K dudákovi)* Ty spust' své dudy!

Dudák hraje. Ranění se zvedají. Kadeti běží přes násep a kupí se kol Cyrana a praporu. Vůz je pln mužstva, trčí pln zbraní podoben redutě.

PRVNÍ KADET: *(couvaje objeví se na vrcholu náspe, bojuje a křičí)*

Již násep zlézají! – Tu, tam jich plno všudy!

Klesne mrtvý.

CYRANO:

Jen palte!

Násep je plný na chvíli seřaděných nepřátel. Velké prapory císařských vlají.

Palte dál!

Hromadný výstřel.

Však my je pozdravíme!

Hromadný výstřel z druhé strany, kadeti mrtví padají na všech stranách.

ŠPANĚLSKÝ DŮSTOJNÍK: *(sundávaje klobouk)*

Kdo je ten čacký lid, jenž vstříc jde smrti přímé?

CYRANO: *(recituje vztyčen v dešti kulí)*

To gaskoňští kadeti jsou!

Castel-Jaloux jich kapitán...

to rváči, hráči jsou a lhou.

Doráží na nepřítele sledován zbytkem ostatních.

To gaskoňští kadeti jsou...

Další se ztratí v hluku řeže. – Opona padá.

PÁTÉ JEDNÁNÍ

Cyranovy noviny

Scéna: Patnáct roků později, r. 1655. Park kláštera sester řádu Křížového v Paříži.

Nádherné stíny. Nalevo dům s velkým schodištěm a několika dveřmi. Veliký strom v středu scény, sám v oválovém malém prostranství. Napravo v první kulise mezi vysokými keři kruhová kamenná lavice.

Celé pozadí jeviště jest křížováno velkou alejí starých kaštanů, končících napravo ve čtvrté kulise, a ústí portálem kaple mezi stromy vyčnívajícím. Dvojí záclonou stromů aleje jest viděti řady trávníků, jiné aleje, křoviny, hlubinu parku a oblohu. Malá postranní branka kaple vede do kolonády otočené červenající se révou, která se ztrácí napravo v první kulise za křovinami zimostrázu.

Jest podzimek. Na čerstvých trávnicích leží spousta rudého spadlého listí. Zimostráz a jívky, které zůstaly zelené, tvoří v tom tmavé skvrny. Spousta žlutých listů pod každým stromem. Listí pokrývá celou scénu, chrastí pod nohama v alejích, pokrývá do půli schodiště i lavice.

*Mezi lavicí napravo a stromem velký rám vyšívací, před ním malá židle tam postavena.
Košičky plné vláken a klubiček, vyšívání započato.*

*Při zvednutí opony sestry se parkem procházejí; několik jich sedí na lavici kolem nejstarší
jeptišky. Listí padá.*

V. 1

Matka Markéta, sestra Marta, sestra Klára, jiné sestry.

SESTRA MARTA: *(k matce Markétě)*

Dvakrát před zrcadlem dnes sestra Klára stála,
jak padne čepeček jí.

MATKA MARKÉTA: *(k sestře Kláře)*

Na to není chvála!

SESTRA KLÁRA:

A sestra Marta dnes dvě z dortu vzala slívy,
já sama zřela to...

MATKA MARKÉTA: *(k sestře Martě)*

Nezpůsob praošklivý!

SESTRA KLÁRA:

Jen pohled jediný!

SESTRA MARTA:

Jen slívu!

MATKA MARKÉTA:

Co se dovím,
to ještě v podvečer dnes Cyranovi povím.

SESTRA KLÁRA: *(polekána)*

Ne, on by škádlil nás!

SESTRA MARTA:

Že kokety jsme pravé.

SESTRA KLÁRA:

A velké mlsalky!

MATKA MARKÉTA: *(s úsměvem)*

A duše přelaskavé!

SESTRA KLÁRA:

Je, matko Markéto, to pravdou, deset roků,
že večer v sobotu sem řídí směr svých kroků?

MATKA MARKÉTA:

Ba víc než deset let, to čtrnáct bude již,
co jeho sestřenka, běd vdovských nesouc tíž,
šlář černý vmíchala v závojů našich běl,
jak velký černý pták v dav bílých přiletěl.

SESTRA MARTA:

Co sama v smutku svém se tají v stín své cely,
on, dobrý Cyrano, ji pouze rozveselí.

VŠECKY SESTRY:

On je tak komický! – Jak podivné má spády!
On škádlí vždycky nás! – Ó, jak jej máme rády!
Andělské paštiky mu za to pečem v dík!

SESTRA MARTA:

Však není, bojím se, as dobrý katolík!

SESTRA KLÁRA:

My obrátíme jej!

SESTRY:

Ba, ovšem!

MATKA MARKÉTA:

Nechci tomu,
on by pak přestat moh sem chodit jako domů.

SESTRA MARTA:

Však Bůh!...

MATKA MARKÉTA:

Jej lépe zná.

SESTRA MARTA:

Vždy hrdý jeho hlas
mi praví: „Sestřičko, já nepostil se zas
a včera pátek byl...“

MATKA MARKÉTA:

To říká? Naposled
dva dlouhé, celé dny mám pochybnost, že jed.

SESTRA MARTA:

Proč, matko?

MATKA MARKÉTA:

Chudý jest!

SESTRA MARTA:

Kdo děl to?

MATKA MARKÉTA:

Kamarád,
Le Bret...

SESTRA MARTA:

A přispěl mu?

MATKA MARKÉTA:

Pohněval by se snad.

V aleji v pozadí objeví se Roxana v černém šatu s čepičkem vdov a v dlouhém závoji, de Guiche nádherný, ale stárnoucí kráčí vedle ní, jdou pomalu. Matka Markéta vstane.

MATKA MARKÉTA:

Jde paní Madeleina procházkou v stínu stromů
a návštěvu má dnes. Čas vrátit se již domů.

SESTRA MARTA: *(šeptem k sestře Kláře)*

To maršál de Grammont?

SESTRA KLÁRA: *(dívá se)*

Mně zdá se, on to jest!

SESTRA MARTA:

Již nebyl návštěvou zde nejmíň neděl šest.

SESTRY:

Jak sešel! – Války! Dvůr!

SESTRA KLÁRA:

A světských péčí jarmo!

Odejdou. De Guiche a Roxana tiše sestupují a zastaví se u rámu s vyšíváním. Pauza.

V. 2

Roxana, de Guiche, nyní vévoda z Grammontu, později Le Bret a Ragueneau.

VÉVODA:

Tak vskutku uvádá zde vaše krása darmo
v tom smutku?

ROXANA:

Stále tak...

VÉVODA:

A věrna?

ROXANA:

Slibům svým.

VÉVODA:

Mně odpustila jste?

ROXANA:

Vždyť zříte, že tu dlím!

Nová pauza.

VÉVODA:

Však byl to člověk též!

ROXANA:

Jej bylo třeba znát!

VÉVODA:

Že znát? Ach, znal jsem jej třeba až příliš snad...

List jeho poslední na vašem srdci posud?

ROXANA:

Jak sladký škapulíř, jež věnem dal mi osud!

VÉVODA:

I mrtvý milován?

ROXANA:

Mně často zdá se v bolu,
že polomrtvý jen, že srdce žijí spolu,
že láska kolem nás vlá živá, rajský host!

VÉVODA: *(po chvíli mlčení)*

Cyrano chodí sem?

ROXANA:

Ach ano, často dost!

Mně starý tento druh náhradou světa všeho,
nosí mi noviny – zde právě křeslo jeho,
kde dlíte pod stromem. Když pěkně, očekávám
jej s prací, hodiny když zní již, pozor dávám,
při ráně poslední skráň ani nenazvednu,
hůl jeho na schodech již slyším, k němu sednu,
on dobírá si vždy mé věčné vyšívání,
pak týdne kroniku mi sdělí bez váhání.

Le Bret se objeví na schodišti.

Však hleďte, tam Le Bret!

Le Bret sestupuje.

Ó rcete, milý, nám,
jak má se Cyrano?

LE BRET:

Zle!

VÉVODA:

Jak?

ROXANA:

Ó já vás znám,
že přeháníte vždy!

LE BRET:

Však tenkrát lháno není,
jej stihla chudoba a bída opuštění!
Nepřátel nových se vždy šiky otočí,
neb na ně falešné on verši útočí,
na šlechtu falešnou, pokrytce, na svatoušky,
na všechny... nastali proň dnové těžké zkoušky.

ROXANA:

Leč všecky posavad meč jeho mravům učí,
že všecky zastraší...

VÉVODA: (*potřásaje hlavou*)

Kdo za to dlouho ručí?

ROXANA:

Co zloba, útok mu? Mám horší o něj strach,
až přijde samota, hlad, krutá zima v mhách
až krokem vlčím se do jeho jizby vplíží,
ti vrazi nejhorší jej zničí bez obtíží.
Ó přesku denně již svůj široký pás stiská,
a jako stará sloň nos jeho mdle se blýská
a pouze šerkové má černé šaty iedny.

VÉVODA:

A nač jej litovat – tak není přece bědný –
a kam to přived jen?

LE BRET: (*s trpkým úsměvem*)

Ach, pane maršálku!

VÉVODA:

Žil bez všech závazků, pěstil jen zahálku
v svých volný myšlénkách a skutcích – co chce víc?

LE BRET: (*táž hra*)

Ó pane vévodo!

VÉVODA: (*zvysoka*)

Vím, já mám vše, on nic!

Však přes všecko bych rád mu stiskl ruku hned!

Pozdraví Roxanu.

Tak sbohem!

ROXANA:

S vámi jdu!

Vévoda pozdraví Le Breta a zamíří s Roxanou ke schodišti.

VÉVODA: (*zastaví se, co ona vystupuje na schody*)

Musím mu závidět!

Necht' třeba můžem říc, nám povedlo se žítí
a necht' jsme bez viny – ví Bůh! – přec srdce cítí,
jak zvolna mizí vše – člověk se zhnusí sobě,
byť neměl výčitek sta malých štírů v zlobě,
jej hlodá, vadí cos tu únavou, tam záští
jsouc časem závažím i na vévodském plášti.
Po stupních velikosti co stoupáte tak stále,
šum uschlých iluzí za vámi v patách dále
zní marnou žalobou a kolem vás se splítá,
jak smutkový šat váš vír svadlých listů smítá.

ROXANA:

Jak snivým jste se stal!

VÉVODA:

Ba ano!

Na odchodu se obrátí a dí prudce.

Pane Brete!

(*K Roxaně*) Vy dovolíte mi? Jen slovo!

ROXANA:

Kolik chcete!

VÉVODA: (*jde k Le Bretovi a dí mu polohlasem*)

Je pravda, příteli, ve otevřeném boji
váš druh je bezpečný, však mnohá léč se strojí,

neb nenáviděn jest, u dvora včera v hře
kdos děl „Ať Cyrano náhodou neumře!“

LE BRET:

Aj?

VÉVODA:

Ovšem náhodou se tak již mnohé stalo,
ať opatrný jest, ať vychází ven málo.

LE BRET: *(vztáhne ruku k nebi)*

Dík, výstrahu mu dám – však nevím...

ROXANA: *(stojí na schodišti, jedna ze sester k ní rychle postoupí)*

Co se děje?

SESTRA:

To jest pan Ragueneau, s paní si mluvit přeje.

ROXANA:

Ať vstoupí!

K vévodovi a Le Bretovi.

To bude zas nářků! Ubožák!
Nejdříve básník byl, když nešlo to, tu pak
byl zpěvák...

LE BRET:

Lazebník!

ROXANA:

A herec!

LE BRET:

Virtuos!

ROXANA:

A pedel!

LE BRET:

Parukář!

ROXANA:

Sám Bůh ví ještě cos
on vymyslí si dnes...

RAGUENEAU: (*prudce vstoupí*)

Ach, paní!

Uzří Le Breta.

Pane drahý!

ROXANA:

Jen jemu rcete vše, já navrátím se záhy,
jen postěžujte si...

RAGUENEAU:

Však, paní!...

Roxana dále jej neposlouchá a odejde s vévodou. Ragueneau sestoupí k Le Bretovi.

V. 3

Le Bret, Ragueneau.

RAGUENEAU:

Líp je vskutku,
když vás tu nalézám, jí uspořiti smutku!
Před chvílí Cyrana jsem viděl. Dvacet kroků
jak z domu vycházel, než zmizel mému oku
za rohem ulice, já chtěl se přidat k němu.
I běžím, bych jej stih, tu náhle z římsy lemu
u okna, pod kterým jít musil – těžko říci,

zda náhody hra v tom, kým lokaj na ulici
kus dřeva upustil...

LE BRET:

 Ti podlí bídáci!
Ubohý Cyrano!

RAGUENEAU:

Jdu blíž, zřím, krvácí...

LE BRET:

To hrozné!

RAGUENEAU:

 Přítel náš, v tom ku zemi kles právě,
tu s děsem uzřím, že má velkou díru v hlavě.

LE BRET:

Je mrtev?

RAGUENEAU:

 Nikoli! Já sám jej odnes domů. –
Ach, jeho jizbu zřít bych nepřál pranikomu!

LE BRET:

A trpí?

RAGUENEAU:

Nikoli, o sobě neví ani.

LE BRET:

Co lékař?

RAGUENEAU:

Jednoho přec jalo slitování.

LE BRET:

Můj drahý Cyrano! Nemožno to vše říci
nejednou Roxaně... A lékař?

RAGUENEAU:

O zimnici

cos děl a horečce, o mozku zapálení...
Ach, kdybyste jej zřel! Ó běžte bez prodlení!
Na hlavě obvazek... v tom brlohu jest sám,
a kdyby vstáti chtěl, moh umřít by nám!

LE BRET: *(táhne jej napravo)*

Zde kratší cesta jest! Jdem kaplí!

ROXANA: *(objeví se na schodišti a vidouc Le Breta odcházeti kolonádou vedoucí k brance u kaple, volá za ním)*

Příteli!

Le Bret a Ragueneau bez odpovědi odejdou.

Co to? Já volám jej... již oba zmizeli,
co dobrák Ragueneau mu napovídal asi!

Sestoupí se schodiště.

V. 4

Roxana sama, pak dvě sestry za chvíli.

ROXANA:

Dni v záři poslední, ach, jak jsou plny krásy!
Můj smutek úsměv má. Čím uráží ho máj,
zas jeseň skolébá jej v mírnou tklivou báj.

Sedne k rámu. Dvě sestry vystoupí z domu a přinesou velké křeslo a postaví je pod stromy.

Ach fauteuil klasický, kam vždycky usedává
můj přítel...

SESTRA MARTA:

Hovorný to naší šperk a sláva!

ROXANA:

Dík, sestro!

Sestry odejdou.

Přijde již!

Usadí se těž. Bije hodiny.

Teď právě jeho čas!

Můj rám! – Již odbily... Co to? Mne jímá žas!

Dnes poprv zpozdil se... Kde náprstek jen mám?

Ach, sestra klíčnice již hubuje ho tam

pro malé zpoždění. *(Pauza)* Již musí tady být!

Hle, opět uvadlý sem žlutý lupen slít!

Odstrčí prstem list, který spadl jí na rám.

Co mohlo zdržet jej? – Kde nůžky mám? Ve vaku
příručním budou as...

SESTRA: *(objeví se na schodišti)*

Cyrano z Bergeracu!

V. 5

Roxana, Cyrano, za chvíli sestra Marta.

ROXANA: *(ani se neodvrátí)*

Což neřekla jsem to?

Vyšívá; Cyrano, velmi bledý, klobouk hluboko do čela vražený vystoupí. Sestra, která jej uvedla, odejde, on sestupuje po schodech s patrnou námahou, jen aby se udržel zpřímen opíraje se o hůl. Roxana pracuje u rámu.

Zde příliš bledý květ,
čím zesíliti jej?

K Cyranovi s přátelským pokáráním:

Za dlouhých čtrnáct let
jste poprv zpozdil se!

CYRANO: *(který došel ke křeslu a usednul tam, hlasem veselým, který kontrastuje s jeho vzezřením)*

Ba ano, k zbláznění,
já vzteky zuřil již pro toto zpoždění.

ROXANA:

A kým jste zdržen byl?

CYRANO:

Návštěvou dotěravou.

ROXANA: *(roztržitě pracujíc)*

A jistě mrzutou?

CYRANO:

Nepřišla v chvíli pravou.

ROXANA:

Vy jste ji nepřijal?

CYRANO:

Až tam má ochota
by nikdy nedošla. Já děl, dnes sobota,
den, kdy se ubírám kams na návštěvu, čas
je právě, libo-li, v hodině přijd'te zas!

ROXANA: *(lehce)*

Což čekat bude-li, by přišla opět k vám?
Však před večerem dnes vás odsud nenechám!

CYRANO:

Snad budu museti se odebrati dřív.

Zavře oči a umlkne na chvíli. Sestra Marta projde parkem od kaple ke schodišti, Roxana Ji zpozoruje a lehce na ni hlavou kývne.

ROXANA:

Že sestru Martu dnes neškádlíte, je div.

CYRANO: *(živě otevra oči)*

Ba!

S velkým hlasem komickým:

Sestro Marto, sem!

Sestra plaše se přiblíží.

Se zrakem k zemi dolů
tak stále? Cha, cha, cha!

SESTRA MARTA: *(zvedne oči s úsměvem)*

Nu?

Uzří jeho tvář a učiní posunek ustrnutí.

Bože!

CYRANO: *(tiše ukazuje na Roxanu)*

Pst! *(Nahlas)* My spolu
si promluvíme dnes. *(Fanfarónsky)* Nuž pozor, co vám dím,
zas včera jak vždy jsem se nepostil.

SESTRA MARTA:

To vím!
(K sobě) Tak bledý proto jest!
(Rychle a tiše) Do refektáře, chcete,
si za mnou sejítí, tam bujón vypijete...

CYRANO:

Rád, tuze rád...

SESTRA MARTA:

Jak dnes jste moudřejším, ba mnoho.

ROXANA: *(která je slyší šeptati)*

Jej obracíte snad?

SESTRA MARTA:

Již nechala jsem toho.

CYRANO:

Ba pravda! Vždycky tak posvátně, vážně žvavá
mi nekážete dnes? To událost je pravá!

S žertovnou zuřivostí:

U ďábla! Stejně vás dnes v úžas musím svést,
nu, já vám dovolím...

Dělá, jako by hledal vhodný žert, a již našel jej:

To pro vás nové jest!

Dnes... za mne podvečer se v kapli pomodlití.

ROXANA:

No! To byl divný žert!

CYRANO: *(směje se)*

Však jaký úžas nítí!

SESTRA MARTA: *(jemně)*

Já nečekala jsem na vaše dovolení.

Odejde.

CYRANO: *(nakloní se k Roxaně schýlené nad rámem)*

Zda dočkám, výšivko, se tvého ukončení!

ROXANA:

Ten žert jsem čekala.

V té chvíli vánek strásá svadlé listí.

CYRANO:

Co listí náhle sváto.

ROXANA: *(zvedne hlavu a dívá se daleko do aleje)*

Jak jemnou barvu má, benátské plavé zlato!

Jak padá, pohleďte!

CYRANO:

Tichými ručejemi
do krátké cesty té od haluze až k zemi,
co vdechnout dovede poslední krásy svojí!
Že shnije pod stromem, nechť mu to hrůzu strojí,
přec o to pečuje, by s grácií a zticha,
spíš sletělo jak pták a vůni při tom dýchá!

ROXANA:

Vy zádumčivý dnes?

CYRANO: *(sebere se)*

Roxano, za mák ani!

ROXANA:

Tak listí z platanů již nechte, ať se sklání,
a vypravujte mi, co nového se stalo.
Chci svoje noviny!

CYRANO: *(bledší a bledší v zápasu s bolestí)*

Ne, není toho málo!
Tak začnem v sobotu: Dne toho Milost král
při stole osmkrát hroznový nákyb bral;
pak dostal horečku, dvě rány lancetou
ji odsoudily hned jak zradu prokletou,

puls načež vznešený ztich jak by umdlelý.
U královny byl bál na to hned v neděli,
tam svíček sedm set a šedesát pět v sále...
Don Juan d'Austria poražen nenadále...
Pak čarodějnic pár mezitím upálili,
a paní d'Athis pes, vy znáte jej, ten bílý,
měl zácpu, klystér že mu musil pomáhati.

ROXANA:

S tím, milý příteli, moh byste pokoj dáti!

CYRANO:

Nic, prosím, v pondělí. – Však za to druhý den
od Lygdamíry byl milenec propuštěn.

ROXANA:

Ó!

CYRANO: *(jehož obličej se víc a více mění)*

Na to dvůr v úterý ve Fontainebleau byl,
a potom ve středu – ne, já se omýlil,
ku Fieskovi děl de Montglat, zdali zvěděl,
že chce být Mancini královnou – odpověděl
mu v pátek, že prý chce! – A sobota je dnes...

Zavře oči, jeho hlava sklesne; ticho.

ROXANA: *(udivená, že více nehovoří, se obrátí, spatří jej a zvedne se polekaná)*

Co stalo se mu jen? Ó Bože, v mdlobu kles!

Jde k němu.

Cyrano, slyšte přec!

CYRANO: *(otevře opět oči, hlasem nejistým)*

Co?

Uzří Roxanu nad sebe nachýlenou a prudce upevnív si klobouk na hlavě, couvne poděšen s křeslem.

Jak jste polekána,
a přec to není nic!

ROXANA:

Snad přece...

CYRANO:

Stará rána
od Arrasu – vy o ní již víte – někdy zase...

ROXANA:

Ubohý příteli!

CYRANO:

To přejde v krátkém čase,
ba přešlo.

Usmívá se namáhavě.

ROXANA: *(stojí vedle něho)*

Pravda to. Má každý rány z boje,
zde živa posavad krvácí rána moje!

Položí si ruku na ňadra.

Pod listem žloutnoucím se vždycky čerstvá nítí,
na němž lze posavad krev se slzami zřítí!

Začíná se smrákati.

CYRANO:

Ba, slíbila jste mi, že necháte mi číst
kdys pozděj...

ROXANA:

Chtěl byste – chtěl Kristianův list?

CYRANO:

O to bych prosil dnes...

ROXANA: (*sejme škapulíř s krku*)

Zde!

CYRANO:

Otevřít jej smím?

ROXANA:

Otevřete, čtěte jej!

Usedne k rámu, složí jej a pořádá vlnu.

CYRANO: (*čte*)

„Roxano, umru, vím...“

ROXANA: (*stane udivena*)

Víc nahlas!...

CYRANO: (*čte*)

„Večer dnes, o duše duše mojí,
pln lásky, která se víc slovy neukojí,
já umru, nikdy víc mé blahem zpité oči,
jimž kvasem bylo to, se po tvých neotočí“...

ROXANA:

Jak čtete tento list!

Noc se sklání pomalu.

CYRANO: (*pokračuje*)

„A nezlíbají víc váš každý pohyb milý.

Z těch vroucích pohledů vám jeden v této chvíli

vám známý posílám, by dotk se vašich skrání,
ba chtěl bych křičeti! – Ó ženo má, ó paní!“

ROXANA:

Jak čtete tento list!

CYRANO:

„Ba křičím...“

ROXANA:

Hlas váš váhá...

CYRANO:

„Ach ty můj poklade! Má jediná, má drahá!“

ROXANA:

Ten hlas!

CYRANO:

„Již s Bohem bud’!“

ROXANA:

Ten hlas!

CYRANO:

„Má láska celá!“

ROXANA:

Ten hlas, již vzpomínám, jsem kdys již uslyšela!

Přiblíží se tiše, aniž by toho Cyrano zpozoroval, za křeslo, skloní se bez ruchu a dívá se do listu. – Tma roste.

CYRANO:

„Já s tebou budu vždy, já budu vždy tvým stínem,
já budu věčně tvým, ba i tam v světě jiném,
jenž miloval tě vždy! Ty budeš věčně má!“

ROXANA: *(položí mu ruku na rameno)*

A kterak můžete to čísti? Kol je tma!

On se zachvěje, obrátí, vidí ji vedle sebe, udělá posunek úžasu, skloní hlavu. Dlouhé mlčení.

Ona v stínu úplném dí zvolna s rukama sepjatýma.

Po celých čtrnáct let jste úlohu tu hrál
starého přítele, jenž přišel, by se smál!...

CYRANO:

Roxano!

ROXANA:

Byl jste to!

CYRANO:

Ne!

ROXANA:

Jak děl jméno moje,
já měla uhádnout!

CYRANO:

Ne, to jsou marné boje!

ROXANA:

Že byl jste to vy přec!

CYRANO:

Přísahám!

ROXANA:

Já mohla tušiti ten šlechetný váš klam!

CYRANO:

Ne!

ROXANA:

Každé slovo to, tak šílené a blahé!

CYRANO:

Ne!

ROXANA:

Hlas váš, byl jste to v té krásné noci vlahé!

CYRANO:

Přisahám, nebyl jsem!

ROXANA:

Však duše vaše byla!

CYRANO:

Ne, já vás neměl rád! Vy jste se omýlila.

ROXANA:

Ba měl!

CYRANO:

Ó nikoli, ten druhý rád vás měl!

ROXANA:

Ne, vy jste měl mne rád!

CYRANO:

Ne!

ROXANA:

Šeptem jste to děl!

CYRANO:

Ne, drahá lásko má, ne, já vás neměl rád!

ROXANA:

Ach, věci mrtvé již – teď živé! Zapírat
co plátno, čtrnáct let jste doved mlčeti.
Čím on byl v listu tom? Nic, jeho pečeti
zde vaše slzy jsou...

CYRANO: *(podává jí list)*

Však jeho je zde krev!

ROXANA:

Proč mlčet čtrnáct let, proč, to mi nyní zjev,
dnes mlčení to rvát?

CYRANO:

Proč?

Le Bret a Ragueneau vběhnou polekáni.

V. 6

Předešlí, Le Bret, Ragueneau.

LE BRET:

Jaká šílenost!

Já věděl, on jest zde!

CYRANO: *(vztyčí se usmívaje)*

Jak v sobotu vždy host!

LE BRET:

Že vstal, tím zabil se...

ROXANA:

Ó teď vás chápu oba,
ta slabost před chvílí a nyní tato mdloba...

CYRANO:

To pravda, noviny své musím ukončit...
A večer v sobotu, než k večeři moh jít,
pán z Bergeracu byl úkladně usmrcen...

Odkryje klobouk, hlava jeho jest obvázaná.

ROXANA:

Co praví? – Cyrano! Do hlavy udeřen?...
A kdo to učinil? Proč?

CYRANO:

„Padnout v boje vzteku,
hrot meče v srdci nést a podlehnouti reku.“
Ó já to kdysi děl. – Však osud jen se šklebí...
Jsem zabit v záloze, zezadu raněn v lebi
neznámým lokajem a k tomu polenem.
Tak všechno na světě i smrt svou zkazil jsem!

RAGUENEAU:

Ach, drahý pane můj!

CYRANO:

Jen neplač tak z vší síly.

Podává mu ruku.

Čím nyní jsi se stal, mi pověz, bratře milý!

RAGUENEAU: *(v slzách)*

Já svíčky utírám v divadle Molièra.

CYRANO:

Tak?

RAGUENEAU:

Však jej opustím, jsem dopálen, neb včera,
když hráli Scapina, já jednu scénu viděl,
již celou ukrad vám!

LE BRET:

Při tom se nezastyděl!

RAGUENEAU:

Co dělal u čerta?

LE BRET:

Tu slavnou scénu vzal.

CYRANO:

Již mlčte, přátelé, on dobře udělal!
(*K Ragueneauovi*) Však efekt dělala?

RAGUENEAU: (*štkaje*)

To bylo, pane, smíchu!

CYRANO:

Můj život: suflovat a zapomněn být v tichu!
(*K Roxaně*) Zda víte, Kristian když v onen večer ztmělý
stál pod balkónem? Nu, život můj v tom celý!
Co dole halíval mne hluboký stín tmavý,
hrou jiní stoupali si pro polibek slávy!
To spravedlivé jen, můj hrob to potvrdil:
Molière velduch jest, Kristian krásný byl!

V té chvíli zazní zvon klášterní, je viděti jeptišky v aleji, kráčejíci do kaple k večerní pobožnosti.

Roxana se zvedne, chtějí volati.

CYRANO:

Ať jdou se modliti, když vybízí je zvon!

ROXANA:

Sem, sestro!

CYRANO:

Nechte je! Nač volat je? To skon,
než půjdou z kaple zpět, mne nebude zde víc –
Mně chyběl souzvuk jen – bez něho vše jest nic!

Jeptišky vstoupily do kaple, je slyšet varhany.

ROXANA:

Já miluji tě! Žij!

CYRANO:

Ne! To jen ve pohádce
se řekne princovi a hned ucítí sladce,
jak jeho ohyzdnost při slunečním tom slovu
vráz mizí. – U mne ne, já ohyzdný jsem znovu.

ROXANA:

Ó já tě zabila!

CYRANO:

Ne! Toho opak pravý!
Já ženy nepoznal, ni matky pohled smavý,
že byl jsem ošklivý. Já sestry neměl ani,
a pozděj u žen jsem se bál vždy vysmívání.
Však ve vás přítelku jsem našel, v žití mém
se vámi aspoň mih ženského šatu lem.

LE BRET: *(ukazuje mu na lunu, která právě vychází mezi větvemi)*

Tvá druhá přítelka!

CYRANO: *(usmívá se na lunu)*

Já vidím!

ROXANA:

Kam se kácím,
co milovala jsem, to nyní dvakrát ztrácím!

CYRANO:

Le Brete, ještě dnes chci luny opál zlézat,
a není potřebí již strojů vynalézat.

ROXANA:

Co díte?

CYRANO:

Ano, tam jen uzdravím se zase,
tam najdu jediný ráj snů svých v celé kráse,
tam s duší spřízněnou se mnohou sejdu dnes,
tam Galilei dlí a tam jest Sokrates!

LE BRET: *(vybuchne)*

To hloupé! Nikoli, to nesmí, nesmí býti,
to srdce veliké, ten básník má tak mřítí?
To není možno přec!

CYRANO:

Le Bret zas vede svou.

LE BRET: *(propuká v pláč)*

Můj drahý!

CYRANO: *(se pozvedne, zrak strhaný)*

Jak? To gaskoňští kadeti jsou!
Pralátka živelná. – Ach ano! V tom je „hic“.

LE BRET:

Učenost v šílenství!

CYRANO:

Tak děl to Koperník!

ROXANA:

Ach!

CYRANO:

„Co chtěl u čerta na této galeji,
u čerta, co tam chtěl?“ – Ne, jinou raději:

„Filozof a mechanik,
rýmař, hráč a hudebník,
říší vzdušnou putovník,
v odvet rychlý jako pták,
tuze špatný milovník,
zde leží pan Bergerac,
v nic on, všecko jenž byl, znik!“

Však pardon – musím jít – a nesmím nechat čekat,
již zřítelny svít se po mém čele smekat...

Sklesne a sedí, slzy Roxany jej budí k skutečnosti, on se na ni zadívá a hladí její závoj.

Já neždám, byste mň pro Kristiana lkala,
jen prosím, velká tma až by mne v náruč vzala,
až mrazný smrti dech v mých kostech život zmaří,
by dvojí význam byl v smutečném vašem šláři,
by stal se smutek váš též trochu smutkem pro mě.

ROXANA:

To přísahám!

CYRANO: *(schvácen velkou zimnicí se vzpřímí)*

Zde ne! Tak nechci umřít skromně
v tom křesle. – Nechte mne!

Chtějí k němu, on se opře o strom.

Tak, mně postačí strom!

Pauza.

Mám boty z mramoru – to cítím v mžiku tom,
a rukavice z kovu... *(Se vzpřímí)* Jde již prudce –
Chci vzpřímen čekat ji... *(Tasí)* a s pádným mečem v ruce!

LE BRET:

Cyrano!

ROXANA: *(omdlévá)*

Cyrano!

Všichni poděšení ustupují.

CYRANO:

Ji zřím, se na mne dívá
a hledí na můj nos, ta tuonoska křivá!

Zvedne meč.

Že je to zbytečné, vy díte? – Vím to též,
však s čákou vyhrání zde nesvádí se řež!
Jest vždycky krásnější, co zbytečné tu jest!
Co kol se hemží tu – a tam – a u všech cest!
Vás tisíc! Já vás znám, mí nepřátelé kdysi!
Tys lež?

Tluče mečem do prázdna.

Jen stůj, ó stůj! Ha, ha, tam kompromisy!
Předsudky! Podlosti!

Tluče.

Mám smlouvati se snad?
Ne, nikdy! Příšero, stůj, tebe měl bych znát!
Ach, lidská hlouposti! – Mne v zem srazíte přec.
Však bít se budu, bít, a bít až na konec!
Dělá divoké výpady, až zarazí se udýchán.

Ach, vše mi berete, můj vavřín i mou růži!
Jen berte, jedno přec vždy zůstane tu muži,
co s sebou odnesu, co večer vrátím Bohu,
až s dvorným pozdravem se vznesu nad oblohu,
co nemá trhliny, ni skvrny v triumf jistý,
na vzdor to odnesu...

Vyskočí s mečem napřáženým.

To je...

Meč vypadne mu z ruky, vrávorá, klesne v náručí Le Breta a Ragueneaua.

ROXANA: *(skloní se k němu a v čelo jej políbí)*

Co?

CYRANO: *(otevře oči, pozná ji a praví s úsměvem)*

Znak svůj čistý!

Umře.

Opona